

AXESS

AXESS MAGASIN – IDÉTIDSKRIFT PÅ KLASSISK GRUND – NR 3 APRIL 2009 PRIS: 75:-

Multikulturalismens utmaningar

CHRISTOPHER HITCHENS, PERNILLA OUIS och PER WÄSTBERG
*om hur kraven på minoriteters rätt till egen kultur försvårar
integration och hotar demokrati och yttrandefrihet.*

GRADITION

ATURE LINNÉR

nytt ljus över
Herodotos – världens
första historiker.

INTERVJU

ANDRÉ BRINK

Om det förestående valet i
Sydafrika och hur arvet efter
Mandela har förskingrats.

FRIZON

STIG LARSSON

Funderar över vari
samtidskonstens värde
egentligen består.

YOUR NEXT TOUR AB
-DIN BÄSTA RESEKLUBB

VÅRA FESTLIGA RESOR!

Välkommen att ta del av kommande resor.

Ring för detaljprogram eller besök vår hemsida www.yournexttour.com

Alla resor med avgång från Stockholm, Köpenhamn och Göteborg.

KOMMANDE RESOR 2009

LYXKRYSSNING MED RIVER CLOUD PÅ MOSEL OCH RHEN, BERNKASTEL – KÖLN 4 - 11 juli 2009

Vi bjuds även på fantastiska konserter med ett stjärnspäckat artistuppbåd. Under veckan får vi njuta av **Matilda Paulsson, Michael Weinius** och **Anita Weinius** detta ackompanjerat av Maestro **Tobias Ringborg** som också har lovat att bjuda oss på smäktande violintoner

NYSLOTT/SAVONLINNA OPERAFESTIVAL 19 - 23 juli 2009 Puccinis **MADAMA BUTTERFLY** och **TURANDOT**

BAYREUTH 26 juli - 2 augusti 2009 **NIBELUNGENS RING: Rhenguldet, Valkyrian, Siegfried och Ragnarök**

LONDON OCH GLYNDEBOURNE 7 - 10 augusti 2009

"PROMSKONSERT" i Albert Hall, London. Glyndebourne firar i år sitt 75-års jubileum. **KÄRLEKSDRYCKEN**

KRYSSNING MED M/S VOLGA DREAM PÅ KEJSERLIGA RYSKA VATTENVÄGAR

ST. PETERSBURG – MOSKVA 12 - 21 augusti 2009

VENEDIG 5-dagar **LA TRAVIATA** på Teatro La Fenice & **Konsert** i Venedig. 9 - 13 september 2009

YOUR NEXT TOUR kör nu vidare med **OPERABUSSEN** till Danmark

Opera- och kulturhistorisk resa till Danmark - **KÖPENHAMN, ÅRHUS och Skagen**. 24 - 28 september 2009

SAN FRANCISCO 30 september - 7 oktober, 2009 **TRUBADUREN, ENLEVERINGEN UR SERALJEN och TRIPTYKEN**

VERDI PÅ NATIONALOPERAN I HELSINGFORS 9 - 12 oktober 2009 **FALSTAFF** och besök på Hvitträsk

KRYSSNING RIVER CLOUD II BASEL – AMSTERDAM 24 - 31 oktober 2009

FESTLIG KONSERT I WIEN OCH OPERA I BADEN 5 - 8 november 2009

SLOTTSKONSERT i Schönbrunn och **HOFFMANNS ÄVENTYR** på Stadtteater Baden

OPERA OCH TRADITIONELL ADVENTSMARKNAD I MÜNCHEN 25 - 30 november 2009

Traditionell adventsföreställning **HANS & GRETA** på Bayerische Staatsoper. Utfärd till Kung Ludvig II sagoslott Neuschwanstein

*Operacieron på samtliga resor **JOHAN MOLANDER** från Kungliga Operan.*

FÖRETAG OCH FÖRENINGAR VI SKRÄDDARSYR ERA RESOR EFTER ÖNSKEMÅL!

YOUR NEXT TOUR AB

Lill-Jans Plan 2 114 25 Stockholm
info@yournexttour.com

-DIN BÄSTA RESEKLUBB

Tel: 08-611 51 50 Fax: 08-735 60 40
www.yournexttour.com

Elisabeth Grate Bokförlag, våren 2009

MADELEINE BOURDOUXHE
EN SPIK, EN ROS

Madeleine Bourdouxhe
En spik, en ros
NOVELLER

I den hyllade novellsamlingen *En spik, en ros* tecknar den belgiska författaren Madeleine Bourdouxhe (1906-96) en rad starka kvinnoporträtt.

Novellen *Under Pont Mirabeau* är hennes självbiografiska skildring av flykten med nyfödda dottern från ett sjukhus i Bryssel över till Frankrike under andra världskrigets tyska ockupation.

Bourdouxhe slog igenom 1937 med romanen *La femme de Gilles* (Gilles kvinna, 2004).

Alexandre Najjar
Krigets skola
UNGDOMSMINNE

I *Krigets skola* berättar den libanesiske författaren Alexandre Najjar gripande, med kärlek och humor om sin uppväxt i inbördeskrigets Beirut 1975-89.

Alexandre Najjar, född 1967, hör till Libanons främsta samtida författare. Bland hans verk, mestadels skrivna på franska och översatta till en rad språk, märks historiska romaner samt en biografi över den libanesiska nationalskalden Khalil Gibran.

www.elisabethgrate.se

Vilka konsekvenser fick den så kallade 68-rörelsen för det svenska samhället? Vilka sociala, politiska och ekonomiska förändringar avspeglade den?

Betydelsen av
revolutionsåret 1968

Beställ boken på
www.atlantisbok.se
eller hos
Bokförlaget Atlantis,
Sturegatan 24,
114 36 Stockholm

Axel och Margaret Ax:son Johnsons
stiftelse för allmännyttiga ändamål

ATLANTIS

KulturResor
SVENSKA KULTURRESOR AB

bP
2628

Sfinx från Memphis, 18:e dynastin.

OPERA OCH KONST I ST PETERSBURG

Reguljärflyg/Buss: 28/4 - 3/5 2009
Historia! Konst! Opera! Balett! Stadsrundturer!

KAIRO OCH ALEXANDRIA

Musik och Kulturreso

Reguljärflyg/buss: 10/5 - 16/5
Kairo 4 dagar! Alexandria 2 dagar!
Ökenkloster Wadi an-Natron 1 dag!
Fördjupad kultursightseeing! 2 konserter! 5-stjärniga hotell!
Helpension! Skandinavisk guide och svensk färdledning!

RUNDRESA I UKRAINA MED OPERA OCH BALETT I KIEV OCH ODESSA

Reguljärflyg och nostalgiskt tåg: 18/5 - 27/5
Kiev - Poltava - Gammalsvenskbyn - Krim -
Sevastopol - Jalta - Baktiseraj - Odessa.

RIGAS INTERNATIONELLA OPERAFESTIVAL

Reguljärflyg: 11/6 - 14/6 2009
Carmen och L'elisir D'Amore (Kärleksdrycken)
Den flygande holländaren
Utflykter till Rundale och Jurmala

HELSINGFORS OCH SAVONLINNA OPERA-FESTIVAL

Reguljärflyg/buss: 5/7 - 8/7 2009
Kultursightseeing i Helsingfors.
Opera i Savonlinna - Turandot och Madama Butterfly

OPERA I VERONA KONST I VENEDIG OCH RAVENNA

Reguljärflyg/Buss: 30/7 - 4/8
Carmen och Aida i Verona.
Konstupplevelser i Venedig och Ravenna

RUNDRESA I RUMÄNIEN

Reguljärflyg/Buss: 20/8 - 29/8
Bukarest! Transylvanien med mäktiga naturupplevelser!
Moldaviens kyrkor och Kloster! Donaudeltat! Constanta!

Svenska Kulturreso AB

Tel 040-10 35 70, Fax 040-30 33 45,
www.kulturreso.se info@kulturreso.se

Relativism urholkar upplysningsarvet

**Johan
Lundberg**

I multikulturalismens tidevarv gäller det att hitta en framkomlig väg utan att hamna i vare sig höger- eller vänsterns låsta positioner.

I höstas reagerade ett stort antal pedagoger mot den nuvarande regeringens skolpolitik. Det fanns, hävdade man, för det första inget samband mellan fler läxor och prov å ena sidan och ökade kunskaper å den andra. Därtill bestred man påståendet att den svenska skolan skulle ha blivit sämre under de senaste decennierna. De internationella och inhemska undersökningar som påtalat kunskapsförsämringar måste, menade man, vägas mot undersökningar som visade på det motsatta, vilket med deras inte helt glasklara logik skulle betyda att Jan Björklunds åsikter i skolfrågor vilade på lösan sand. Inte minst gjordes det i debatten en poäng av att Björklund själv inte är utbildad lärare och således inte vet vad han talar om.

Själva tankefiguren känns märkligt bekant från en rad andra discipliner.

Den som väljer att på universitetet studera ett annat ämne, som i likhet med pedagogik utvecklades explosionsartat från 1970-talet och framåt, nämligen kriminologi, får lära sig att man i samhället i övrigt har missförstått framför allt två saker. För det första finns en föreställning om att brottsligheten stundtals ökar och stundtals blir brutallare, och för det andra tror många att strängare fängelsestraff och fler poliser leder till minskad brottslighet. Men några sådana säkra utvecklingstendenser och orsakssamband är ytterst vanskliga att fastslå – åtminstone med hundraprocentig säkerhet.

Ett tredje exempel kan hämtas från språkvetenskapen, där en liknande diskrepans finns mellan hur gemene man upplever verkligheten och hur forskningen beskriver den nutida situationen. Också här kan man notera att den som börjar studera ämnet ifråga på universitet snart ser sig nödgad att revidera sina åsikter om åtminstone två fenomen. Det sker, hävdas det, inte heller inom språket några kvalitativa språng, såsom förbättringar eller försämringar, utan endast förändringar. Den som beklagar exempelvis en tilltagande anglifiering av svenskan och den som tror att strängare regler hjälper för att komma till bukt med talspråk och slang i skriftspråket, får lära sig att språket hålls vitalt genom att talspråkliga uttryck sipprar ner i skriftspråket. Också inom detta ämne får vi således lära oss dels att situationen inte kan förbättras genom åtgärder i form av strängare regelverk, dels att det aldrig sker några egentliga försämringar.

MAN KAN NATURLIGTVIS VÄLJA att tolka detta som tecken på att allt faktiskt bara blir bättre och bättre inom områdena språk, kriminalitet och utbildning. Åtminstone sedan 1970-talet, då denna sorts

förklaringsmodeller slog igenom på allvar. Men man kan också tolka tendensen att aldrig vidkännas några försämringar som en konsekvens av att vi lever i en egalitär tidsålder där ingenting anses bättre än något annat.

I en värld där ingen kunskap uppfattas som mer värdefull än någon annan, går det givetvis att hävda att kunskapsnivån hos elever på grundskolan och gymnasiet förblir konstant eller ständigt ökande. Ytterst sett handlar det om vad man väljer att definiera som kunskap. Klassas användandet av mobiltelefon som en lika väsentlig kunskapsfrukt som lösningen av integralekvationer så är det naturligtvis svårt att någonsin tala om försämringar eller förbättringar. Och i en värld där inget språkligt uttryck anses mer korrekt än något annat är det givetvis likaledes omöjligt att påstå att vi går i riktning mot en tilltagande språklig torfighet.

Samtidigt bör man inte låta sig luras av den förmenta tolerans som påstås känneteckna den här typen av fatalism och kulturrelativism. Ty under ytan av indifferens tenderar detta slags hållningar ofta att landa i den hierarkiska uppfattningen att det för stunden rådande tillståndet alltid är det allra bästa och aldrig bör motarbetas eller bekämpas, i synnerhet inte med argument som utgår från att vi kan ha något att lära av det förflutna. Man behöver inte se speciellt långt tillbaka i historien eller blicka speciellt långt ut i världen för att inse det icke-konstruktiva i en sådan här hållning.

I DETTA NUMMER AV AXESS skulle jag vilja påstå att samtliga artiklar i avdelningarna Frizon, Intervju och Tema står i opposition mot denna sorts relativism, vilken om den hårdas innebär att alla kulturella uttryck och kulturformer är likvärdiga och att det inte finns anledning att föredra exempelvis dagens västerländska rättspraxis framför sharia-lagar.

Inte minst problematiseras i tematexterna frågan om hur man skall hitta en framkomlig väg utan att hamna i höger- eller vänsterns låsta positioner. I det senare fallet handlar det om den sorts multikulturalistiska relativism som framställer det som ett ideal med flera särskilda och förment homogena kulturer inom ramen för ett och samma land. Mot det står den högerpopulism som bygger på i grunden samma ideal, fast med skillnaden att man där vill bevara de särskilda och förment homogena kulturer inom respektive lands gränser.

Johan Lundberg

8 SAMHÄLLE

- Integrationspolitik* Fredrik Ekelund om våldet i Rosengård och oheliga allianser **8**
Ekonomi Christopher Brown-Humes analyserar globala stimulanser **10**
Finanskris Gunnar Fröroth skriver om öppenhet och ansvar när det går fel **12**
EU Annika Ström Melin om svensk okunskap om EU **13**
Fosterland Merete Mazzarella reflekterar över sin hemvist **15**
Krönika Theodore Dalrymple om ansvaret för finanskrisen **16**
Notiser Kverulansparanoia, ursäkter och utblick **16**

18 FRIZON

- Konst* Stig Larsson funderar över tillståndet i samtidskonsten **18**
Konst Per Bauhn anser att konceptbegreppet har tömts på betydelse **21**
Klanmentalitet Rutger Palmstierna om pengar, tempel och religion **22**

26 OPINION

- Ekonomi* Alexandra Waluszewski om oförmågan att lösa finanskrisen nationellt **26**
Media Lennart Berntson om Israel och antisemitism **26**
Samhälle Gina Gustavsson om individualism och normalitet **27**

28 TEMA: Multikulturalismens utmaningar

Kraven att ge kulturer rättigheter och skydd riskerar att hota yttrandefriheten. Jens-Martin Eriksen och Frederik Stjernfelt, Christopher Hitchens, Per Wästberg och Pernilla Ouis granskar multikulturalismens avarter.

42 INTERVJU

Mats Wiklund talar med André Brink om Sydafrikas framtid **42**

46 TRADITION

Historia Sture Linnér om Herodotos historieskrivning **46**

50 KULTUR

- Litteratur* Bodil Zalesky om en ny gestaltning av Ostpreussens historia **50**
Film Johan Wennström intervjuar två unga svenska filmskapare **52**
Musik Jackie Jakubowski berättar den osannolika historien om jazzmusikern Eddie Rosner **54**
Stadsmiljö Einar Askestad ser världen i miniatyr under en promenad i Stockholm **55**
Språk Lars Melin frågar sig vad "liberal" och "konservativ" egentligen betyder idag **56**
Konst Therese Bohman upprättar en lista över de bästa målningarna i konsthistorien **57**
Krönika Tanja Bergkvist om sambandet mellan genus och slutförvaring av kärnbränsle **58**
Notiser Övervärderat, undervärderat och direktrapport från Metallica-konsert **58**

60 RECENSIONER

Pernilla Ståhl har läst flera verk om Indiens ekonomiska framtid, Eva Ström har fördjupat sig i Shakespeares sonetter och Torbjörn Elensky har läst om multikulturalism.

74 VÄRLDENS GÅNG

Johan Hakelius funderar över tecken i tiden **74**

Mig veterligen
kommenterade
aldrig Derrida det
skadliga infly-
tande som hans
sökande, sirliga
stil måste sägas
ha haft på de
säkert tusentals
epigoner han fick.

Stig Larsson, sid 18

Einar Askestad
Författare.

Per Bauhn
Professor i praktisk filosofi vid
Högskolan i Kalmar.

Tanja Bergkvist
Fil dr i matematik.

Lennart Berntson
Universitetslektor i historia vid Roskilde
universitet.

Anders Björnsson
Journalist och författare.

Therese Bohman
Litteraturkritiker i *Aftonbladet* och redaktör på
Axess.

Christopher Brown-Humes
Markets Editor på *Financial Times*, tidigare
tidningens korrespondent i Stockholm.

Tobias Dahlkvist
Doktorand i idé- och lärdomshistoria.

Theodore Dalrymple
Läkare, debattör och författare.

David Eberhard
Överläkare i psykiatri och författare.

Fredrik Ekelund
Författare.

Torbjörn Elensky
Författare.

Jens-Martin Eriksen
Författare.

Gunnar Fröroth
Pr-konsult och ordförande för Ohlininstitutet.

Gina Gustavsson
Doktorand i statsvetenskap vid Uppsala
universitet.

Peter Gärdenfors
Professor i kognitionsvetenskap vid Lunds
universitet.

Johan Hakelius
Skrivent.

Christopher Hitchens
Journalist och författare.

Göran Hägg
Författare och docent i litteraturvetenskap.

Jackie Jakubowski
Skrivent och chefredaktör för *Judisk Krönika*.

Lars Anders Johansson
Journalist, poet och musiker.

Stig Larsson
Författare.

Sture Linnér
FN-diplomat, professor och författare.

Merete Mazzarella
Författare och professor i nordisk litteratur vid
Helsingfors universitet.

Lars Melin
Författare och docent i nordiska språk vid
Stockholms universitet.

Bert Mårald
Före detta universitetslektor i historia.

Pernilla Ouis
Fil dr i humanekologi vid Malmö högskola.

Rutger Palmstierna
Vd för Macro Intelligence.

Frederik Stjernfelt
Professor i semiotik vid Århus universitet och
ledamot av Danska Akademien.

Pernilla Ståhl
Frlansskribent.

Annika Ström Melin
Journalist med inriktning på Europafrågor.

Eva Ström
Författare.

Alexandra Waluszewski
Föreståndare för Centrum för teknik- och
vetenskapsstudier vid Uppsala universitet.

Gunnar Wetterberg
Samhällspolitisk chef på Saco.

Johan Wennström
Frlansskribent.

Mats Wiklund
Författare och redaktör på *Axess*.

Per Wästberg
Författare och ledamot av Svenska Akademien.

Bodil Zalesky
Översättare, frilansskribent och redaktör för
nättidskriften *Salongen*.

ERBJUDANDE!

263 s. inb. 978-91-7359-029-7

HUR GEMENSAM ÄR DEN EUROPEISKA GEMENSKAPEN?

EUROPAPERSPEKTIV 2009

Nio essäer inom juridik, statskunskap och ekonomiska ämnen på temat: Är den olikformighet som historiskt utmärker EU en tillgång eller en belastning? Svaret är inte självklart. I synnerhet när antalet medlemsländer ökar och dagordningen vidgas.

199:–

ord. hemsidespris 254:–

Mejla din beställning till: info@santerus.se eller ring 08-30-34 62 och ange koden "ax0903eu" för att få del av erbjudandet. Vi behöver ditt namn, adress och telefonnummer. Vi skickar mot faktura 20 dagar. Moms ingår men frakt tillkommer. Detta erbjudande gäller t.o.m. den 31 maj 2009.

Du kan läsa mer om våra böcker på
www.santerus.se

SANTÉRUS
FÖRLAG

Protus: camps 2009

- Lycka • Framtid • Nutid • Allvar • Relationer
- Frihet • Upplevelser • Självförtroende • Skapa
- Förståelse • Välja • Ifrågasätta • Drömma

Alla mellan 14 och 18 år har i sommar chansen att utforska livets viktiga frågor lite extra på våra Protus camps på Vaddö utanför Stockholm. Här skapar vi möten mellan ungdomar och ger plats för reflektion och upplevelser för livet. På lägren kommer det även att finnas utrymme för lugnt häng, bad och häftiga skärgårdsaktiviteter.

Läs mer och gå in och anmäl dig på: www.protus.se

Protus är en religiöst och politiskt obunden förening som med 20 års historia i Finland nu startar även i Sverige.

Helårsprenumeration på Axess magasin för endast 499 kronor!

☐ **Ja! Jag vill ha nio nummer av
Axess magasin för 499 kronor**

När min beställning är mottagen får jag mitt första nummer av Axess magasin.

NAMN:
ADRESS:
POSTADRESS:
E-POSTADRESS:

MOTTAGAREN
BETALAR
PORTOT

Axess magasin
Axess Publishing AB
20494453
SVARSPOST
831 18 ÖSTERSUND

AXESS

Axess Magasin är en tidskrift inom humaniora och samhällsvetenskap och utges av Axess Publishing AB.

Chefredaktör: Johan Lundberg
Redaktörer: David Andersson,
Therese Bohman, Mats Wiklund
Redaktionsråd: Niklas Ekdal, Thomas
Gür, Peter Luthersson, Nathan
Shachar, Isabella Thomas
Redaktionsassistent: Stéphanie
Olsson
Grafisk form: Martin Genberg, Fredrik
Sandberg och Pompe Hedengren

Redigering: Fredrik Sandberg
Vinjetbilder: Fredrik Tjernström
Porträtteckningar: Johan Patricny
Korrektur: Hans Strömberg
Omlagsbild: Illustration för Axess av
Beatrice Bohman.
Nästa nummer: 12 maj 2009
Annonser: Ardeo 040-16 54 80
Material: Redaktionen tar inte ansvar
för insänt obeställt material. Den som

skickar material till Axess anses med-
ge elektronisk lagring och publicering.
Prenumerationsärenden: Helår 9
nummer: 499 kr. Studerande 249 kr
Kontakta Pressdata: tfn 08-799 63 31
E-post: axess@pressdata.se
Typsnitt: Freight (Display, Sans, Text
& Big), Archer
ISSN: 1651-0941
Repro och tryck: Turbin/Color Print

VD: Kurt Almqvist
Ansvarig utgivare: Peter Elmlund
Ekonomiansvarig:
Agneta Hagander
Postadress: Jakobsbergsgatan 2, 6 tr.
111 44 Stockholm
E-post: redaktionen@axess.se
Telefon: 08-788 50 50
Internet: www.axess.se

Räcker stimulanserna?

10 Christopher Brown-Humes analyserar finansmarknadens räddningspaket

Efter oss syndafloden

12 Gunnar Fröroth skriver om öppenhet och ansvar under finanskrisen

Medieskugga över EU

13 Annika Ström Melin konstaterar att allt börjar i Bryssel

Skatteverket stal hemland

15 Merete Mazzarella reflekterar över sin hemvist

Krönika

16 Theodore Dalrymple om behovet av syndabockar

Notiser

16 Kverulansparanoia, ursäkter, Hamas stadgar, bokvård och utblick

Integrationspolitik

Mobben har tagit över förorten.

Våldspakt satte

Kravallerna i Rosengård bestod inte bara av våld och skadegörelse. De gav också upphov till en ohelig allians mellan extremvänster och islamism.

Av Fredrik Ekelund

18 DECEMBER 2008, Rosengård. Jag parkerar bilen vid McDonald's på Thomsons väg och kommer precis när allt urartar. Polis och brandkår tvingas fly i regnet av stenar och slangbomber och för en halvtimme är "demonstranterna" herrar på täppan. Unga killar drar ut släpvnarna från Shellmacken på Ramels väg och antänder dem, lugnt och metodiskt. Vi är något hundratal som står och betraktar det hela. Rädslan för att något riktigt allvarligt ska hända är påtaglig. De stora lågorna slickar infarten till macken.

Just här föddes en dikt en gång för många år sen, i taxin som jag körde då, en Göran Palm-parafra där "det är som på Louvren" blev "det är som i verkligheten". Nu är den dikten här. Och där, bakom en av de större bränderna, lägenheten där jag tolkade för många år sedan. En inflammerad historia med misstankar om sexövergrepp där det gällde att väga orden på guldväg och var- samt föra över dem från spanska till svenska. På latinamerikanernas tid, tänker jag och minns Maradonas kusin som klev in i taxin, en söt tjej i sjuttonårsåldern som just varit på stort släktkalas i Neapel med Die-

go Armando. Det var också här. Liksom fotbollsmatcherna mot Balkan. Eller blyxtpartiet mot Tals sekundant, Bagirov, inne i Rosengårds centrum från vilket stenar och bomber nu regnar över poliser och vanliga bilister.

LÄNGESEN, FJÄRRAN. Det känns som att stadsdelen saknar rötter; ett stort, slitet betonghotell där grupperna byts ut med regelbundna mellanrum. Då: latinamerikaner och jugoslaver. Nu: araber av olika nationaliteter. Och så de svidande adelsnamnsironierna på gatorna: Ramel, von Rosen, von Lingen. Minnena haglar samtidigt som stadsdelen skakas av våldsamma detonationer från slangbomberna. En bomb rullar in under en fullsatt polispiKET. Mobben jublar och en sekund väntar jag på katastrofen, en övertänd bil med innebrända poliser. Men nej. Inget annat händer än ytterligare en våldsam detonation. Kravaller har jag upplevt tidigare, Paris 1973, Santiago under diktaturen 1986, Göteborg 2001, men under några utdragna ögonblick känns det faktiskt farligare här och jag vågar inte

FOTO: PATRICK PERSSON/SCANPIX

Rosengård i brand

gå ända fram, brandröken gör det dessutom svårt att andas. Och vad händer om Shellmacken antänds?

Runt omkring flockas ungdomar och äldre, mestadels rosengårdsbor. Två unga killar är uppspelta och stolta: "Nu toppar vi! Vi är busigaste förorten i Sverige nu!" En man från Afghanistan vid min sida skakar sorgset på huvudet och säger: "Detta drabbar islam." Han har förmodligen rätt. Vad ska man göra då? undrar jag. "Skicka dem med plan till deras hemländer", föreslår han, som själv en gång flytt Afghanistan. Vid min andra sida står en äldre invandrare från Östeuropa som vill "sätta in militären". Några arabiska ungdomar nämner ordet "intifada" och skrattar till.

Röster, röster i det mörker som bara lys upp av bränder.

DAGEN EFTER ÄR DET debatt dags. Rosengårdsdebatten, för hundra gången. Det nödvändiga sägs, om trångboddhet, kackerlackor och arbetslöshet. Sen det heliga mantrat utanförskap, turnerat på olika vis. Inget nytt under solen då? Jo, faktiskt. Det ena är en av stadsdelsvärdarna, en ung tjej i röd jacka.

Hennes ilska är äkta när hon säger att "det är lögn" vad vissa av upploppsmakarna påstår när de hävdar att det "inte finns nåt att göra". "Här finns hur mycket som helst att göra", säger hon och radar upp alla aktiviteter. Hon är modig och hennes bild

går stick i stäv med den av "demonstranterna" omhuldade.

Och kärnfrågan, kampen om källaren som länge hyrts av Islamiska Kulturföreningen? Även där syns nytt ljus över problematiken när islamologen Pernilla Ouis, i *Sydsvenskan*, närmar sig en obehaglig sanning: den om vilka som drivit moskén och vad de står för. Det handlar om salafiter, en extrem riktning inom islam. För några år sedan beskrevs de i *Sydsvenskan* och i tv-programmet *Uppdrag granskning*. Där framgick, bland annat, att de satt stopp för det traditionella midsommarfirandet på Rosengården, att de trakasserat kvinnor i området som går utan slöja, prejat folk inne på City Gross som inte köper halalslaktat kött, och tvingas någon av männen bland dem be om bidrag kräver de manliga handläggare ty kvinnosynen är medeltida – om ens det. Homofobi och judehat är andra ingredienser.

PER BRINKEMO, TEOLOG och journalist, arbetade för *Uppdrag granskning* under den här tiden och berättar för mig att han aldrig mött så mycken rädsla som när han försökte intervjua folk på Rosengård om de radikala islamisterna. När Besam Mahmoud, självutnämnd talesman för Islamiska Kulturföreningen på Rosengård, talar om "diskriminering" och "oss muslimer" bör man ha klart för sig vem han är och vad hans organisation vill. I hans värld är integration inget gott i sig. Där är det enklaven och det

självvalda utanförskapet som är målet, och oviljan till integration står inte Sverigedemokraternas efter.

En intressant sak i sammanhanget är att företrädarna för Islamiska Kulturföreningen låg lågt i början av kravallerna. Men samma dag, dag fem eller sex, som de uppmanade föräldrarna i föreningen att gå ut och sätta stopp för det hela, då stannade allting upp, som på ett givet kommando. Frågan man ställer sig är naturligtvis, varför tog inte Besam Mahmoud och andra ledare det ansvaret redan första kvällen? Tanke: för att föreningen såg en möjlighet att få uppmärksamhet och, kanske, sympati för sin sak genom bråken.

EN MÄRKLIG OCH DJUPT ironisk detalj avslöjas dagen efter de värsta bråken. Det utomparlamentariska nätverket AFA har varit på plats – i "solidaritet" med ockupanterna. På sin hemsida skriver man om stöd till en ockupation, inte ett ord om vad Islamiska Kulturföreningen står för. En tragikomisk allians, alltså, mellan medelklassungdom, av polisen kända kriminella och salafisympatiserande ungdomar. Torsdagen den 18 december blir därför ett historiskt datum eftersom det är första gången, åtminstone i Sverige, som en allians mellan extremvänner och islamism kan skönjas. I sin bok *Latyrannie de la pénitence* (2006) spårar den franske filosofen Pascal Bruckner denna oheliga allians till den shiitiska tänkaren Daryus >>

Shayegan, men tanken har även funnits hos terroristen Ilich Ramírez Sánchez ("Schakalen"), och finns beskriven i boken *L'Islam révolutionnaire* (2003) med texter av och intervjuer med honom.

Även inom det trotskistiska Socialist Worker's Party, i England, har liknande tankegångar odlats, allt enligt Bruckner, som sammanfattar det partiets resone-mang i ett: visserligen är islam en reaktionär religion men trots detta kan den bli en "omstörtande faktor". Bruckner visar hur båda sidor lurar varandra: den ena gruppen genom att stödja slöjan och polygamin i namn av kampen mot rasismen och nykolonialismen, den andra genom att låtsas attackera globaliseringen för att sprida sin version av tron. Min fiendes fiende blir min vän, skulle Mao ha sagt.

DENNA NYA ALLIANS får naturligtvis extra näring av Israels krig mot Hamas, och mycket talar för att den fanns närvarande på Stortorget i Malmö den 25 januari när en proisraelisk demonstration upplöstes av en aggressiv propalestinsk mobb, liksom den 7 mars när det så kallade "svarta blocket" försökte stoppa Davis Cup-matchen mot Israel, ett agerande som solkade ner en annars värdig demonstration mot Israels ockupationspolitik och övervåld i Gaza. Det är i kölvattnet av denna nya allians som antisemitismen börjat skjuta fram i Malmö, en antisemitism som lika lite kommer från extremhögern som från den klassiska vänstern utan från olika muslimska miljöer.

Vilka "fascister" AFA slogs emot på Rosengård är svårt att veta. Men eftersom salafiterna sannolikt har mer gemensamt med verkliga fascister än med någon annan politisk kraft så undrar man ju hur de tänkt. Antagligen har de inte tänkt alls utan bara känt. Och kanske är det rentav så att det mest anti-fascistiska som hände på Rosengård i december var just stängningen av källarmoskén på Ramels väg.

På andra sidan motorvägen syns ljusen från Almgården, också miljonprogramsområde. Det är den stadsdel i Malmö med procentuellt sett flest sverigedemokrater i Malmö och förmodligen var SD den enda politiska kraft som tjänade på Rosengårdskravallerna. Finns då inget att göra för att förhindra polariseringen och våldet, till fromma för integrationen? Jo, så klart. Fortsatt integrationsarbete, tålmodiga insatser och en aldrig upphörande dialog. Men inte utan viljan – och modet – att våga avslöja integrationens verkliga bakdantare.

Även när de uppträder under muslimsk flagg. ✨

Ekonomi

Finanspusslet läggs i blindo

Räddningsinsatserna för det globala finanssystemet uppgår till ofattbara summor. Men kommer de att fungera? Scenarierna är flera, optimistiska som pessimistiska.

Av Christopher Brown-Humes

SIFFRORNA ÄR SÅ STORA att de nästan har blivit meningslösa. Men lägger man ihop de summor som USA och Kina spenderar för att stimulera sina ekonomier och som Storbritannien och USA lägger ut för att rädda sina banksystem så talas redan om en nota på mer än 3 biljoner dollar.

Och då har vi ännu inte tagit med de jättelika programmen i andra länder, inklusive dem i Sverige, eller de åtgärder som centralbanker överallt vidtar för att pressa ner räntorna till nästan noll och i vissa fall går så långt som att skapa pengar genom att köpa tillgångar (så kallad "quantitative easing").

Allt utgör en unik insats för att rädda det globala finanssystemet och få världsekonomin på fötter igen. Alla lärdomar man dragit av 1930-talets depressi-

ordnad som vissa experter skulle önska, vilket är ett skäl till att atmosfären fortfarande präglas av feberaktig osäkerhet. De flesta experter säger att åtgärderna är mer fram-synta än dem som sattes in under depressionen eller i Japan. Men omständigheterna är annorlunda den här gången – världen är ännu mer sammanlänkad och kreditbubblan större. Därför finns fortfarande känslan av att vi deltar i ett jättelikt experiment som kanske inte kommer att fungera. Ännu finns det tyvärr ingen garanti för att vi inte kommer att ställas inför ett 1930-talsscenario eller en lång period av stagnation liknande den som drabbade Japan.

Att få banksystemet att fungera igen är avgörande för en mer allmän återhämtning. Men ett av de största problemen är att de normala överföringsmekanismerna i det finansiella systemet har brutit samman. Detta återspeglar en nästan fullständig förtroendekollaps. Bankerna står också inför en närmast omöjlig uppgift, när de skall försöka återupprätta sina balansräkningar samtidigt som de upprätthåller flödet av lån till näringslivet och industrin.

Regeringarna gör vad de kan. En av de senaste åtgärderna är den amerikanska centralbankens beslut att köpa upp statsskulder för 300 miljarder dollar. Målet är att få ned priserna på statsobligationer och därmed kostnaderna för amorteringar och företagens lån.

Krisens förlopp skulle kunna ta sig flera olika uttryck. Det första scenariot är att de olika åtgärderna verkligen fungerar som avsett. De väldiga statliga och monetära stimulanserna ökar penningtillgången och minskar avkastningen på statsobligationer. Kredit-

on och Japans så kallade "förlorade" decennium på 1990-talet kommer till användning. Frågan är: Kommer det att fungera?

Än så länge är det omöjligt att säga. Vi har en synkroniserad global nedgång. Vi har en samordnad internationell insats för att klara upp den – om än inte fullt så sam-

marknaderna stabiliseras, bankerna börjar låna ut igen, företag och hushåll är beredda att ta på sig mer skulder och spendera mer. En självförstärkande cykel av ökat förtroende leder tillbaka till ekonomisk tillväxt redan nästan år.

Scenario två: det fungerar för bra. Med andra ord, rädslan för deflation viker snart för farhågor om inflation. Det lär inte inträffa i år eftersom det finns så mycket outnyttjad kapacitet i den globala ekonomin och arbetslösheten snabbt ökar. Warren Buffett hör dock till dem som pekat på möjligheten av en återgång till 1970-talets tvåsiffriga inflationsår.

En stor osäkerhet de närmaste åren har också att göra med inflationen. Nästa år kan priserna falla med två procent, eller stiga med fem procent. Hur kan man planera för något sådant? Det gör investeringsbeslut otroligt svåra. Vi lever emellertid i en värld där inflation – förutsatt att den är låg – anses vara att föredra framför deflation. Det finns rentav gott om experter som menar att det är en bättre strategi att inflatera bort skuldproblemet än att vänta på att skulderna minskar genom många års avbetalningar.

En särskild farhåga gäller en eventuell smäll på utbudssidan: oljebolag, gruvkoncerner och många andra företag skär ner på investeringarna för att få kontroll över sina kostnader. Det betyder att tillgången inte kommer att kunna möta efterfrågan när den slutligen tar fart igen. Därmed kommer gränsen för kapacitetsutnyttjandet snart att nås och priserna börja stiga.

Det tredje scenariot är mycket dystrare. Det utgår från att finansmarknaderna förlorar tilltron till myndigheternas förmåga att stabilisera situationen – en känsla av att beslutsfattarna inte har några fler medel att ta till och inte har kontroll över händelseförloppet. I detta scenario får vi omfattande konkurser, betalningsinställningar samt snabbt ökande arbetslöshet.

Det kanske allra värsta vore en dollar-

kris och en ovilja utomlands att finansiera den amerikanska skuldbördan, vilket skulle göra det nästan omöjligt för USA att finansiera sina stimulansprogram. Läget på finansmarknaderna skulle bli kaotiskt och den i princip enda attraktiva tillgången vore guld.

Scenario fyra är på kort sikt mindre omskakande än det tredje scenariot, men mer utdraget. Den relevanta jämförelsen här vore Japan, som fortfarande inte upplevt någon längre period av ekonomisk tillväxt sedan boomen på fastighets- och aktiemarknaden mot slutet av 1980-talet.

Förhoppningen är att den globala ekonomin skall kunna undvika den japanska erfarenheten genom att de åtgärder som hittills vidtagits har varit mer framsynta. Kvantitativa lättnader infördes till exempel på ett mycket tidigare stadium i denna kris.

Å andra sidan: att låta privata företag överleva istället för att gå omkull var just den politik som tillämpades i Japan på 1990-talet. Att skapa så kallade "zombie"-företag förlänger krisen, snarare än får ett snabbt slut på den.

Vissa experter menar att hela sättet att hantera den nuvarande krisen är fel. Särskilt oroande är att vi ökar våra skulder istället för att minska dem – när det var skuldsättning som orsakade en stor del av problemen till att börja med – och att det är för stor inriktning på kortsiktiga åtgärder för att få i gång den privata konsumtionen. Som Stephen Roach, styrelseordförande för Morgan

Stanley Asia, säger: "Om de politiska åtgärderna till slut vidmakthåller den obalans som drev in den globala ekonomin i detta elände, blir nästa kris ännu värre."

Motargumentet är att vi inte har något val: vi mäs-

te göra allt vi kan för att undvika deflation, en våg av företagskonkurser och massarbetslöshet. Optimisterna tror att de statliga åtgärderna till slut kommer att fungera, och särskilt de kvantitativa lättnaderna. Det beror på att det per definition inte finns någon gräns för hur mycket pengar som kan skapas, och att vi därför kan skapa så mycket vi vill för att ta oss ur recessionen.

Oerhört mycket står på spel. I bakhuvudet finns vetenskapen om att efter 1930-talets ekonomiska kaos följde det tidiga 1940-talets globala konflikt. Ingen beskriver den nuvarande krisen i liknande termer. Däremot talar man om scenarier som bidrog till de förhållanden som ledde fram till andra världskriget: ökad protektionism och ekonomisk nationalism, invandrarfientlighet och konkurrerande valutadevalveringar. Det finns en rädsla för omfattande sociala oroligheter, särskilt i länder som Kina. Och nedgången har fått regeringar att falla – till exempel i Lettland.

Hur kan vi veta när det värsta är över? Det lär inte komma någon vändning förrän läget på kreditmarknaderna börjar förbättras (och det lär inte inträffa förrän vi får större inblick i hur mycket "giftiga" tillgångar bankernas balansräkningar »

rymmer), eller förrän företagets vinster har nått botten eller förrän vi ser tecken på återhämtning på den amerikanska husmarknaden.

Men inte ens sådana tendenser kan säga något om hur kraftig återhämtningen blir. Vi kommer alla att betala räkningen under

många år framöver.

Så snart ekonomin är tillräckligt stark för att kunna klara högre skatter, minskade statliga utgifter och högre räntor, kommer de åtgärderna att genomföras. Det skulle

lätt kunna leda till ett decennium av dämpad eller mindre än genomsnittlig ekonomisk tillväxt. Faktum är att vi inte bara försöker bemästra konsekvenserna av kreditbubblan utan också reda ut årtal av obalanser i handel, skulder och sparande.

En märklig aspekt av denna kris är att länderna med de högsta sparkvoterna, stark export och överskott i bytesbalansen har drabbats lika hårt som slösaktiga länder som Storbritannien och USA.

Det förklarar svårigheterna i Tyskland och Japan.

Men alla länder som förlitar sig starkt på tillverkning och export drabbas – och dit hör Sverige. Oron har gällt framtiden för Saab och Volvo, som båda utbudits till försäljning av sina ägare, General Motors och Ford. Men många svenska exportföretag har problem. Därför är det ingen överraskning att den ekonomiska

tillväxten faller oroväckande snabbt – i mars uppskattade JP Morgan att Sveriges BNP kunde minska med sju procent under årets första kvartal, räknat på årsbasis.

Det tydligaste tecknet på Sveriges ekonomiska utsatthet har varit kronans kollaps. Svaga tillväxtsiffror är inte den enda anledningen. Inställningen till landet har försämrats starkt på grund av den svenska banksektorns exponering mot de baltiska staterna.

Men det finns också ljuspunkter för Sverige. Landet har en stark budget. Den svaga kronan bör kunna hjälpa landet att ta sig ur problemen, som så ofta förr. Och sysselsättningen i landet skyddas av den stora offentliga sektorn. I tider som dessa är det en fördel att över 50 procent av befolkningen är beroende av staten för sina jobb och sitt levebröd. ✨

Översättning: Jim Jakobsson.

Finanskris

Efter oss syndafloden

Finansbranschens marodörer är ovilliga att ta på sig skulden för sina misstag. Men bara de som vågar vara öppna med sin verksamhet överlever krisen.

Av Gunnar Fröroth

OM 2007 ÅRS TREND i finansbranschen var golfbrännan så är eftertankens kränka blekhet helt rätt så här i vårvintern 2009. Många sitter nu med skägget, eller i vart fall slipsen, i brevlådan och det har inte saknats klavertramp, så nu är det gyllene tider för advokater, kommunikationsrådgivare och managementkonsulter. Nu kommer den tid i den ekonomiska cykeln då det ska stämmas, spinnas och städas.

Det verkar vara ett gemensamt drag hos många av dem som bär ansvaret för soppan vi befinner oss i att felet ligger någon annanstans. Det är inte mycket *mea culpa* i spalterna. Inte en pudel så långt ögat når. Det kan bero på att de som spekulerat bort skattebetalarnas miljarder inte är vana vid öppenhet och inte förstår att det är dags att be om ursäkt.

CARNEGIES OFRIVILLIGE baneman, den jämtländske entreprenören och finansmannen Maths O Sundqvist, levde länge enligt principen "Vad stor sker, det sker tyst". Om man slår i webbarkivet på di.se så hittar man år 2005 blott fem artiklar där han omnämns. Nästan aldrig finns någonting sagt av honom, oftast är det andrahandsuppgifter. År 2006 ökar träffarna till 19 stycken, fortfarande mest från listor över pojkar med guldbyxor. 2007 omnämner 31 artiklar den Garbo-like finansmannen som nu är en av Sveriges miljardärer med en egen "sfär" i kraft av att vara viktig huvudägare i ett antal kända svenska företag.

Under 2008 spricker bubblan och efter cirka 140 katastrofala artiklar så kommer han själv ut i full fart för att rädda det som räddas kan.

Jag får en svag känsla av att hans advokat till slut sagt "nu bör du nog vända dig till en

pr-byrå". Mycket kan vi göra i kommunikationsbranschen, men inte bygga retroaktivt förtroende. Det blir lika bra som att slänga in jätten efter degen.

"NOBLESS DEFINIERAS av de fordringar den ställer på oss – av förpliktelser, inte av rättigheter", som José Ortega y Gasset formulerade det i sin klassiska *Massornas uppror*. Eliternas ansvar är att axla normerna som upprätthåller en god samhällsordning. Det vi ser i finanskrisens kölvatten leder dock tanken spikrakt till Christopher Laschs teori, att det numera är eliter som gör uppror och bara ser till sitt snäva egenintresse.

En rimlig utgångspunkt för elitpositioner – alltid välavlönade – är att man själv gör avkall på något innan man ber andra – alltid mindre bemedlade – om uppoffringar.

Att som Volvoledningen samköra lönesänkningar och varsel gentemot den anställda med ett förslag till stärkt bonusprogram för 250 chefer är inte direkt "absolut gehör" för omvärldens synpunkter. Det är snarare fingertoppskänsla som börjar vid armbågarna.

Ett av de fundamentala problemen med kapitalismens utveckling under det senaste decenniet är att alltmer pengar och allt fler beslut flyttats från den offentliga arenan in i slutna rum, hos aktörer som riskkapitalbolag och hedgefonder. Det är en del av revoltens: av lika delar bekvämlighet och ljusskygghet driver många av dem sin verksamhet barrikaderade bakom hyperdesignade receptioner, med minsta möjliga redovisning till PRV och sinnrika off-shore-upplägg med banksekretess och obefintliga skatter. Och längst in i dunklet döljer sig en Madoff eller en Stanford.

Samtidigt som informationsflöden ökar

och transparens och dialog blir lättare och mer självklart i allt fler samhällssfärer så kämpar stora delar av finanseliten med att hålla sig undan. Det paradoxala är att de dels förvaltar allt mer av våra gemensamma pengar (från pensionsfonder), dels att de nu när stormen kommer kan lita på att skattebetalarna får stå för notan. Vi har inte råd att låta finansmarknaderna krascha.

Men här kommer ett stalltips och en rekommendation: öppenheten kommer, vare sig man vill det eller inte. Det viktigaste kapitalet i en fri ekonomi är förtroendekapitalet. Några enstaka namnkunniga aktörer har dock tagit till sig samhällsomvandlingen och bidrar till att förklara och analysera våra komplexa kapitalmarknader, som Hagströmer & Qviberg eller Penser (numera).

Ty när CDO:s och CDS:er eroderar kapitalbasen så kommer räddningen först till dem som byggt förtroende och vågat stå för sin verksamhet *in the court of public opinion*. Övriga kan räkna med att få betala av en trist nota med skiljedomar, drev och personliga varumärken i ruiner. Företagsledare i alla branscher, men framför allt de som förvaltar vårt gemensamma välbefinnande, måste bli bättre på att leva i samklang med rådande värderingar.

MEDIERNAS ROLL I FINANSKRISEN ska det bli intressant att läsa mer om. Jag hoppas att ett antal kritiskt tänkande studenter samlat löp, ettor och artiklar under hösten för att fundera lite närmare kring mediernas ansvar och roll i krisen. Om jag satt som kommunikationsdirektör på Swedbank skulle jag vara redo att sponsra ett par uppsatser på temat. Även en seriös tidning som *Svenska Dagbladet* körde under hösten 2008 en förstasida där orden "Swedbank" och "konkurs" varit de fetade orden. Är det rimligt, ansvarfullt agerande av en publicist?

OCH SÅ SLUTLIGEN TILL EN fråga som många vd:ar och konsulter sliter med i dessa dagar: Vad skriver man i årsredovisningens vd-ord för 2008? Många av de utsagor som man kryddat med de senaste åren känns inte helt klockrena längre.

Till exempel kunde man i Carnegies årsredovisning för 2006 läsa följande citat: "Freedom coupled with responsibility is an important part of our corporate culture". Det visade sig inte helt korrekt. En ny vd fick tillsättas för att skriva vd-ordet 2007. Rubriken blev: "We have a strong mandate for the future". Inte heller klockrent i backspegeln.

Låt mig därför få avsluta med att föreslå en ansats till vd-ordet för 2008: "We took a wrong turn and just kept goin" (Bruce Springsteen, "Hungry Heart")

EU

Medieskugga över Bryssel

EU:s beslut tränger allt längre in i folks vardag. Men de diskuteras inte i medierna förrän långt efter det att de har klubbats av ministerrådet och Europaparlamentet.

Av Annika Ström Melin

VID LUNCHTID VARJE fredag samlas en grupp cheftjänstemän i Regeringskansliet på översta våningen i Rosenbad för att samordna Sveriges EU-politik.

Dagordningen kan vara lång. Bakom nästan varje rubrik döljs en intressant och komplicerad fråga. Inför kommande veckas möten med ministerrådet i EU ska Sveriges ståndpunkt i förhandlingen med övriga medlemsländer förberedas – och sedan läggas fast i samråd med riksdagens EU-nämnd.

Runt bordet sitter folk från alla departement med ansvar för EU-frågor. Sveriges EU-ambassadör har också tagit flyget från Bryssel för att delta i diskussionen och få instruktioner om Sveriges positioner.

ALLA KOMMER VÄL förberedda till mötet. En fråga som berör en kommande förhandling mellan EU:s jordbruksministrar har beretts inom jordbruksdepartementet och ofta också av tjänstemän inom Jordbruksverket, Livsmedelsverket eller Fiskeriverket. Ibland har departementsföreträdarna olika åsikter om hur Sverige bör rösta, och då kan diskussionen bli hetsig.

Det här är toppen på den jättelika förhandlingsapparat som är Sverige i EU. Den svenska statsförvaltningen har sakta men säkert och under visst motstånd blivit en väl fungerande del av unionen. Hundratals svenska tjänstemän deltar i en ständigt pågående förhandling i rådets 200 arbetsgrupper och kommissionens olika kommittéer. Det är ingen tillfällighet att två av verken under Jordbruksdepartementet ska slås ihop, utan delvis en följd av den svenska statsförvaltningens pågående EU-anpassning.

Vad ska Sveriges ministrar säga på ministerrådets möten nästa vecka – och hur ska

de rösta? Utsikten över Strömmens vatten och riksdagshuset är bedövande vacker. Diskussionen är lågmäld och effektiv. Frågor som kan komma att påverka både Sverige och EU under lång tid framöver diskuteras, och efter snart femton års EU-medlemskap är det en väl inarbetad rutin.

Så här går det till – vecka efter vecka. Sverige i EU styrs vid dessa möten på Rosenbad. Ofta handlar det om centrala politiska frågor. En vanlig fredag i mitten av februari i år skulle ett kommande möte med EU:s justitieministrar förberedas.

Enligt den förberedda dagordningen (som är offentlig) handlade diskussionen bland annat om ett förslag att inrätta ett EU-kontor för asylfrågor, ett initiativ från Italien, Malta, Cypern och Grekland rörande kampen mot så kallad illegal invandring, situationen för de irakiska flyktingarna, utnämning av en direktör i Europol, en ny ramlag om domstolars behörighet i straffrättsliga förfaranden, USA:s behandling av personuppgifter från EU i syfte att bekämpa terrorism, så kallad rationell politik för att bekämpa narkotika samt förslag till nytt direktiv om EU-gemensamma straff mot fartyg som förorenar miljön.

Inga politiska småsaker, med andra ord. Ändå tar det ofta flera år innan frågorna som behandlats blir föremål för offentlig diskussion i Sverige – och då är förslagen ofta redan klubbade av ministerrådet och Europaparlamentet i Bryssel och Strasbourg.

I MOTSATS TILL DEN svenska statsförvaltningen har nämligen varken politiken eller journalistiken inlett någon EU-anpassning. Svensk inrikespolitik diskuteras i ett rum – och EU-politiken i ett annat. Politiska reportrar är antingen inriktade på svensk >>

I Rosenbad styrs Sverige både av regeringen och EU.

FOTO: INA AGENCY

inrikespolitik – eller stationerade i Bryssel. Sverige och EU uppfattas och beskrivs som skilda världar. Det är sällan någon riktig kontakt.

– Nej, inga beslut blir riktigt genomdiskuterade under EU-processen, tycker Christian Andersson, tidigare reporter vid Sveriges Radio, pressråd i Bryssel och chef för Europaparlamentets informationskontor i Stockholm. Idag arbetar han som universitetslektor i journalistik vid Södertörns högskola.

– Det bygger delvis på ett missförstånd. När jag undervisar blivande journalister märker jag att de tror att EU bara kan bevakas från Bryssel. Men hela den enorma kunskapsbas som finns i Sverige kan utnyttjas. Det är mycket lättare att ringa någon på Jordbruksverket – och det är märkligt att det inte görs i större utsträckning.

NÄR CHRISTIAN ANDERSSON arbetade vid Europaparlamentets kontor förundrades han över att det tog så lång tid innan det blev debatt i Sverige om en fråga som diskuterats och kanske redan beslutats i Europaparlamentet och ministerrådet. Han är övertygad om att höstens stora klimatpaket, som rådet och Europaparlamentet klubbade före jul, innehåller delar som ännu inte uppmärksammas och som kommer att leda till debatt i Sverige – i efterhand.

– Ett annat aktuellt exempel är utfasningen av traditionella glödlampor, säger han. Det är en fråga som berör oss alla – och som nu har lett till debatt, trots att besluten fattades för länge sedan.

Ja, enligt de nya EU-reglerna ska traditionella glödlampor förbjudas stegvis i hela unionen och 2012 ska de vara helt borta. Det är en följd av det så kallade ekodesigndirektivet som klubbades 2005, men vars innehåll först nu konkretiseras för EU:s medborgare.

Före jul 2008 röstade en särskild kommitté om glödlampornas slutgiltiga öde och under det kommande året ska kommittén ta ställning till nya, energibesparande regler för teveapparater, diskmaskiner, tvättmaskiner med mera. De yrvakna protesterna mot lågenergilamporna – som innehåller kvicksilver – lär följas av fler förvånade och ilska reaktioner.

MEN DET HANDLAR INTE bara om glödlampor. Beslut som fattas inom ramen för EU:s alltmer gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik får storpolitiska konsekvenser. Vilka följderna blir kan ofta anas många år innan det leder till en svensk inrikespolitisk debatt.

Den aktuella diskussionen om det svenska försvarets inriktning rör delvis en förändring som drivits fram i EU. Sveriges omställning från ett invasions- till ett internationellt insatsförsvar har åtminstone förstärkts av EU:s gemensamma vilja att bygga upp gemensam militär kapacitet för internationell krishantering.

Beslutet fattades vid toppmötet i Köln i början av juni 1999, konkretiserades vid toppmötet i Helsingfors i december samma år och i Sverige utbröt en förvirrad debatt. Göran Persson och Anna Lindh envi-

sades med att beskriva beslutet som harmoniskt och endast syftande till att EU skulle kunna hjälpa till med till exempel minröjning i främmande land, medan Per Gahrton och andra förklarade att detta var början på en europeisk armé.

DET VAR VARKEN DET ena eller det andra, men innebar inledningen på ett helt nytt kapitel i EU:s utveckling – och i det svenska försvarets. I en liten skrift som publicerades för några år sedan beskriver avgående överbefälhavaren Håkan Syrén hur EU:s snabbinsatstyrkor har fungerat som "en katalysator" för det svenska försvarets omställning:

"Man kan säga att det svenska åtagandet har gett oss ett konkret närtidsmål för reformarbetet. Arbetet med EU-insatsförbandet är därför en katalysator som driver på reformarbetet" (ur ÖB:s skrift "Här och nu. Om den fortsatta vägen framåt").

Snabbinsatstyrkan Nordic Battle Group drev fram en snabbare förändring av det svenska försvaret. Glödlamporna ska snart vara borta. Snart kommer fler EU-gemensamma straff för brott som anses vara gränsöverskridande. EU:s beslut tränger allt längre in i vardagen och påverkar Sveriges framtid.

Och nästa fredag är det dags igen. Högst upp i Rosenbad samlas den svenska statsförvaltningens högsta tjänstemän för att samordna Sveriges EU-politik under nästa veckas förhandlingar i Bryssel. Det borde snart vara dags för politiken och journalistiken att upptäcka det. ✨

Skatteverket stal mitt land

Uppgifter från det svenska Skatteverket har fått Merete Mazzarella att reflektera över den existentiella frågan: Var hör man egentligen hemma?

Av Merete Mazzarella

VET NI VAR NI ÄR BOSATT?

Vet ni var er hemvist är?

Hittills har jag trott att jag vetat. Jag har trott att jag är bosatt dels i Helsingfors där jag fortfarande förfogar över mitt barn-domshem och har undervisat vid universitetet i trettiofem år, dels i den utpräglad finlandssvenska småstaden Ekenäs där jag har en trähuslägenhet och där jag numera är folkbokförd. Att jag valt Ekenäs snarare än min födelsestad kommer sig helt enkelt av att jag föreställer mig att det är där jag vill vara på min ålders höst: den dag jag blir dement och tappar bort mig på Ekenäs torg kan jag tryggt räkna med att det finns folk som känner igen mig och inte bara vet var jag bor utan också leder hem mig. Uppsala är för mig i första hand min mans hemstad och den stad jag använt som bas för uppdrag i Sverige.

Men nu visar det sig att svenska skatteverket varit av annan åsikt. Svenska Skatteverket, meddelar de mig i ett övervägande, skiljer mellan folkbokföringsmässig och skattemässig bosättning och det är ju i sig inte orimligt. Det är också alldeles rimligt – ja, rentav naturligt – att tänka sig att man är bosatt på den fastighet där man "regelmässigt tillbringar sin dygnsvila". Bosatta på flera ställen är det ju många som är idag och också den möjligheten har Skatteverket naturligtvis förutsett med en definition som jag absolut inte har något att invända mot, nämligen att man i så fall ska anses bosatt där "man sammanlever med sin familj eller med hänsyn till övriga omständigheter får anses ha sin egentliga hemvist".

Sedan blir det däremot konstigare för redan i samma stycke står det att man ska anses "regelmässigt tillbringa sin dygnsvila"

på ett ställe där man "under sin normala livsföring tillbringar dygnsvilan minst en gång i veckan". För mig – och säkert för många, många andra – är det helt naturligt att under sin "normala livsföring" under en och samma vecka tillbringa dygnsvilan på tre olika ställen men nu skrev alltså Skatteverket: "Eftersom du i snitt tillbringar mer än en natt i veckan i Sverige tillsammans med din make i den gemensamma bostaden anser Skatteverket att du är att betrakta som bosatt i Sverige i enlighet med inkomstskattelagens bosättningsbegrepp."

Man kan alltså skattemässigt vara bosatt i två länder och det har jag ingenting emot: jag hör faktiskt till dem som ser poängen med att betala skatter även om jag ogärna skulle betala skatt två gånger på samma pengar.

Lika ogärna skulle jag vilja utsätta mig för en massa byråkrati för att slippa betala skatt två gånger på samma pengar.

Men det kan inte hjälpas:

Det besvärar mig att Skatteverket till den grad intresserar sig för var jag tillbringar mina nätter och med vem. Faktum är emellertid att min man och jag också tillsammans kan tillbringa nätter på tre olika ställen under en och samma vecka. Min man reser nästan lika mycket som jag och det med en möda som får sägas vara smått heroisk. Jag är ingalunda ung själv, jag är nypensionerad, men min man är över åttio år. Det besvärar mig därför också att Skatteverket resonerar så konventionellt eller rentav kvinno-diskriminerande: de tänker sig uppenbarligen utan vidare att mitt hem är där min man är, inte att min mans hem skulle kunna vara där jag är.

Skatteverkets begrepp "egendlig hemvist" är ju också intressant. Rent känslomässigt kan jag omöjligt acceptera att min "egentliga hemvist" skulle vara Sverige. Nu är jag visserligen inte så intresserad av ishockey att det är ett problem för mig att jag aldrig skulle kunna heja på Sverige i de sammanhangen men det är ett problem för mig att jag aldrig skulle kunna bry mig lika mycket om Saabs kris som om den finska skogsindustrins.

Jag tänker mig att Skatteverkets regler kommit till för att föregripa politikerfusk med dubbla bosättningar. Men i dagens globaliserade värld finns det helt andra livsstilar som reglerna inte kan hantera. Än påtagligare är det rimligtvis i en yngre generation: när min son i somras gifte sig i Chicago var det påfallande att de flesta bröllopsgäster inte bara kom långväga ifrån utan kom från helt andra städer och länder än dem de ursprungligen kom ifrån. Hur de här ungdomarna förhåller sig till begreppet "egendlig hemvist" vore intressant att veta.

För egen del känner jag att Skatteverket står i beråd att beröva mig mitt fosterland. ❄

Frågan om ursprung och hemvist är inte alltid geografisk.

FOTO: ISTOCKPHOTO

Att kasta första stenen

En av livets mer lustfyllda sysselsättningar är att utpeka de skyldiga till ovälkomna händelser, särskilt om man lyckas hitta någon att skylla på som ingen annan tidigare har misstänkt. Inget kan bättre bevisa ens egna förtjänster, och samtalen människor emellan skulle förmodligen minska med åtminstone hälften om uttryck för skuld bannlystes. Medan alla hävdar att sökandet efter den skyldige syftar till förbättringar och förhindrande av en upprepning, lär en uppriktig självvrannnsakan säga oss något annat.

Den aktuella ekonomiska krisen har därför framkallat en del välbehag, likaväl som en hel del obehag; vanligen inte hos samma människor. Det är de relativt trygga som hänger sig mest åt skuldbeläggandets lust; det finns ett slags bitter njutning i att begrunda världens ondska ur en trygg position.

Och det finns förvisso skyldiga så det räcker och blir över. Först har vi bankirerna själva, som såg till att ta så mycket betalt att det inte spelade någon roll för dem personligen om deras banker kollapsade efter ett antal år av världslos utlåning; själva skulle de i alla fall klara sig, med en förmögenhet undanstoppad.

Detta bekräftar en iakttagelse som gjordes för länge sedan av J. K. Galbraith: moderna företag drivs inte i första hand till förmån för sina ägare, aktieägarna, utan för cheferna, som i likhet med alla byråkrater tillskansar sig privilegier. Sådana chefer lär förstås blidka aktieägarna genom några år av stora vinster innan den slutliga kollapsen kommer, och aktieägarna i andra företag, som ser hur konkurrenterna genererar dessa stora vinster, kräver samma resultat av cheferna för de egna företagen. Smittan sprider sig.

SEDAN HAR VI FÖRSTÅS de reglerande och övervakande instanserna, som inte precis vunnit ära och berömmelse. Det sägs ibland att finanssektorn inte har reglerats tillräckligt hårt, vilket mycket väl kan vara sant. Å andra sidan lyckades de inspektörer som fanns inte upptäcka Bernard Madoffs ganska grova bedrägeri trots tips från många personer. Därtill kommer att de revisorer som den franska banken Société Générale skickade för att undersöka möjligheten att köpa in sig i Madoffs system kunde genomskåda bedrägeriet efter bara två dagars granskning av bokföringen.

Ännu fler inkompetenta eller korrupta inspektörer skulle knappast lösa problemet.

Sedan har vi naturligtvis oss själva, vanligt folk. Hur många av oss skuldsatte sig inte helt obekymrat i tron att värdet på våra tillgångar bara kunde gå åt ett håll, nämligen uppåt? Medan huspriser-na steg kunde vi sitta hemma och titta på teve och föreställa oss att vi blev allt rikare för varje timme som gick. Om vi var mindre giriga och lättsinniga än bankirerna, så var det bara för att vi saknade möjligheter, inte för att vi agerade enligt helt andra principer.

Lev nu, betala senare: se där hela det västerländska styrelseskickets princip, som förklarar västvärldens nedgång jämfört med det nyligen återuppståndna österlandet. Problemet är existentiellt. ❀

Theodore Dalrymple är läkare, debattör och författare, vars senaste bok, *Not With a Bang But a Whimper*, kom ut i höstas. Kolumnist på bland annat *Spectator* och *New Criterion*.

Översättning:
Jim Jakobsson

I korthet

Utblick

❀ I en artikel i *New Yorker* om den amerikanske författaren Donald Barthelme ironiserar

THE NEW YORKER

Louis Menand över begreppet postmodernism: "Konceptuellt är begreppet postmodernism som en schweizisk armékniv. Det är definitivt överbelastat och kan utföra vilket uppdrag som än begärs. Det beror delvis på att alla termer som börjar med 'post' är fullständigt tvetydiga. Postmodernism kan betyda: 'Vi är alla modernister nu. Modernismen har vunnit.' Eller också kan det betyda: 'Ingen kan längre vara modernist. Modernismen är över.'"

❀ *Wall Street Journal Europe* kommenterar att Davis Cup-matchen mellan Sverige

THE WALL STREET JOURNAL

och Israel spelades utan publik. "Beslutet i kommunalfullmäktige att förbjuda åskådare ställde höger mot vänster där vänstern vann med 5-4. Det handlade inte om radikaler som försökte pressa politiker att förödmjuka de israeliska gästerna. Radikalerna styr redan staden."

❀ Kolumnisten Charles Moore skriver i *Spectator* om att prins Charles varnat för att

THE SPECTATOR

det bara återstår 100 månader för att förhindra en klimatkatastrof: "Om han har rätt är det redan alldeles för sent. Det är helt omöjligt för regeringar att mitt i den värsta finansiella katastrofen i historien genomföra de åtgärder som han kräver. Vi är alla förlorade. Jag finner denna tanke egendomligt uppmuntrande: det innebär att om åtta år kommer Hans Kunglig Höghet inte längre ha något skäl att hålla tal om detta ämne."

❀ Bjarne Melgaard, en av Norges mest kända konstnärer, kommenterar i tidningen *Klassekampen*

KLASSEKAMPEN

sekskampen den även i Norge aktuella diskussionen om konstlivet: "Man får inte glömma att den största ångesten i konstvärlden är att framstå som korkad. Detta har en rad aktörer i konstlivet profiterat på genom att trycka ner mediokra teoretiska referenser i halsen på folk. Det största problemet är att det finns en hel generation av konstnärer som anser att teori är det finaste som finns, men som inte klarar av att kommunicera teorierna ifråga eller tala om vad man ska med dessa teorier till."

Med rätt att överklaga

En av de mest svårbehandlade psykiska störningar man kan lida av är så kallad kverulansparanoia, mer känt som rättshaverism. Det finns inget botemedel mot tillståndet. Det finns förmodligen inte en enda myndighet i hela Sverige som inte har ett antal kverulansparanoiker som håller personalen sysselsatt med klagomål av allehanda slag. Kverulansparanoiker kostar med största säkerhet staten miljonbelopp varje år. Och trots att varje myndighet snällt svarar och behandlar alla de ärenden som rättshaveristerna initierar så ligger det i tillståndets natur att de aldrig blir nöjda.

Så varför lägger vi då dessa miljontals kronor på människor som ändå inte uppskattar samhällets välvilliga inställning? När jag började arbeta som underläkare på psykiatrien för cirka femton år sedan hade jag en chef vars grundprincip var att aldrig gå emot en rättshaverist. För, menade hon, man kan inte vinna mot rättshaveristen. Han eller hon ger sig helt enkelt aldrig. Enligt den principen gör staten rätt som inte säger emot utan snällt lämnar ut allehanda upplysningar och deltar i diverse processer. Men det är faktiskt inte så enkelt heller. För visst hade min gamle överläkare rätt. Man ska inte som enskild läkare gå emot en rättshaverist. För om man gör det får man ett privat helvete.

En annan av mina gamla chefer från min tid som AT-läkare i Eksjö fick bittert erfara detta. Han berättade för mig om en före detta patient som letat upp honom var han än arbetat i landet och som hotade och trakasserade honom

efter en episod som skett decennier tidigare.

Så liksom det är begripligt att människor inte vågar vittna mot personer från kriminella organisationer är det förståeligt att läkare inte vågar gå emot en rättshaverist. Men gäller samma sak för staten? Uppenbarligen, eftersom det är precis så staten agerar när det handlar om rättshaveristerna. Och då är det heller inte konstigt att enskilda läkare och myndighetspersoner inte vågar göra annat än att följa varje nyck som kverulansparanoikern kommer med. Jag menar inte att människor inte ska få klaga i Sverige eller att vi inte ska ha myndigheter som tar vettiga klagomål på allvar. Men om man har institutioner som aldrig vågar eller har rätt att avfärda uppenbart grundlösa anklagelser kommer man att skapa en utmärkt grogrund för en rättshaveristisk filosofi som bygger på att den som upplever sig kränkt för något alltid får obegränsat utrymme oavsett hur liten oförrätten är.

De ombudsmannafunktioner vi har i Sverige har ett dubbelt uppdrag. Dels ska de hantera klagomål och bedöma deras saklighet. Men dessutom ska de uppmärksamma eventuella orättvisor och verka mot dem. Det gör fältet fritt för allehanda kränkta rättshaverister. Jag föreslår att vi istället hjälper de alla människor i Sverige som dagligen behöver befatta sig med orättmätiga krav på upprättelse genom att införa en förtryckt blankett till alla som känner sig kränkta utan grund: "Vi har tagit emot ditt klagomål. Du saknar grund att vara kränkt. Detta beslut kan inte överklagas".

David Eberhard

I bokens våld

Har ni någonsin missat ett flyg, en buss eller ett möte därför att ni var uppslukade av en bok? Det frågar Guardian Books blogg. Svaren inkluderar en rad exempel på författare, alltifrån Bram Stoker till Stieg Larsson, vars verk bidragit till förseningar och pinsamma intermezzon. Signaturen sUNEEL bekänner dock: "olyckligtvis, som doktorand i engelsk litteratur, med två och ett halvt år kvar av min utbildning, 26 år, barnlös, singel, ödesbestämd för en lågbetald litterär karriär och totalt misslyckad på det personliga planet, är jag övertygad om att jag slängt bort hela mitt liv mellan pärmarna på en bok".

Mats Wiklund

De låg bakom den franska revolutionen, den kommunistiska revolutionen och de flesta revolutioner som vi hör och har hört om, såväl här som där ... De låg bakom det första världskriget ... De låg bakom det andra världskriget, då de kunde göra enorma finansiella vinster genom vapenhandel, och jämnade vägen för etablerandet av deras stat ... Det finns inget krig som pågår någons, som de inte har ett finger med i.

Hamas stadgar, paragraf 22 om den judiska världskonspirationen

KANSKE ORDET ÄR SORRY ÄVEN I SVERIGE

SVENSKA SEDER OCH BRUK

Artikeln om svensk tölptighet (Sorry! The word is sorry! I want to hear the word sorry!, Axess 01/09) och bristande social säkerhet slog an en sträng hos läsekretsen. Efterlysningen av ett "nytt ord som inte ger upphov till låsningar och missförstånd /.../ när vi vill ta på oss ansvaret för en vardagsblamage" har hörsammats. Här ett axplock av råd och förslag:

Barbro Borglin föreslår "Mitt fel", kombinerat med "en urskuldande, lätt avvärjande gest".

Eftersom varken "Förlåt!" eller "Ursäkt!" skulle passa, skriver Claude Kayat, "varför inte använda ordet ... 'Sorry!'" (även med svensk brytning och svenskt uttal av "y-et")?

På den linjen är också Toni Heikkinen från Vanda i Finland: "Vi unga generationer (förorts- och IT-generationer) här i Finland använder ett ord som är mindre starkt än det finska ANTEEKSI vid vanliga situationer. Det är: sorry."

Laurent Denimal har många gånger utsatts för den svenska oartigheten och "kan fortfarande känna mitt sydeuropeiska blod koka upp snabbt inom mig".

Hans metod är att ge igen med en konversation på franska "med brett leende och i ni-form" för att få fram en reaktion. Skulle det visa sig omöjligt att finna ett nytt ord eller uttryck på svenska föreslår Laurent Denimal att konversationen i stället inleds på franska, "som för 200 år sedan". **Red**

DEL 1

Av Stig Larsson

En dränering av konstens energi

Är den officiellt omhuldade konsten på väg att bli en ny tids sofistikerad pornografi, ungefär som 1800-talets salongskonst? Stig Larsson funderar över vari samtidskonstens värde egentligen består.

En kulen höstdag 1999. På väg från min lägenhet till restaurang Briggen på Lilla Essingen nämner fotografen Dawid att han lämnat styrelsen för en konstfond. Vi kommer in och beställer var sin öl och jag frågar honom varför. Han drar på orden. Till skillnad från mig är Dawid ingen särskilt verbal person. Men kontentan var ungefär den här: Han kände ett obehag när man tilldelade priser till konstnärer som han uppfattade överhuvudtaget inte gjorde konst. Dessutom upplevde han sig oförmögen att förklara varför just det, och inte det, var konst.

Under åttiotalet fanns det en alldeles självklar relation och ömsesidig respekt mellan författare som mig och Katarina Frostenson och konstnärer som Max Book och Håkan Rehnberg. Idag är situationen drastiskt förbytt.

För att ge en bild: du sover, du drömmar... och så vaknar du, du slår upp ögonen. Situationen är – utan att det under dagen som följer plågar dig – fullkomligt ny.

Under åttio- och tidigt nittital gick jag ungefär varannan månad på danspremiär. Det berodde inte bara på att vissa föreställningar, såg Margaretha Åsbergs *Yucatan*, på nytt gav mig barnets känsla av stum förundran. Det fanns också en social aspekt: jag kände eller var bekant med över hälften av publiken.

En premiär – men observera även en vernissage – har lite grand karaktären av en fest. Kortare, lite mer stillsam, men dock.

I ärlighetens namn skulle jag gissa att det inte är mer än tio procent av alla de dans- och teaterföreställningar som jag bevistat där jag inte mot slutet har försökt snegla på bänkgrannens klocka, undrat om det inte snart ska ta slut.

Dramatik = att du som publik antingen ställer frågan "Hur ska det gå?" eller "Vad är det här?"

Det var naturligtvis inte så att jag undrade om Godot skulle komma eller inte, när jag som femtonåring såg *I väntan på Godot* för första gången. Men trots det hade jag inte tråkigt en sekund.

Ändå ett faktum: Beckett gör inga andra helftonspjäser. Det är svårt för en publik att engagera

sig längre än femtio minuter, en timma, när det inte finns någon intrig.

För att ta ett annat exempel var det inte intrigen som hade intresserat mig i Rickard Günthers uppsättning av Lars Noréns *Sakrament* 1987. Jag hade aldrig sett något liknande. Det var vackert på ett annorlunda vis.

Jag tror att den föreställningen var ganska exakt en timma. Jag minns att jag tänkte att om den varit, jag ska inte överdriva, fem minuter längre hade nog varit okej, men inte tio minuter.

Hade jag haft om så bara pyttelite tråkigt och tappat koncentrationen för ett ögonblick, skulle jag inte ha haft samma entusiasm.

Efter att jag 1994 hade sett Helena Ahlbäcks *Membran* på Dansens Hus, minns jag att jag sa henne att den var på tok för lång, närmare en och en halvtimma. Tre årtidigare hade jag sett hennes *Katakomb* på gården utanför Moderna museet. Jag såg då något som jag aldrig tidigare hade sett: som om det plötsligt dök upp en stor rödlila uggle.

Men om jag nu ska skärskåda min upplevelse: Jag kunde då samtidigt gå där i solen och höra hur hårdrocken ur högtalarna fortsatte att dån under tiden som jag såg ner på gruset som jag precis spar-kat till.

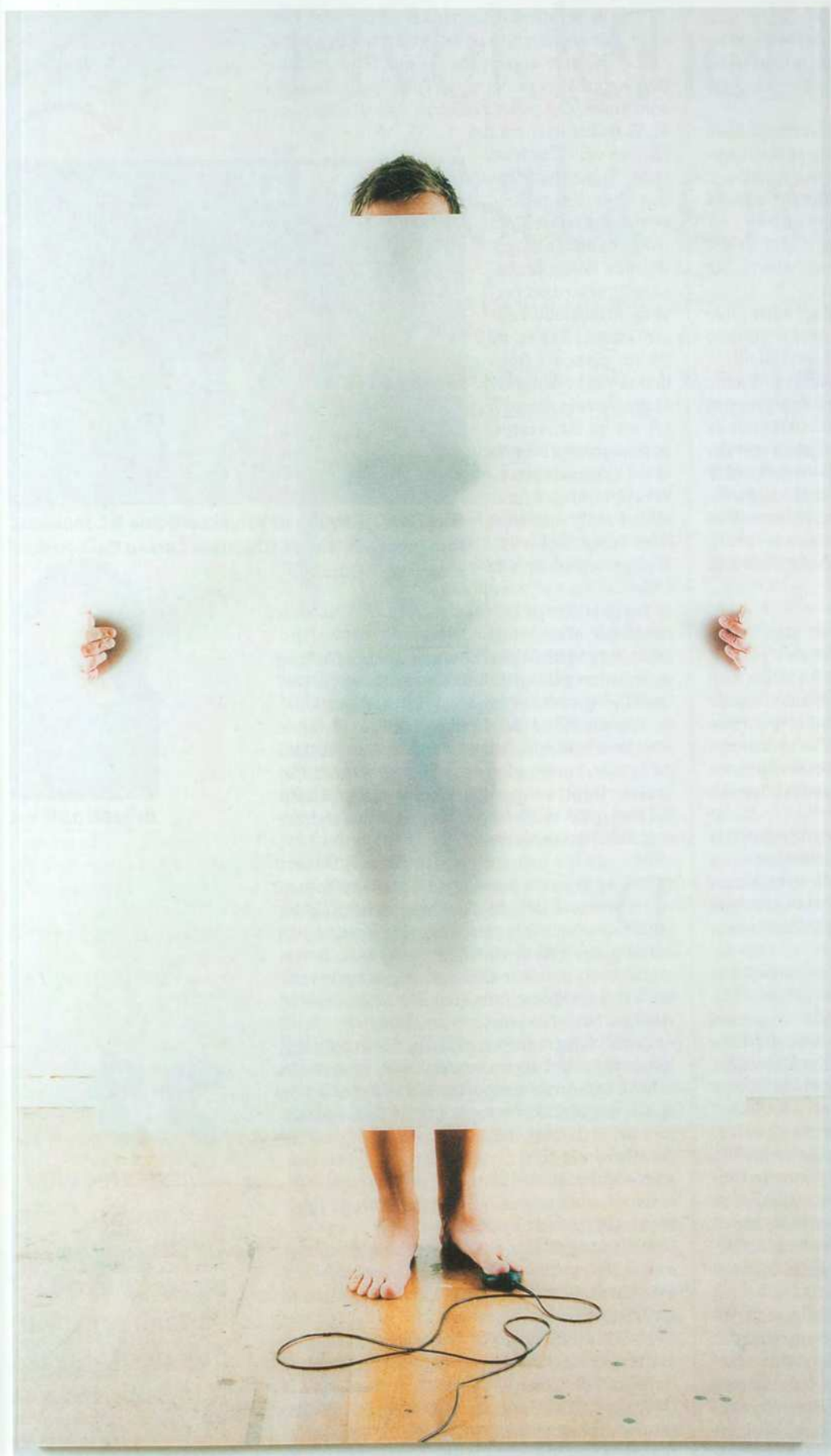
När jag besöker en konstutställning har jag just den friheten. Jag kastar en blick, än hit, än dit, och går kanske och ställer mig framför en målning. Den har så att säga fångat mig. Men jämfört med en scenföreställning kräver denna målning förbluffande lite av mig. I vilken sekund som helst kan jag ju rikta blicken någon annanstans – ja, rentav vända mig om och gå.

Våren 2005 höll jag en föreläsning på Konstakademien. Det föll sig därför naturligt att jag gick på sistaårselevernas utställning. Det tog inte mer än en halvminut efter att jag hade kommit innanför portarna innan jag upplevde det som att jag var överfallen av språk och diverse pip och ett kackalorum av röster från säkert upp mot ett tiotal videoinspelningar. Viljan att synas – eller åtminstone höras – blev där så parodiskt tydlig, att jag kände mig en smula ledsen för deras skull.

När Moderna museets lokaler på Skeppsholmen invigdes, gick jag snabbt igenom utställningen med

1

Stig Larsson är författare av ett tjugotal romaner, diktsamlingar och pjäser. Han är också verksam som manusförfattare och regissör.

Annika von Hausswolff: I Remember the Future of my Past with Great Expectations (2008, C-print & plexiglas, 188 cm X 100 cm) Courtesy: Casey Kaplan Gallery New York.

”

*Det är nämligen
stört omöjligt att
peka ut exakt
vari skillnaden
ligger mellan
"att vilja bli
sedd" och "att
vara till lags".*

ung svensk nittiotalskonst. Irriterad – dels av sökt dekorativa kvasiskulpturer, dels av de ansträngt intellektuella anspelningarna. Men då jag kom in i salen med Annika Erikssons videoinstallation, stannade jag till.

När jag några år tidigare såg en liknande, men betydligt bättre samlingsutställning på Spårväghallarna, noterade jag hennes namn i en sal med teckningar och polaroidfoton. Jag var förvånad över att ha uppfångat en laddning i de bilderna. Detta trots min allergi mot formspråket ifråga: en yngre generations medvetet nonchalanta, lite hipp-som-happ-stil.

Det kan ju faktiskt vara så att jag ger extra pluspoäng då jag förnimmer kvaliteten i konstformer som jag känner mig närmast antipatisk inställd till.

Precis som i installationen av Annika Eriksson, är det en varsamhet för ytterligt små detaljer samt tajmingen, som kännetecknar videoarbeten av Annika Larsson. Ett tredje exempel på en 90-talskonstnär som jag numera brukar stanna upp vid är faktiskt ännu en Annika: Annika von Hausswolff.

Men inom mig mal en osäkerhet: Kommer den sistnämndas arrangemang, återgivna på de förstörade färgfotona, att verkligen på sikt, dag efter dag, hålla för blicken?

Jag tror inte att det är så vanligt att unga konstnärer tänker så explicit: Att det verk som de ställer ut nödvändigtvis, i första hand, ska suga åt sig besökarens blick. Men vare sig denna iver att uppmärksammas nu är omedveten eller inte, måste själva känslan vara destruktiv för det konstnärliga skapandet. Det är nämligen stört omöjligt att peka ut exakt vari skillnaden ligger mellan "att vilja bli sedd" och "att vara till lags".

Problemet är att festen, stimmet, de halvfyllda vitvinsglasen, kräver en viss omedelbarhet av de verk som har utställts. Omedvetet eller inte, lockar detta konstnärerna till ett slags extravagans som svär mot den långsiktighet som jag faktiskt menar är grundvalen för all konst.

Dessutom har jag en obehaglig förnimmelse av att det under de senaste tio, tolv åren har blivit möjligt att få en aktad ställning som konstnär genom enbart smartness. Det innebär i sin tur att det krävs ett extremt spårsinne hos betraktaren för att denne ska våga vara på fullt allvar intresserad av konstverket som presenteras.

I Dan Wolgers utställning med defekta leksaker uppfattar jag att det finns vad vi skulle kunna kalla konstnärlig kraft. Däremot har jag svårt att känna det i dennes dokumentation av sin stöld av en soffa på Liljevalchs. Och det beror så klart inte på att jag har blivit provocerad av hans tilltag. Att demonstrera konstens institutionella gränser har på sin höjd ett sociologiskt intresse.

När C.M. von Hausswolff och Leif Elggren myntar nationsbeteckningen Elgaland/Vargaland och sedan lyckas dupera ett antal tredje världens-länders utrikesdepartement att utbyta diplomatpost med dem, kan då inte jag se det som annat än upptåg. Men på ett motsvarande sätt som i Wolgers fall säger mig min näsa att det – av någon oförklarlig anledning – just finns en konstnärlig kraft i Elggrens tidiga, alltid lika svarta och gula arbeten.

Det är inte så att vi tänker på det. Och det är absolut inte så att vi talar om det. Men jag tror att det för oss alla finns ett underförstått krav på det som vi på allvar betraktar som konst. Det gäller bildkonst likaväl som poesi. Vi förutsätter att det

här och var tittar fram spår, korrespondenser, underliga tecken, som också konstnären måste ha stått undrande inför. Består det bara av en skarpsynt persons invecklade konstruktioner är det väl på sin plats att fråga denne vad avsikten är? Och att man sedan, efter att ha fått svaret, är tvungen att betrakta det så kallade konstverket som utagerat eller varför inte säga dött – ungefär som en färdigmixtrad Rubiks kub.

Jag gick inte på Donald Maders famösa utställning på Historiska museet. Däremot läste jag en krönika av Gunnar Fredriksson där ett parti av utställningstexten återgavs. Mig veterligen kommenterade aldrig Derrida det skadliga inflytande som hans sökande, sirliga stil måste sägas ha haft på de säkert tusentals epigoner han fick. Ändå förutsätter jag att det gjorde honom olycklig. Och sällan har jag läst ett så derridaaktigt snömos som det som Fredriksson citerade.

Det finns ett outtalat tabu bland vissa yngre intellektuella: Att aldrig slå ifrån sig det som man inte omedelbart begriper. Jag kan känna sympati för den inställningen. Risker är bara att man – om man inte känner för att tränga in i texten – tyst accepterar, visar respekt emot, det som rimligen bör beskrivas som dimridåer.

Trots att jag aldrig kom till Maders utställning, måste jag tillstå att redan vetskapen om att den innehöll foton av småpojkar med erigerade kön gjorde mig betänksam. Jag behöver väl inte poängtera att det då inte handlade om pryderi från min sida. Min känsla är att den officiellt omhuldade konsten – faktiskt lite som artionhundratalets salongs-konst – i en allt högre utsträckning har kommit att bli en sorts sofistikerad pornografi.

Det kanske låter underligt, men min negativa syn på den explicita sexualiteten hos samtidskonsten har att göra med att jag uppfattar detta som en dränering av energi.

Försök att föreställa er de underliggande drivkrafterna bakom ett visst bestämt vitt färgstänk på en målning av Pollock!

Troligen finns det en sexuell energi hos all eller nästan all betydande bildkonst. Men att det går att uppfånga en sådan dallring har nog också att göra med att konstnären under skapelseakten själv har varit blind inför den.

Max Book, målning ur projektet *Some & Lonesome*, som premiärvisas på Christian Larsen Gallery den 2 april i Stockholm.

”

Omedvetet eller inte, lockar detta konstnärerna till ett slags extravagans som svär mot den långsiktighet som jag faktiskt menar är grundvalen för all konst.

Hyckleriet kring konstbegreppet

De flesta aktörer på konstmarknaden är idag överrens om att konst kan vara precis vad som helst, till exempel offentlig uriner. Denna relativism svär dock mot utövarnas retorik i ansökningstider, då det understryks att konstens mål är att göra tillvaron rikare.

Kulturutredningens betänkande, som presenterades tidigare i år, innehåller en uttalad målsättning att "konst och andra kulturyttringar utvecklas, blir angelägna för människor och gör tillvaron rikare". Detta hör till högtidstalens syn på konsten, men det är också den uppfattning som ligger till grund för politikens beredvillighet att finansiera konstnärlig verksamhet. För ett sekel sedan hade det också varit de tongivande konstnärernas uppfattning. "Konsten skall klargöra samtidsmänniskans intryck och idéer och ge form åt hennes längtan och undran", skrev Richard Bergh.

Men att klargöra intryck och ge form åt längtan fordrar en vilja att ta omvärlden på allvar, en respekt för människors drömmar om något bättre, och en förmåga att visa på den sköra skönhet som fyller oss med såväl hopp som vemod i vår förgänglighet. Det är dock knappast så den uppburna samtidskonsten ser ut. Delvis är det en fråga om en tidsanda där cynism tolkas som djupsinne, framhävandet av det fula som sanningskärlek, och viljan till skönhet utmålas som förljugenhet, verklighetsflykt och elitism. Skönheten blir suspekt för vissa radikala när den förknippas med de besuttnas livsstil. "Måtte alla konsterna gå under, om så är nödvändigt, bara vi har kvar verklig jämlikhet", hette det i ett franskt manifest från 1796.

Men det handlar också om en rörelse inom konstens värld, där man under 1900-talet kommit att tänja på konstbegreppet så mycket att det har blivit omöjligt att tillämpa kvalitetskriterier som handlar om innehåll. I en första fas sökte man, som den brittiske konstteoretikern Clive Bell, reducera konst till "signifikant form" – linjer, färger och komposition. I nästa fas visade sig också formalismen otillräcklig för att inkludera konstnärliga uttryck som består av handlingar och iscensättningar, som när bruksföremål ställs ut som konst. Lösningen blev den institutionella konstteorin, utvecklad av Arthur Danto och George Dickie, enligt vilken konst är det som behandlas som konst av konstvärlden – det vill säga,

ställs ut på en konsthall, namnges, recenseras, osv. Fokus läggs nu på processen, inte på formen och än mindre på innehållet i det som kallas konst. Konst är helt enkelt vad konstvärlden – konstnärer, kuratorer, konstteoretiker – kallar för konst. Konst är det alltså också när performanceartisten Itziar Okariz urinerar stående (vilket hon bjöds in att göra på Norrlandsoperans scen 2007).

Om det är skönhet, mening och betydelsefullhet som vi söker, så kan vi bespara oss en del möda genom att inte ta omvägen över konstbegreppet. Sådana värden förvaltas inte längre av konsten. Tvärtom – när vad som helst kan vara konst reduceras det konstnärliga utforskandet lätt till en fråga om att provocera rådande konventioner, utan några ambitioner till innehållsligt värde.

"Konst" fungerar nu ungefär som "mat". Matbegreppet betecknar allt som människor anrättar och äter. Rättor och gräshoppor kan vara mat i den vida mening. Men när vi vill äta på restaurang så nöjer vi oss inte med att beställa "mat", utan vi frågar efter specifika rätter som svarar mot våra kulinariska värderingar.

På samma sätt är det en ointressant upplysning att något är "konst", när detta ord kan referera till allt från preraphaelitiska kvinnoporträtt till offentlig uriner. Den viktiga informationen handlar i stället om innehållet i det vi ställs inför. Griper det oss med sin skönhet? Ger det oss tillgång till ett meningsfullt sammanhang? Klargör det något av allmänmänsklig betydelse? Mycket av det som idag presenteras som konst blir då ointressant, medan en hel del som inte är konst, som vissa naturupplevelser, kan te sig synnerligen intressanta.

Den så kallade konstvärlden må gärna vara fri att påstå att konst är vad den kallar konst. Men att något kallas konst innebär inte att det automatiskt kan göra anspråk på vårt intresse och stöd. Man brukar säga att vi först måste avgöra om något är konst innan vi kan avgöra om det är bra eller dåligt konst. Men vi sparar antagligen tid och frustration om vi börjar i det andra änden och frågar oss vad som tilltalar och berör oss, och inte fastnar i diskussionen av konstbegreppet, som hursomhelst är en klen vägledning i vårt sökande efter värdefulla upplevelser. ✨

Av Per Bauhn

2

Per Bauhn är professor i praktisk filosofi på Högskolan i Kalmar. Hans senaste bok är *Mänskliga rättigheter och filosofi* (2006).

Av Rutger Palmstierna

3

Rutger Palmstierna har arbetat på UD och på SEB som chef för landriskanalysen. Han har varit rådgivare i Moldaviens skuldförhandlingar och driver nu omvärldsanalysföretaget Macro Intelligence.

Så befästes klansamhället

Den muslimska civilisationen har utvecklats på ett radikalt annat sätt än den kristet västerländska. Orsaken till detta behöver inte sökas i skilda religiösa budskap, utan snarare i hur respektive religion har hanterat sin vardag, sina personalfrågor och sin byggnadsförvaltning.

En europeisk besökare i Mellanöstern för ett årtusende sedan mötte en värld inte så olik den han lämnat. Snabbt blir han varse att den fungerar på samma sätt som hans, bara med andra religiösa förtecken. Liksom det i 1000-talets Svitiod är ätter som dominerar sitt samhälle, är det i det Heliga Landet klaner eller stammar som gör det. Det gemensamma är att deras inre gemenskap bygger på blodsband som kan härledas till en gemensam anfader eller anmoder.

När dagens europé kommer till Mellanöstern är världen förändrad. Svitiod har blivit Sverige, Folkungaätten – och alla andra ätter för den delen – har försvunnit ur historien. Liksom i övriga västerlandet har de ersatts av en statsmakt i samarbete med civilsamhället. Men klaner och stammar styr fortfarande i Mellanöstern.

Vad är det som gjort att två angränsande och på likartade tankar baserade civilisationer har gått i så olika riktningar? Svaret har betydelse för vår tid, för vår möjlighet att leva i fred med varandra.

Den grundläggande skillnaden ligger inte så mycket i det budskap de båda religionerna förmedlade på helgdagarna, som i hur respektive religion hanterade sin vardag: personalfrågor och byggnadsförvaltning. Hur organiserades och institutionaliserades denna hantering i början av respektive religions existens, och vad innebar det för det omgivande samhället? Kort sagt: Vem var det som byggde templet, vem drev verksamheten där – och vem betalade för det himmelska kalaset på jorden?

En hastig överblick över olika världsreligioner visar att det finns tre grundformer för tempelfinansiering – alla betalar, de rika betalar eller betalning efter behov. Frågeställningen är dåligt utforskad. Det verkar som om varje religion på ett tidigt stadium av sin existens gör ett vägval för den praktiska sida av religionsverksamheten som jag valt att kalla *tempelfinansieringen*. Detta vägval styrs av religionens värderingar och budskap, men den praktiska lösningen bygger på befintliga praktiska och

organisatoriska lösningar i det samhälle religionen först växer fram i.

Kristenheten växte fram i judendomen. Under första seklet efter Kristus – och särskilt efter Jerusalems och Andra Tempels förstörelse år 70 – utvecklades judendomen i en rabbinisk, synagogscentrerad form baserad på en församling och finansierad med tionde och allmosor eller kollekt från församlingsmedlemmarna. Denna form anammades av de kristna judarna, och medföljde efter skilsmässan från judendom under årtiondena som följde på Jerusalems fall in i diasporan.

Då kristendomen inte kunde, eller ville, falla tillbaka på strukturerna i det omgivande romerska samhället, blev församlingskonceptet en förutsättning för framgång: inom församlingen erbjöd man medlemmarna, förutom själens frälsning, också ett socialt skyddsnät utan koppling till familj, släkt, klan, stam eller ätt. Församlingens gemenskap gav också resurser till gemensamma projekt som att bygga kyrkorummet och försörja sin församlingsledare. Finansieringen av skyddsnätet, liksom av präst och kyrkobyggnad, kom främst från frivilliga gåvor.

Missionen medförde en kraftig tillströmning av såväl nya medlemmar som deras bidrag till verksamheten. Utmaningen var att hålla församlingen på rätt väg i tron, men också att tillförsäkra såväl nya som gamla bidragsgivare att deras gåvor användes rätt och inte försvannades av församlingens ledare. Detta medförde tidigt ett behov att granska församlingens ledare. Att inspektera (eller visitera) heter på grekiska "episkopein" – och det är på grund av detta behov biskopsämbetet uppstod, inte bara som en trons inspiskare utan också som en tidig finansinspektion. Med dessa ämbetsmän följde också praxisen att mötas i råd för att lägga fast fundamentala regler för den framväxande kyrkan, något som med tiden utvecklades till biskopskonferenser, där den kanoniska rätten fastlades. Till skillnad från islam hade ju kristenheten inga bud att lyda i den heliga skrift som kunde tillskrivas Gud utöver Mose lag. Det föll i stäl-

Blå moskén i Istanbul byggd av den osmanske sultanen Ahmed I på 1600-talet.

FOTO: PHOTONONSTOP/NORDICPHOTOS

Kyrkan kom sedermera att med sin förvaltningskompetens också stödja utvecklingen av vad som successivt blev dess motpol: den sekulära staten.

let på kristenhetens ledare att stifta lagar som täckte sin tids behov.

Därmed började en parastatlig organisationsstruktur att utvecklas. Den utgick inte från blodsbånd utan byggde på individuell tillhörighet till en församling. Den finansierades med medlemmarnas bidrag och sedermera beskattning i form av tione. Dessutom hade den kapacitet att såväl stifta lag som skipa rättvisa. Framväxten av denna nya maktfaktor kom också gradvis att tränga undan ättensamhällets rättsskipning genom förhandlingar mellan de berörda ätterna och slutreglering med lämpliga former av bot.

Kyrkan kom sedermera att med sin förvaltningskompetens också stödja utvecklingen av vad som successivt blev dess motpol: den sekulära staten. Möjligen kan detta ha motiverats med behovet att upprätta en legitim våldsmakt som kunde skydda kyrkan och därmed befria den från behovet att själv ta till våld. Och mellan dessa poler kyrka och stat växte det långsamt fram ett utrymme för ett på stiftad lag baserat näringsliv, alternativa livsbanor fjärran från ätte- och klan-systemets begränsningar och – ytterst – en frihetszon för individen, där dagens öppna västerländska civilsamhälle kunde utvecklas.

Redan tidigt blev alltså den kristna församlingen basen för finansiering av byggandet av och verk-

samheten kring en kyrka. Denna lösning av ett stort problem för en nybildad, fattig religion kom alltså att präglade mycket av det vi förknippar med västerlandet – man skulle kunna säga som jätten i brödet. Även i islam gjordes ett liknande vägval kring religionens vardagspraktik mycket tidigt.

1. Att skänka privata medel till byggandet av en moské räknades som välgörenhet. Ett sätt att använda privat egendom till att stödja islamisk verksamhet visas i Koranen, där en av Muhammeds närmaste frågar denne hur han ska hantera en egendom han förvärvat. Muhammed säger att dess avkastning kan gå till behövande.

2. Någon legal form för att hantera detta anges inte i Koranen. Däremot fanns förebilder i de samtida persiska och bysantinska samhällena, som de tidiga muslimerna kunde falla tillbaka på, nämligen stiftelsen eller på arabiska *waqf*.

3. Eftersom äganderätten hade ett svagt rättskydd i Koranen blev stiftelseformen en utmärkt lösning för förmögna familjer att föra sin egendom vidare ograverad till nästa generation. Genom att etablera en stiftelse för att bygga en moské kunde familjen såväl stärka sina chanser i livet efter detta, som säkra både sitt ägande och sitt inflytande också i nästa generation. De muslimska stiftelserna följer ungefär samma regelverk som i kristna samhällen – de är skattefria och eviga, så länge de följer sitt ändamål. Sedermera kom stiftelser-

>>

na att bli en av de mest dominerande formerna för finansiering av tempelverksamheten, och mot det Ottomanska rikets slut den vanligaste ägarformen i Mindre Asien och Mellanöstern. (Eftersom stiftelserna var skattebefriade innebar detta också ett betydande skattebortfall för det Ottomanska riket, vilket i slutet av 1800-talet bidrog till rikets försvagning och en skuldsättning som verkamt ledde till rikets undergång.)

Stiftelsen kring en moské kunde förutom komplexet runt själva moskén (inklusive skolor, sjukvård, bad, karavanseralj) också omfatta en basar, men också till exempel jordbruksmark. Stiftelsens intäkter, från uthyrning eller annan näringsverksamhet, gick eller går (förutom ersättning till stiftelsens styrelseledamöter) till såväl imam (böneledare) och annan personal som andra verksamheter som moskén driver. Genom basaren och karavanseraljerna, men också den juridiska vägledning som den till stiftelsen knutne kadin (islamisk rättslärare, domare) kunde ge, blev moskéerna också kommersiella knutpunkter. Detta torde – förutom kontrollen över Sidenvägen och Kinahandeln – ha bidragit till den enorma utvecklingen av handelsutbytet inom det tidiga muslimska väldet, och till islams konkurrenskraft under medeltiden. Men i centrum för detta stod alltså oftast en stiftelse.

Till skillnad från den kristna församlingsmodellen kom således stiftelseformen att bli en huvudlösning för moskéfinansieringen. Detta kom väl till pass i det av klaner och stammar dominerade Mellanöstern. Då stiftelsen – till skillnad från församlingen – hanterade sina egna pengar, uppstod inte det behov av en inspektionsfunktion för medelsförvaltningen, som finns när man hanterar andras pengar.

Det är sannolikt här som utvecklingen inom de kristna samhällena och de muslimska tar olika vägar. Med biskopskyrkan uppstår en korporativ struktur som med sin permanenta överlever enskilda lika väl som ätter och klaner. Den dag den kristna församlingen dessutom börjar ta arv efter änkor kommer deras mark inte att återgå till klanen eller ätten. Dennes maktbas försvagas i takt med att dess jord övergår till kyrkan, vars makt i stället stärks.

Samtidigt medförde församlingslösningen under århundradenas gång följdefekter i form av principen om stiftad lag och finansiering via beskattning, som banar vägen (särskilt efter reformationen) för en stat med större resurser än klanerna eller ätterna. Därmed skapas – om också långt senare – inom kristenheten nya sociala strukturer där en individ socialt kan överleva ett uppbrott ur familjesammanhanget. I denna process börjar också växelspelet mellan stat och kyrka som i sin tur – men inte utan konflikt – vidgar frizonen för den enskilde och leder till framväxten av det öppna samhället.

I det islamiska samhället förblev den egendom, som avsatts till en stiftelse för religiös verksamhet, under givarens eller dennes arvingars kontroll, samtidigt som den var okränkbar. Därmed uppstod inte heller behovet av nya funktioner som kunde utgöra basen för utvecklingen av en alternativ kor-

porativ struktur. Utan sådana strukturer saknas den katalysator eller agent som kan förändra ett klanbaserat samhälle som det (i första hand) sunnitiskt muslimska – eller för den delen det konfucianskt kinesiska. Även om islams budskap i sig är starkt egalitært, och trots att Muhammeds inställning till klanväsendet var ljum, kom alltså islams tempelfinansiering via stiftelser att stärka klanväsendet.

ett västerländskt perspektiv är alltså klaner och stammar något som associeras med en avlägsen medeltid, och som vi lätt föreställer oss är något som också i andra samhällen kommer att växa bort med utvecklingen. Med detta synsätt bortser man från att det var en långsam, länge pågående och komplicerad process, med en uthållig och mäktig agent i kyrkan, när västerlandet utvecklades från klansamhälle mot ett "statssamhälle". I Sverige torde den ha pågått från 1200-talet fram till 1600-talet.

Samtidigt bortser man också från att det inom traditionell islam inte funnits sådana drivkrafter som i västerlandet ledde till statssamhället. Tvärtom har klanen eller stammen varit individens enda skydd. Liksom församlingen har den ansvaret för sina medlemmars väl och ve. Den skyddar individerna – men också moskén – mot kränkningar utifrån och kan vid behov mobilisera paramilitära resurser, som klanmiliser i dagens Irak. Den kan säkra sysselsättning i Palestina genom att driva fabrik. Den fördelar jord – och kan omfördela efter någons död. Den tar hand om sina änkor, föräldralösa och fattiga. Däremot finns inte mycket utrymme för utbildning och sanningssökande. Klanens ledning har inte intresse av en skola som fostrar till eget tänkande, och alternativa strukturer saknas där sådant kan utvecklas. Och den som bryter mot klanens regler förklaras förlustig av klanens skydd – blir fredlös...

Ofta hade – och har – alltså en klan sin egen moské med en imam avlönad av en stiftelse som ytterst kontrolleras av klanens ledare. En somalisk taxi-chaufför i Stockholm sade mig: "En imam går aldrig emot sin shejk.". Klanen – eller stammen – kom alltså att via stiftelseformen stå för utformningen av islams budskap i det lokala samhället, och detta budskap kom att stå i samklang med klanväsendets patriarkala och blodsbandsfokuserade uppfattningar.

Klanväsendet hade kanske ännu inte blivit dominerande under islams blomstringstid när kaliferna i Bagdad styrde. Då fanns en centralmakt mäktigare än klanerna, och med Vishetens Hus tog den tidens islam hand om det intellektuella arvet från antiken i de nyislamiserade territorierna. På så sätt kunde det framväxande islam konkurrera med Bysans om den intellektuella ledartröjan. Resultatet blev ett nytänkande som bidrog till grunden för den europeiska renässansen.

Men Bagdads – och kalifatets – fall för mongolerna för 750 år sedan (10 februari 1258) föregicks av en lång nedgångsperiod av allt svagare centralmakt, möjligen av samma skäl som i Ottomanska riket. Själva fallet blev en chock för den muslimska världen som – tillsammans med digerdöden ett se-

Samtidigt bortser man också från att det inom traditionell islam inte funnits sådana drivkrafter som i västerlandet ledde till statssamhället. Tvärtom har klanen eller stammen varit individens enda skydd.

kel senare – kom att få djupgående konsekvenser för islamisk tro, politik och ekonomi ända till vår tid.

Kort efter Bagdads fall framträdde muslimska tänkare som bröt med den islamiska guldålderns intellektuella frihet att tolka Koranen och förespråkade återgång till en bokstavstrogen läsning av Koranen, som på profetens tid. Förgrundsgestalten var Ibn Taymiyya. Denne tog avstånd från den öppna tolkningen av Koranen till förmån för en bokstavstrogen läsning, som präglade senare tiders islamiska fundamentalism.

Politiskt följde en lång period av svag centralmakt på Bagdads fall. Även om klanerna spelade en viktig roll redan under kalifatet, blev de nog den främsta samhällsstrukturen från denna tid. Och ekonomiskt kom det kristna Europa att gå om den muslimska Mellanöstern.

Idetta ljus blir också mycket begripligt som idag komplicerar integrationen av muslimska länder i den moderna världen, liksom av invandrare från muslimska samhällen.

- Av de tjugo länder som toppar listan över faktiska eller potentiella misslyckade stater i förvarningsindex för statssammanbrott är sjutton länder muslimska eller har islam som en signifikant politisk kraft. Detta väcker frågan om stat och klan är kompatibla storheter. Detta utesluter inte att klaner kan moderniseras, genom att utbildas och/eller industrialiseras, men deras eventuella försvinnande kommer att ta tid.

- I avsaknad av en statsapparat faller exekutionen av en muslimsk fatwa på envar, ungefär som när tinget förklarar någon fredlös. När en muslim ser det legitimt att mörda Muhammedteckningarnas upphovsman är det något som går på tvärs med västerländsk uppfattning om statens våldsmonopol.

- Klansystemet utmärks av patron/klientrelationer som försvårar framväxten av ett civilsamhälle. Att måna om sina släktingar är i detta perspektiv en självklarhet för en högre befattningshavare, vilket i västerlandet kallas nepotism eller korruption. I vilket fall tär det på statens auktoritet.

- Talet om patriarkala strukturer bakom hedersmord förbiser klanelementet. Klanens fortbestånd vilar på blodsband. Kontrollen av den unga kvinnans sexualitet, och därmed av klanens nya medlemmar, är förutsättning för klanens fortbestånd.

Samtidigt är det möjligt att moderniseringen av Mellanösterns ekonomier och stigande utbildningsnivåer kommer att minska relevansen av den underkastelse som förenar klansystemet och islam. I en sådan process kan det muslimska klanväsendet sannolikt komma att försvagas, och först så i de samhällen som inte i övrigt präglas av klanväsendet. Men utan en mäktig, uthållig och medveten agent kommer detta att ta lång tid – och i arabvärlden är det svårt att se någon sådan.

Men det är vad som pågått i Turkiet sedan Ottomanska rikets fall. Ty följande befolkningsförflyttningar försvagade klansystemet och underlättade framväxten av den moderna, sekulariserade kemalistiska staten.

De största förlorarna i mötet med västerlandet utgörs sannolikt av klanernas unga manliga medlemmar – de framtida bärarna av klanen. För de unga kvinnorna finns en möjlighet, och en vinst, i att komma ifrån underkastelsen genom att anamma det moderna, men vad återstår då av klanen för de unga männen? Mot denna bakgrund kan vi också fördjupa analysen av den islamistiske terroristen.

- Mellanöstern och Sydasien går samtidigt igenom både en demografisk explosion och en utbildningsrevolution, ungefär som Europa på 1840/50-talen. Med en snabb ekonomisk utveckling följde en befolkningsexplosion samt stigande läskunnighet och kunskapsnivå i samhället. Detta kunde existerande politiska system inte klara av att absorbera. I den islamiska världen innebär idag denna kombination att många unga män, ofta bättre utbildade än inte bara sina föräldrar utan också sina klanledare, har svårt att hitta arbete och därmed utrymme för ett livsprojekt med familj och karriär. Klanen förvandlas från skyddsnät till fängelse.

- Och för den enskilde unga muslimen gör islamismen det möjligt att öka avståndet mellan sig själv och föräldrarna. Mot denna bakgrund kan synen på den islamistiska terrorismen, jihadismen, modifieras. Snarare än en religiös konflikt råder inbördeskrig inom den muslimska världen: på ena sidan de traditionella makthavarna med bas i klansystemet och på den andra en del av dess unga män och kvinnor. Mötet med västerlandet och "det moderna" är sannolikt vad som drivit konflikten till sin spets, men inbördeskrigets sociala och politiska orsaker ligger inom den muslimska världen.

Eftersom en reformering av Mellanöstern med rådande samhällsstruktur har misslyckats och ett efterliknande av västerlandet är oförenligt med islam, återstår för jihadisterna bara ett återtag till islams ursprung, om också med hjälp internet. I detta inbördeskrig är västerlandet för jihadisterna inte huvudmålet. Att driva ut väst ur Mellanöstern blir ett jihadistiskt delmål för att försvaga klansystemet (att fördriva djävulen med Belsebub...).

I Usama bin Ladins tappning av jihadismen utgör återupprättandet av kalifatet ett viktigt element.

Kalifatets roll torde i detta sammanhang vara att återställa Umma – alla muslimers gemenskap i underkastelse under Allah – och på så sätt detronisera klanhövdingarna och eliminera klanväsendet. Att västerlandet då blir måltavla kan i detta perspektiv tänkas hänga samman med dess stöd till det konservativa samhälle där klanerna spelar en så stor roll.

Men det finns alltså alternativ som bejaktar det moderna. Det främsta exemplet är vad som sker i Turkiet idag. Pådriven av muslimskt fromma företagare för AK-regeringen under stor vanda Turkiet mot en europeisk rättsordning. Detta innebär en fundamental omprövning av islam som grund för rättsskipningen. Det borde ligga i omvärldens, och inte minst Europas, intresse att stödja och uppmuntra denna process – mer trovärdiga muslimska reformatorer i regeringsställning är det svårt att hitta. ✱

Eftersom en reformering av Mellanöstern med rådande samhällsstruktur har misslyckats och ett efterliknande av västerlandet är oförenligt med islam, återstår för jihadisterna bara ett återtag till islams ursprung, om också med hjälp av internet.

Enigheten tycks stor om att någon annan måste ta ansvaret, bara inte svenska politiker, chefer och anställda.

Alexandra Waluszewski
om strutsbeteende under
kristider.

Det faktum att vi lever i en global ekonomi gör att de nationella åtgärdspaketen tenderar att bli ineffektiva. Istället behövs förslag som utgår från varje företags specifika, globala beroenden.

I kristider är vi bara svenskar

Av Alexandra Waluszewski

Nyss var vi en del av "den globala ekonomin". Nu är vi ett Sverige – som drabbats av vad andra ställt till med. Riksbankschefen Stefan Ingves slog nyligen fast det som ett ljus i mörkret: krisen har sitt ursprung utanför landet. Näringsminister Maud Olofsson är även hon säker på att krisen har andra ställt till med. Speciellt elaka mot Sverige och vårt näst största bilmärke har GM varit. Cheferna på SEB menar att de har skött sitt arbete på hemmaplan så strålande att de förtjänar en löneförhöjning – när de så generöst avstår från bonus. Och Marcus Wallenberg jr instämmer – varför ska cheferna "straffas" för något de uppenbarligen inte varit inblandade i? Även en hel del fackföreningar vill exportera ansvaret för krisen. Svenska arbetstagare ska inte behöva sänka sina löner när de drabbas av en lågkonjunktur som har utländskt ursprung. Enigheten tycks med andra ord stor om att boven i dramat finns utanför Sverige. Allra mest i de amerikanska bankerna. När det är kris i den globala ekonomin lyfts de gamla nationella gränsdragningarna fram igen – och innanför dessa finns de icke inblandade svenska aktörerna.

ORDEN "GLOBAL EKONOMI" hanteras som om de vore – bara ord. Vem vill veta vilken

verklig företagsstruktur som döljer sig bakom dessa? Bättre att stanna kvar i den trygga modellvärlden och allt efter politisk hemvist slåss för vilka generella, nationella hjälpmedel som politikerna ska sätta in; finanspolitik eller stabiliseringsåtgärder. För bara några decennier sedan kunde också generella, nationella åtgärder ge företagsspecifika effekter. Till exempel kunde en minskad efterfrågan på bilar stötts med generösa skattelättnader för tjänstefordon. Ägare, ledning och anställda på Volvo och Saab kunde tacka och ta emot. Träffsäkerheten var god i en tid när dessa företag dels dominerade den inhemska bilförsäljningen, dels till en dominerande del var inhemska tillverkade slutprodukter.

MEN I DEN GLOBALA ekonomin har generella, nationella åtgärder dålig träffsäkerhet. Gå ut och stödköp något från fordonsindustrin idag – varför inte möta våren på en ny mc – och finn att omkring 10 procent av produktkostnaden faktiskt kommer från det företag som står på varumärket. Resten, omkring 90 procent, kommer från andra, direkt och indirekt relaterade företag. Av dessa nära tvåhundra företag knutna till slutprodukten finns några i närheten av det företag som gör slutprodukten. Andra finns utomlands – en del i väldigt avlägsna länder, med ur demokratiskt perspektiv väldigt exotiska politiska, ekonomiska och arbetsrättsliga system. Exemplet är inget undantag, ut-

Meiton ser inte huvudproblemet

I sin kritik av min artikel om de svenska mediernas bild av kriget i Gaza påstår Fredrik Meiton att jag inte kan skilja mellan judar och israeler. Dettatrots att jag redan inledningsvis i min text talar om det hot att fördrivas som de "israeliska judarna" lever under. Tesen att jag förväxlar "världens totala judenhet med Israels befolkning" är således bara befängd. Vidare menar Meiton att

jag inte kan skilja mellan antisemitism och Israel-kritik. Själv preciserar han överhuvud inte var gränsen går mellan det ena och det andra. Jag medger att här finns en gräns och ansluter mig i övrigt till den definition av antisemitism som utarbetats av Svenska Kommittén mot Antisemitism. Meiton tycks mena att Israel går en ljusare framtid till mötes om man tänker på Hamas som ett slags IRA.

an den globala ekonomins normalitet. Bakom så gott som varje slutprodukt, oavsett vara eller tjänst, finns ett antal, specifikt beroende företag. Det vill säga företag som utvecklat, lärt och investerat i relation till vissa slutprodukter och deras användning. När företag kopplade till varandra över nationsgränser kan kombinera unika teknologiska lösningar med skalfördelar och låga lönekostnader, det är då innovations- och effektivitetseffekter distribueras globalt. Det är dessa positiva sidor av den globala nätverksekonomin som berikat en rad svenska statliga och privata intressenter under de goda konjunkturåren.

SYND BARA ATT GLOBALA nätverkseffekter har mörka sidor. Negativa globala nätverks-effekter distribueras lika snabbt och effektivt som positiva.

Det skinnbearbetande mellansvenska företaget skapade arbetsstillfällen och skatteintäkter – tills det drogs med av fallet i Detroit. Det värländska bostadslånet var väldigt förmånligt – tills det visade sig vara ihopkopplat med amerikanska "enprocentslån". Men när den svenska lokalpressens svarta löpsedelsrubriker ger besked om vilka företag som är beroende av vilka krisande globala bank- och företagsnätverk, då är svenska ekonomiska makthavare väldigt inhemska igen. Ju längre bort från de verkstadsgolv, inköps- och marknadsavdelningar där den globala ekonomins positiva och negativa effekter är vardag, desto enklare att ordkriga om nationella, generella åtgärder – ja, vad som helst, bara inte företagsspecifika åtgärder. Företag är inget man "kastar pengar på", de kan ju till och med sippra ut ur landet. Undantaget är ett fackförbund vars medlemmar står med fötterna djupt i den globala myllan. (Har man utsikt över hamnen i Göteborg är det enkelt att inse att global kris är mer än ord.) Men när Metall inser allvaret och öppnar dörren för skapandet av just individuellt utformade lösningar, som utgår ifrån varje företags specifika, globala beroenden – ja då haglar invektiven. Enigheten tycks stor om att någon annan måste ta ansvaret, bara inte svenska politiker, chefer och anställda. Bland de mer upprörda rösterna hörs Göran Greidners bannbulla: "Death Metall".

Det är inget annat än verklighetsflykt. Problemet i Mellanöstern är inte Israels existens eller dess ockupation av Västbanken och Gaza. Det övergripande problemet är att de islamska regimer som dominerar området är politiskt reaktionära, ekonomiskt underutvecklade, tekniskt-vetenskapligt efterblivna och kulturellt-religiöst aggressiva. Den dag dessa länder blir sekulärt-demokratiska kommer Israel-Palestina-konflikten utan tvekan att kunna föras av dagordningen.

Lennart Berntson

Påståendena i Axess 2009:1 att det i Sverige är påbjudet att vända sig mot traditioner och normer bör nyanseras.

Falskt om individualism

Av Gina Gustavsson

ÄR DEN SVENSKA individualismen falsk? Så har den i alla fall diagnostiserats av en rad debattörer i Axess. Jakten på individuell frihet är förljugen. Tvärtom mot vad vi inbillar oss i Sverige idag skulle det alltså inte vara fritt fram utan påbjudet att räkna tungan åt traditionen och normaliteten. Vi förväntas låtsashoppa från medelklassens Liljeholmsbro.

Bakom den omtalade svenska toleransen frodas en politiskt korrekt mobb som sparkar på de värden som redan ligger ner: traditionen, disciplinen, religionen och normaliteten.

Är det då inte paradoxalt att man, som Per Svensson påpekar i februariumret av Axess, i en kultur där den stränga normen säger att man ska acceptera alla människors rätt att välja livsstil, har så svårt att acceptera att det kan finnas en och annan som frivilligt och belåtet väljer att leva 'medelklassigt'? Är det inte bestickande, som Susanne Dodillet hävdar i samma nummer, att man i syndens Sverige obekymrat fördömer sexarbetare?

Nej, det är det inte. Ty det främsta svenska frihetsidealet är inte att få göra som man vill. Excentricitet och avvikande är inga ideal vi någonsin omhuldat med amerikaners eller fransmäns frenesi. Istället har den svenska individualismen främst handlat om hur, snarare än vad, individer väljer. Dess särart ligger i att den fokuserar så starkt på just tankens och viljans frihet – fri åsiktsbildning på god författningssvenska.

TILL SKILLNAD FRÅN handlingsfriheten är viljefriheten fullt förenlig med tvång. Det är just därför man i Sverige omyndigförklarar både horan och hemmafrun. Man finner det otroligt att någon av fri vilja skulle abdikera från chefspositionen i sitt eget liv.

Istället spårar man de psykologiska drivkrafterna till barndomstrauman och andra externa faktorer som fördunklat det fria omdömet. Att vara fri på svenska är främst att drivas inifrån, av en egen fritt formad vilja. Drivs man av något annat måste man "befrias". Detta må vara en felaktig och förmåten position – men den är ingalunda falsk.

Ett annat vanligt felslut är att betrakta individuell frihet och friheten att följa sina otyglade begär som sammanhängande delar av den individualistiska läran. Det är

därför som det minsta tecken på moraliserande över andras val ses som ett brott mot den individualistiska trosbekännelsen, en freudiansk felsägning som blottar pinsamma rester av ett gammalt, antiindividualistiskt normsystem. Därför fortsätter också prostitutionsdebatten att kretsa kring den lyckliga horans existens – för finns hon så måste väl frihetsivrarna ändå bejaka hennes livsval, eller öppet erkänna att de trots allt värdesätter något annat högre än frihet?

Men att avkräva människor autonoma resonemang för sina val är inte alls samma sak som att öppna upp för den subjektiva tillfredsställelsen som måttstock för rätt och fel. Tänk bara på Kant. Det var inte trots sitt försvar av den individuella friheten, utan just på grund av det, som han förespråkade en ytterst krävande morallära. Faktum är att det inte ens verkar finnas en empirisk länk mellan frihetsideal och relativism. Mina egna statistiska analyser av World Values Survey från 2005 visar att i själva verket är varken unga eller gamla svenskar särskilt hedonistiska eller relativistiska i ett jämförande perspektiv.

DET ÄR OCKSÅ TVEKSAMT om det finns så stor anledning till oro som Carl Svanberg menar i Timbrorapporten *Är svensk ungdom individualistisk?*, där han hävdar att den nya ledstjärnan för Sveriges unga på 2000-talet är icke-konformismen. Mina analyser visar tvärtom att icke-konformismen har relativt få anhängare i Sverige i absoluta termer, och skillnaden mellan svenskar under och över trettio är försumbar. Endast en liten andel (under 9 procent) av både unga och äldre svenskar tror starkt på värdet av avvikande beteende, att få göra som man vill. Däremot värdesätter nära 24 procent av alla svenskar under trettio år möjligheten att bestämma sina egna mål, att tänka ut nya idéer och vara en autentisk person (att jämföra med ringa 9 procent i USA). Det är också här vi finner den stora svenska generationsskillnaden.

Den svenska individualismen går alltså inte främst ut på att som Pippi Långstrump vara fri att göra tvärtom. Snarare strävar svenska individualister efter ideal som påminner om Lisa Simpsons: den sant fria människan är självständig i tanken och autonom i viljan. Men hon måste inte sova med fötterna på kudden.

TEMA

MULTIKULTURALISMENS UTMANINGAR

Både inom vänstern och högern anser man att individen bestäms av sin kultur och bara kan förverkliga sig inom dess ramar. Men kraven på minoriteters rätt till egen kultur försvårar integration och hotar demokrati och yttrandefrihet.

Kappad

Tuokki 2200
Kapp 75,000
Kapp 3400
Tuppi 1200

När kultur blev ideologi

Multikulturalismen har förändrat de politiska fronterna. Det kan verka som om vänstern försvarar respekten för minoritetskulturer, medan högern slår vakt om majoritetskulturen. Men i själva verket är det mycket som förenar "kulturalismen" till höger och vänster.

Jens-Martin Eriksen och Frederik Stjernfelt

Kulturalismen är tanken att individer bestäms av sin kultur, att kulturerna bildar stängda, organiska helheter och att individen inte kan lämna sin kultur utan bara kan förverkliga sig inom dess ramar. Kulturalismen hävdar därför också att kulturer har anspråk på särskilda rättigheter och skydd – även om de skulle kränka individens rättigheter.

Dagens kulturalism, i vilken kulturen blir en politisk ideologi, frodas i både vänster- och högerversioner. Vad multikulturalismen beträffar är vänsterkantens versioner förmodligen de mest kända, både i sina radikala, antidemokratiska varianter och de mer demokrativänliga som tänker sig en kompromiss mellan multikulturalism och (social)liberala idéer – men multikulturalismen kan också förekomma i versioner som hör hemma på den yttersta, rabiata högerkanten, till exempel de franska idéerna om "etnopluralism", idén att varje kultur har rätt till autonomi på sitt eget territorium. Denna ståndpunkt omsätts i politiska slutsatser som går ut på att invandrare antingen måste låta sig assimileras fullständigt – med allt som hör till, från religion till kokkonst – eller också resa tillbaka till sitt ursprungliga hemland (varvid man låtsas som om det finns ett sådant för alla).

Kulturalismen har en hel rad kategorier gemensamma med nationalismen – ja, i realiteten utgör nationalismen en underart av kulturalismen enligt vilken den enskilda kulturen är statsbärande. Det är därför inte heller överraskande att dagens nationalistiska renässans i den europeiska politiken i stor utsträckning använder sig av kultur-

alistiskt tankestoff. På den nordiska scenen är Dansk Folkeparti det självklara exemplet genom sitt återupptagande av danska nationalistiska idéer från 1800- och tidigt 1900-tal, men också genom sitt radikala ställningstagande mot upplysningen. Efter Muhammedkrisen har partiet haft ett strategiskt behov av att ansluta sig till försvararna av yttrandefriheten mot de islamistiska angreppen. Och oavsett vad man kan gissa om motiven för denna helomvändning till förmån för en av de mest grundläggande mänskliga rättigheterna, så kan man konstatera att denna förändring bara var möjlig genom att partiet döpte om yttrandefriheten till ett "danskt värde", som vore den ett påfund i stil med Holger Danske, koloniträdgårdar och saftkräm. Detta är naturligtvis galopperande kulturalistisk historieförfalskning – yttrandefriheten är inte en dansk uppfinning utan något som liberalt och demokratiskt sinnade krafter till pris av stora ansträngningar och kostnader lyckades driva igenom mot det danska enväldet och den danska statskyrkan, innan den till slut kunde formaliseras i juni grundlagen 1849. Yttrandefriheten har naturligtvis sin bakgrund i internationella upplysningsrörelser och är alltså en första klassens importvara.

Ett aktuellt problem i den danska – och även delar av den internationella – politiken är därför att kulturalismen finns på båda sidor av politikens spektrum. På vänsterkanten hör vi det kulturalistiska stridsropet om erkännande av de mest antimoderna och oaptitliga kulturella seder – på högerkanten hör vi stridsropet om danskhet och åter-

MULTIKULTURALISMENS UTMANINGAR

Ömsesidiga intressen - oförenliga värderingar?

FOTO: SVEN HAGOLANI/ZEFA/CORBIS/SCANPIX

uppväckande av den mest antimoderna och oaptitliga danska nationalism. Att dessa två kulturalismer är naturliga fiender, trots att de bygger på samma förljugna begreppsapparat, är inget att förvånas över. Fransk och tysk nationalism var också varandras huvudmotståndare i hundratals år, trots att de oftast utgick från precis samma idéhistoriska arv. Den ena kulturalismen är den andras naturliga fiende, just för att kulturalismer helt naturligt är partikularismer, det vill säga de utpekar var sitt utvalt folk – och alla folk kan ju inte vara lika utvalda. Men denna elakartade och högröstade växelsång mellan kulturalismerna, där vänsterkulturalismens styrka skrämmar många väljare till högerkulturalismen och tvärtom, bör inte förleda någon att tro att vänster- och högerkulturalismen i realiteten är dagens politiska huvudmotsättning. Denna går tvärtom mellan Upplysning och Kulturalism – mellan å ena sidan demokrati, politisk liberalism, individens rättigheter, universalism och upplysning, och å andra sidan det mörka hävdandet av kultur, tradition, autenticitet och ett konservativt erkännande av individens ödesbestämda bindning till kulturen.

Därför finns det två former av kritik av islam, som ofta kan låta besläktade men inte får förväxlas. Den ena kritiserar islam som sådan, för att den är en främmande religion, oförenlig med danskhet och med danska värden och dansk tradition. Detta är den ena kulturalismens kritik av den andra, det är Holger Danske mot Muhammed, det är en mytologisk bestämning i ödeskamp med en annan.

Den andra kritiken däremot angriper inte islamismen för att den är odansk, utan för att den är en totalitär politisk ideologi, besläktad med mellankrigstidens europeiska totalitära rörelser. Denna kritik är en upplyst kritik av en politisk rörelse riktad mot det öppna samhället och demokratiska grundprinciper. Denna kritik riktar sig därför inte mot islam som sådan, utan fokuserar i stället på ideologiska, politiska och sociala barriärer som skär av individen från hennes rättigheter. I vilken mån dessa barriärer har sin bakgrund i kulturella, politiska, religiösa eller andra dogmer är i det avseendet irrelevant.

Det finns knappast någon viktigare uppgift i dagens politik och politiska filosofi än att tänka igenom, utveckla och förfinas upplysningens universalism och med största möjliga kraft vända sig mot den kulturalism som grasserar på både höger- och vänsterkanten och som vill förslava individen under hennes kultur.

En blick på vänsterkulturalismens kritik av högerkulturalismen ger en föreställning om hur långt vänsterkanten har avlägsnat sig från sin utgångspunkt i upplysningen, och hur lite man egentligen vet om sina politiska motståndare i den kamp som utvecklats de senaste decennierna, där kulturfrågan har kommit upp på dagordningen och efterhand avlöst den tidigare oenigheten om divergerande politiska utopier.

Låt oss se på den uppgift som vänsterkulturalismen står inför, och på de två kulturalismernas ömsesidiga blindhet inför sina inbördes likheter. Egentligen är det anmärkningsvärt att vänsterkulturalis-

”
Det hårda kulturbegreppets intåg inom vänstern, både i Danmark och internationellt, är en av de viktigaste och mest oväntade politiska utvecklingarna de senaste trettio åren.

men, sedan man förlorade den politiska makten i Danmark 2001, ännu inte har lyckats få fram en analys av den förmenta motståndare man står inför, Dansk Folkeparti. Det verkar som om man flera år efter sitt nederlag ännu inte har kommit ur fläcken, utan fortfarande grundar sina föreställningar på att motståndaren är "rasistisk" och att de väljare på högerkanten man har förmått mobilisera antingen är "rasistiska" eller lider av andra psykologiska defekter, som till exempel det för den politiska kampens syften uppfunna begreppet "islamofobi". Den politiska analysens roll tycks på sätt och vis ersatt av en lite slarvig socialpsykologisk diagnostik. Detta tar sig naturligt nog uttryck i att man gång på gång beskyller högerkulturalismen för rasism.

Den syriske filosofen Aziz Al-Azmeh påpekar i sin bok *Islams and Modernities* att differentialismen, som är en mer generaliserad version av rasismen, har undergått en så kallad "av-rasialisering". "Ras" används inte längre som en giltig legitimering, bara kulturalismens argument återstår. I Danmark uppträder Dansk Folkeparti som ett kulturalistiskt parti vars identitetsbärande ståndpunkter är uttryck för en modern differentialism. Det finns inga politiska krafter som grundar sina ståndpunkter på rasism. En sådan företrädare inte längre av någon elit och representeras inte av andra än radikala förlorare utan politisk betydelse.

Men varför förmår vänstern inte diagnostisera kulturalismen hos sin politiska motståndare och sätta in en offensiv mot de ståndpunkter som partiet verkligen står för? Det beror på att man själv låter sig förblindas av samma kultursyn som sin motståndare: man är själv kulturalistisk. Och detta sätter naturligtvis sina gränser för förmågan att analysera motståndarens självförståelse.

Bägge kulturalismerna hyllar kulturernas skillnader och deras skyddade och garanterade identitet. Skillnaden är bara att höger- och vänsterkulturalister driver denna musealisering i olika former: vänsterkulturalisterna driver den i tanken att de olika och åtskilda kulturerna trots allt ska kunna samsas på samma territorium, i samma stat, där det formellt eller informellt upprättas olika jurisdiktioner för individer beroende på vilken kulturell grupp de räkat födas in i. Högerkulturalisterna hävdar samma synsätt på kulturerna, men var och en skall befinna sig på sitt territorium, i var sitt land.

En viktig och ofta förbisedd effekt av kulturalismernas intåg i dagens politik är att sociala grupper som tidigare orienterade sig utifrån intressen nu i ökande omfattning orienterar sig utifrån "kulturen". Detta splittrar naturligtvis dessa grupper. Som den brittiske filosofen Brian Barry skriver i *Culture and Equality*: "Det mångfaldigande av särintressen som underblåses av multikulturalismen [...] stödjer en politik av 'söndra och härska', som bara kan gagna dem som har mest att vinna på status quo. Det finns inget bättre sätt att avvärja mardrömmen om en samlad politisk aktion från de ekonomiskt förfördelade, som kunde ta sig uttryck i gemensamma krav, än att ställa olika förfördelade grupper mot varandra."

Kan förfördelade grupper förmås att ägna sig mer åt religion, kultur och identitet, så splittras de och deras fokus förskjuts från verkliga politiska problem. Dagens konstellation i dansk politik, där många förfördelade danskar stödjer den kulturalistiska högern medan invandrare och multikulturalister samlar sig på vänsterkanten, är ett slående exempel på denna effekt och utgör sannolikt en av de strukturella huvudorsakerna till den djupa krisen inom socialdemokratiet, vars kärnväljare nu delar upp sig efter kulturalism i stället för efter intresse.

Den fråga som infinner sig är hur länge socialdemokratiet och den övriga vänstern har tänkt låta sig ledas av den kulturalistiska förblindelsen?

MULTIKULTURALISMENS UTMANINGAR

Det hårda kulturbegreppets intåg inom vänstern, både i Danmark och internationellt, är en av de viktigaste och mest oväntade politiska utvecklingarna de senaste trettio åren. Kulturalismen, även i dess politiska och vänsterorienterade varianter, är naturligtvis äldre än så. När den för första gången artikulerades politiskt som en synnerligen tvivelaktig ideologi på världsscenen, så var det som ett försök från amerikanska antropologer att sätta krokben för FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna 1947.

Man ville inte veta av ett hävdande av några som helst universella mänskliga rättigheter – detta skulle undertrycka alla enskilda kulturer. Den västerländska vänstern var vid denna tid emellertid så internationalistisk, i såväl sina kommunistiska som socialdemokratiska och socialliberala varianter, att kulturalismen förblev en underström. Men det som sedan tycks ha hänt är att marxismen, efter sitt långsamma bortdöende som referenspunkt för västerländska partier på vänsterkanten under 1980- och 1990-talet, efterlämnade ett tomrum som kulturalismens djupt konservativa kulturbegrepp kunde smyga sig in i och fylla ut. Det överraskande är emellertid att detta i mycket stor utsträckning skett helt utan sammandrabbningar – trots att kulturalismen på en lång rad punkter är i direkt konflikt med marxismen.

Medan marxismen hävdar kulturen som en ytlig nivå ovan på lagbundnasamhällsekonomiska samman-

hang, vill kulturalismen tvärtom hävda att ett samhälles ekonomi är avhängig dess kultur och denna kulturs värdesystem, eller åtminstone att ekonomin är oskiljaktig från alla andra kulturella drag i ifrågavarande kultur. På så sätt utgör kulturalismen ett slags antropologisk kontrarevolution som vänder upp och ner på marxismen. Tänk bara på hur man resonerade inom vänstern på 1960- och 1970-talet – då var det ämnen som ekonomi, produktionssätt, klasskamp, sociologi, politiskt styrelseskick och resurser som sågs som avgörande, och det var ganska sällsynt och perifert som k-ordet dök upp.

Nu är det tvärtom, kulturen tar mycket större plats än ekonomi och samhälle – men det har aldrig skett någon stor uppgörelse i vilken den ena modellen bytts ut mot den andra, som man kunde förvänta sig i en vanlig politisk diskussion. Vi har inte fått se förbittrade parter stå och rasa mot varandra på ekonomins respektive kulturens vägnar – övergången mellan motsatserna har kunnat ske i form av en smidig glidning, närmast från ena dagen till nästa, ofta utan att de berörda personerna överhuvudtaget upptäckte vem eller vad som förkroppsligade de två ståndpunkterna. Detta har möjligen att göra med att marxismen och kulturalismen förenas av ett ännu enklare och mer djupgående schema: nämligen det som handlar om en förtryckt grupp mot en mäktig majoritet – där man alltså kan ta politisk ställning för de förra, som det hette på 1970-talets vänsterkant: "Ett förtryckt folk har alltid rätt." Detta har man förstätt helt bokstavligt, långt bortom gränserna för ett förtryckt folks rätt att bli fria från förtrycket.

Folket har också rätt i alla sin kulturs dogmer, oavsett vad dessa må hävda är rätt och sant, så länge dogmerna bara härrör från ett

förtryckt folks kultur. Ett rent argument *ad hominem*. Därmed kunde arbetarklassen bytas ut mot den förtryckta kulturen – även om det innebar att man på samma gång oförmärkt måste byta ut sin emancipatoriska marxism mot en disciplinerande kulturalism, som hävdar uråldriga och förmoderna normer – alltså motsatsen, både filosofiskt och värderingsmässigt, till vad vänstern tidigare stod för.

Den franska journalisten Caroline Fourest presenterar i boken *La tentation obscurantiste* en intressant hypotes om frammarschen av det vi kallar kulturalism inom vänstern. Hon noterar att två stora identifikationspunkter för den europeiska vänstern efter kriget har varit dels den antitotalitära kampen och dels avkolonisering och antiimperialism. De har länge kunnat samsas utan någon motsättning – men genom islamismens starka framväxt i muslimska länder och bland invandrargrupper delas vänstern upp beroende på vilket av de två ursprungliga strävandena man finner viktigast. Ser man den antitotalitära kampen som det avgörande tenderar man att vända sig mot islamismen som ännu en totalitär rörelse från mellankrigstiden – men ser man i stället den antiimperialistiska kampen som avgörande, tenderar man att stödja islamismen som ett legitimt uppror mot västerländsk imperialism. Genom det senare alternativet öppnas naturligtvis vänstern för kulturalismen.

För den hårda multikulturella vänstern kan detta vara ett dubbel problem: kultur betyder på en och samma gång för lite och för mycket. Å ena sidan är kulturen av stor betydelse, den skänker människor deras identitet. Å andra sidan hävdas det samtidigt att kulturen inte betyder någonting alls, eftersom det i verkligheten är ekonomiska och sociala förhållanden som är bestämmande – en marxistisk lära som ligger till grund för multikulturalismens idé att alla kulturer, hur antidemokratiska och antiliberala de än är, *a priori* kan samsas i ett och samma samhälle. Denna dubbelhet är naturligtvis en ständig källa till förvirring för den hårda multikulturalismens vänsterflygel. Kulturen är både en absolut oföränderlig källa till djup identitet och samtidigt ett rent ytskikt på allt i samhället som är determinerat av den ekonomiska basen. Bådadera kan naturligtvis inte vara sant.

Begreppet "islamofobi" blir allt vanligare och används allt oftare för att stigmatisera varje kritik av islamism och de drag i islam som strider mot demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstaten. Det lanserades av den islamistiska världsorganisationen OIC i dess kamp mot de mänskliga rättigheterna, specifikt yttrandefriheten. Kampanjen mot *Jyllands-Postens* teckningar och Muhammedkrisen var ett led i organisationens kamp. Ordet "islamofobi" används alltmer av islamiska organisationer och hårda multikulturalister för att försöka tysta kritik av islamistiska strömningar. Både orimlig och rimlig kritik av olika former av islam avfärdas med att den är uttryck för "islamofobi" – och jämfästs därigenom med rasism, antisemitism, homofobi och liknande företeelser. På så sätt har begreppet kunnat smyga sig in även hos vänstern, där man kan se det användas tillsammans med "xenofobi" och de nämnda glosorna.

För det första har ordet det obehagliga draget att det genom sitt kliniska slutled, "-fobi", försöker sjukdomsförklara en kritisk ståndpunkt – ordet är uppenbarligen bildat i analogi med klaustrofobi, agorafobi och andra odiskutabelt kliniska sjukdomar. Men det avgörande problemet med ordet "islamofobi" är naturligtvis att det här, till skillnad från övriga ord av samma slag, är fråga om en uppsättning ståndpunkter. Rasism, homofobi och så vidare är ord som syftar på ett orimligt avståndstagande från egenskaper hos personer som de inte själva råfår för – hudfärg, sexuell läggning och så vidare. Men islam är inte en ras. Islam är en uppsättning ståndpunkter, precis som kristendom, kommunism, liberalism, konservatism, na- »

Begreppet "islamofobi" blir allt vanligare och används allt oftare för att stigmatisera varje kritik av islamism och de drag i islam som strider mot demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstaten.

zism, hinduism och många andra vitt skilda världsåskådningar och religiösa och politiska läror. Islam är därför öppen för debatt och kritik i precis samma mån som alla andra möjliga världsåskådningar är det. Detta förändras inte av att vissa muslimer, bland annat islamister, mycket bestämt menar att deras ståndpunkt har ett särskilt företräde och är upphöjd över vanlig debatt, utveckling och revision. Demokrati går som bekant ut just på att "de la upp sig efter åskådning" och "ha en ståndpunkt tills man byter till en annan", för att nu upprepa ett par danska demokratiska motto. Världsåskådningar är öppna för kontinuerlig kritik och revision – och är man särskilt övertygad i sin tro, till exempel som stalinist eller nyliberal, är man naturligtvis välkommen att i möjligaste mån försöka hålla den rena tron oförändrad.

Men man kan inte ålägga andra att bidra till denna strävan genom att avstå från kritik. Och det är detta som ordet "islamofobi" försöker göra. Här har vänstern ställt sig i islamismens tjänst genom att okritiskt och fogligt anamma termen med dess avsedda manipulerande och disciplinerande effekt. Detta har å andra sidan också bidragit till att förlama vänsterns egen reflektionsförmåga: varje kritik av kulturalismen kan lamslås genom beskyllningen om islamofobi och leda till politisk uteslutning.

Och att termen islamofobi accepteras beror just på det hårda kulturbegreppet. Ordet framställer islam som om den vore en ras, som om detta att vara muslim var ett ofrånkomligt öde av samma karaktär som hudfärg, sexuell läggning och liknande, som om det fanns en *homo islamicus*. Detta kan ordet göra i kraft av det hårda kulturbegreppet, som implicerar just att kultur är öde – att när man väl en gång är medlem av en kultur, så är man determinerad av denna. Och det kan ordet göra i allians med de olika seder och bruk inom islam som försöker göra denna religion till just ett öde – som att maken i ett blandäktenskap under alla förhållanden ska konvertera, att information om andra valmöjligheter undanhålls och framför allt, givetvis, apostasiförbudet: förbudet mot avfall från tron. Avfall bestraffas alltid, antingen med böter, återuppfostran, egendomsberövande och påtvingad skilsmässa, så kallade "civil död" eller till och med verklig död. Det är därför som ordet "islamofobi" ger så många en underlig smak i munnen. Ordet förvandlar en religion till ras. Och det möjliggörs av det hårda kulturbegreppet, enligt vilket kulturen är lika omöjlig att undkomma som biologin.

Den offensiv som den intellektuella islamismen lyckats genomföra i bland annat internationella forum och bland stora delar av vänstern och de liberala, vilar på att man kunnat förmå dem att anamma kulturargumentet. Detta innebär att man kan avlegitimera kritiken av sin människorättsfientliga politik. Och detta har man alltså kunnat göra genom det vulgäranthropologiska kulturbegreppet, kul-

Nu kan man
höra hur extre-
ma islamistiska
strömningar
som deobandi,
wahhabism,
salafism och
Muslimska brö-
draskapet (med
dess direkta
påverkan från
den italienska
fascismen och
den franske
fascisten Alexis
Carrel) fredas
genom "kultur"-
argumentet.

turalismen. Detta är så mycket skadligare för den demokratiska diskussionen som det tenderar att avpolitisera företeelser som väsentligen är politiska och därmed öppna för kritik och – kränkningar. Politiska ståndpunkter är med naturnödvändighet partiska: liberalism, konservatism, socialliberalism, socialdemokrati, socialism etcetera är riktade mot varandra – även om man i regel är eniga på en mer grundläggande nivå, när man vänder sig mot fascism, kommunism, islamism och andra totalitära hållningar.

Men när en politisk strömning kategoriseras som "kultur" finns det en anmärkningsvärd tendens att genast freda den och inte längre betrakta den som en partisk och diskutabel synpunkt bland andra, eftersom kulturer enligt detta begrepp är organiska helheter. Därför har kulturer inte bara existensberättigande, anspråk på respekt och beviljande av privilegier – de kan också göra anspråk på beskydd och på att få leva vidare oförändrade.

Detta aktualiserades i fallet med *Jyllands-Postens* karikatyrer, som beskyldes för att kränka en kultur. I vår bok *Adskillelsens politik* frågar vi bland annat islamister i det multikulturella Malaysia varför man inte utan vidare kan häna och kränka, och hur man i stället bör bära sig åt när man vill behandla ett ämne så som *Jyllands-Posten* ville göra. En undervisningsdirektör för ett islamiskt universitet förklarar att man först måste fråga den part man vill kritisera innan något kommer i tryck. *Jyllands-Posten* skulle alltså i det aktuella fallet ha ringt till exempelvis Islamisk Trossamfund (en dansk gren av Muslimska brödraskapet) för att be om lov. Det är värt att notera vilka konsekvenser detta skulle få för den demokratiska diskussionen – härigenom förskjuts utbytet av synpunkter från det offentliga rummet till en sluten överläggning, som nu ska sköta den inbördes förmedlingen av olika uppfattningar. Effekten av detta beskyddande av kulturer blir alltså, i förlängningen, att den öppna offentliga diskussionen stängs, att den borgerliga offentligheten läggs ned.

Ska man följa denna logik får det naturligtvis dramatiska konsekvenser för demokratins förmåga att fungera. *Jyllands-Posten* karikerade skumma idéer som missbrukade religionen i politikens tjänst, så som det framställdes i Kurt Westergaards berömda teckning av profeten med en bomb i turbanen. Men islamisterna försökte avlegitimera *Jyllands-Posten* och freda sig själva genom att beskylla tidningen för islamofobi. Gemensamt för islamismen i alla dess olika reformistiska, revolutionära och terroristiska varianter är kravet att samhället ska inrättas efter sharias principer, och när islamismen kategoriseras som "kultur" kan politisk kritik av den avfärdas som "islamofobi" eller "rasism", eftersom kritiken inte "respekterar" en "kultur". Nazismen försökte något liknande när den framställde sig själv som ett vidareförande av en urgammal, germansk kultur, men den gången var kritikerna mer skarpsynta än dagens vänster när det gällde att genomsöka detta nonsens. Nu kan man höra hur extrema islamistiska strömningar som deobandi, wahhabism, salafism och Muslimska brödraskapet (med dess direkta påverkan från den italienska fascismen och den franske fascisten Alexis Carrel) fredas genom "kultur"-argumentet: detta är inte politiska program utan i själva verket "kulturer", som i och med detta är oangripbara. Men i den mån kulturer ger sig in på det politiska fältet är de precis lika diskutabla och öppna för kritik som alla andra föreningar, grupperingar, partier och strömningar som träder fram med politiska anspråk. Och präster, imamer och klerker av alla slag har inte ett uns mer rätt till respekt än vilken som helst annan person, bara för att de använder sig av religiösa uttryck i sina politiska krav.

Jens-Martin Eriksen är författare; Frederik Stjernfelt är professor i semiotik och ledamot i Danska Akademien. De är aktuella med boken *Adskillelsens politik*.

Översättning: Jim Jakobsson

Både högern och vänstern har fel

Vad är orsaken till att integrationspolitiken har misslyckats?
"Strukturell rasism", säger vissa, medan andra menar att det beror
på invandrarnas egen kultur och religion. Den sortens
skuldbeläggning gagnar inte en saklig debatt.

Pernilla Ouis

De flesta, oavsett politisk tillhörighet, verkar vara överens om att integrationspolitiken har misslyckats. Men vad beror det på? Här går åsikterna isär i två falanger och tillika två förklaringsmodeller. Den ena, som företrädesvis hittas på den politiska vänsterkanten, menar att det svenska samhället genomsyras av en strukturell diskriminering gentemot människor med invandrarbakgrund. Orsaken till integrationsproblemen finns hos majoritetssamhället och dess rasism, etnocentrism, dess "vi- och dom-tänkande". Hade vi ansträngt oss mer, rannsakat oss själva och blivit fördomsfria, hade invandrarna kommit in i samhället och blivit goda medborgare.

Den andra falangen, som representeras av högerkantens populism, har förstås en annan åsikt. Det är "dom" – invandrarna – som det är fel på. De vill ju inte anpassa sig till vårt samhälle. De är otacksamma, lurar till sig bidrag och är kriminella. Orsaken till detta står det finna i deras kultur. Att detta är en vanlig åsikt vet vi. Sverigedemokraterna är idag ett växande parti som i hög grad har tagit initiativet i integrationsdebatten.

Diskussionen handlar alltså om vems fel det är: majoritetens eller minoritetens? Denna fråga tenderar att lägga locket på integrationsdebatten. Varje gång någon uttalar sig kring integration tolkas det som en antingen-eller-positionering. När jag exempelvis hävdar att hederskultur existerar, kategoriseras jag som rasist, som en som skyller på invandrarna; jag påstås inte se diskrimineringen och ignorera den kvinnomisshandel som vi har bland svenskar. Det är en tröttsam kategorisering och positionering.

Jag vill istället problematisera båda positionerna, och börjar med strukturell diskriminering, ett begrepp som lanserades och popula-

riserades av sociologen Masoud Kamali i utredningen *Makt, integration och strukturell diskriminering* (2004). Utredningen har producerat ett antal rapporter på detta tema. Så här definierar Kamali strukturell diskriminering: "när samhällets institutionella ordning, normer och organiseringsformer indirekt och oftast oavsiktligt diskriminerar personer såväl som grupper med en annan etnisk bakgrund än majoritetssamhällets".

Strukturell diskriminering gör diskrimineringen "systematisk, normal och vardaglig" (SOU 2005:41, s 32). I Sverige förnekas, menar han, förekomsten av diskriminering på alla plan: historiskt, vetenskapligt, politiskt och i vardagen. Trots dessa allvarliga anklagelser ger Kamali få exempel på hur den strukturella diskrimineringen manifesteras, men han menar att den finns på arbetsmarknaden (invandrare får inte de jobb de är kvalificerade för), inom utbildningssystemet (problemelever med invandrarbakgrund stöts ut och tvingas hoppa av skolan) och inom massmedia (medierna karaktäriserade mordet på Fadime som ett "hedersmord"). Han utesluter således att det skulle kunna finnas andra förklaringar till att invandrare har svårigheter med att ta sig in på arbetsmarknaden, att deras utbildningsnivå är lägre och att media tycker att det är viktigt att rapportera om hedersrelaterat våld.

Också jag tror att vi i hög grad är omedvetna om rasismen i det svenska samhället. Det finns tendenser till att främlingsfientligheten har blivit mer och mer rumsren. Vad står polisens uttalanden som "apejävlar" för om inte en klart nedlåtande attityd mot icke-etniska svenskar? Men är det uttryck för en djupt rotad strukturell rasism? Det finns flera anledningar att problematisera begreppet "strukturell diskriminering".

»

Antropologen Aje Carlbom gör en rad viktiga iakttagelser i artikeln "Idén om strukturell rasism döljer det verkliga integrationsproblemet" (Röda rummet, nr 2, 2005). För det första kan man undra var aktörerna, den enskilde individen finns, om diskrimineringen förläggs till strukturen? Strukturen blir både orsak till och verkan av diskrimineringen. Hur kan man agera utanför strukturen, när dessutom det mesta av diskrimineringen sker omedvetet av aktörerna? Vem är det egentligen som är rasist, när alla som ingår i samhället påstås vara rasister? En konsekvens är att när alla är rasister så blir ingen rasist. När alla som är kritiska mot invandrare på något sätt (till exempel jag som kritiserat hederskulturer) klassas som rasister, så trivialiseras den verkliga rasismen. Vem är rasist, vilka diskriminerar i Sverige och vilka åtgärder bör vidtas mot diskrimineringen? Det är viktiga frågor, som måste undersökas. Men strukturtänkandet gör att de blir irrelevanta och till och med lite futtiga, eftersom det från detta perspektiv krävs en grundläggande förändring av samhället för att komma till rätta med rasismen.

Vidare menar Carlbom att när det politiska etablissemangen tar upp idén om strukturell diskriminering i sin ideologi, blir anti-rasismen inte längre en motståndsrörelse. Precis som miljörörelsens kritik och feminismen inlemmas motståndsrörelsens kritik i statsmakten och oskadliggörs därmed. Idén om strukturell diskriminering har numera en officiell, statligt sanktionerad position. Kritiserar man begreppet strukturell diskriminering antas man dessutom vara företrädare för diskrimineringen, menar idéhistorikern Ola Fransson i artikeln "Så blev vi alla rasister" (Sociologisk forskning, nr 3 2006). Man tillåts således inte kritisera etablissemangets integrationsideologi.

Jag anser att man bör ifrågasätta alla termer och begrepp som på något sätt indikerar att det finns skillnader mellan människor beroende på etnisk, kulturell eller religiös bakgrund. Vi saknar nyanserade begrepp för det vi vill prata om, eftersom alla begrepp snabbt laddas med olika negativa innebörder. Neutrala termer som "invandrare", "annan etnisk bakgrund", "utlandsfödd" anses inte beteckna objektiva faktum, utan ses som uttryck för strukturell diskriminering. I ett forskningsprojekt hade jag betecknat invandrarna som "nysvenskar". En ung man med turkisk bakgrund, min informant, uttryckte sig föraktfullt i en skarp iakttagelse: "Så nu är vi alltså nysvenskar. Först var vi utlänningar, sen invandrare. Nu är det alltså nysvenskar. Ni svenskar blir snällare och snällare. Tror ni att vi är dumma?" I Lena Anderssons roman *Var det bra så?* (1999) ska klassen samarbeta med den turkiska läraren. De blir tillsagda innan att inte nämna ordet "turk" inför honom. Men läraren kallar sig själv turk och gör det med stolthet – han säger det förbjudna ordet om och om igen – upptäcker klassen förskräckt. Exempelen sätter fingret på att det ofta tycks vara svenskar som har problem med ord som indikerar en annorlunda bakgrund, inte de som begreppen betecknar. Själva kan de sistnämnda ladda or-

den med positiva värden. Det är inte självklart att exempelvis människor med turkisk bakgrund skulle föredra att kallas svensk framför turk. Här spelar vår egen etnocentrism oss ett sprätt.

Lika upprörande är den andra hållningen: att det är invandrarnas kulturer som har skulden till den bristande integrationen. Att bara fokusera på hederskulturernas våld tenderar att göra oss blinda för kvinnovåldet i vår egen kultur, som självklart både bygger på en patriarkal norm och har kulturella orsaker. Det är inte bara "de andra" som har våld och heder kopplat till kultur, det har "vi" också i form av kriminella mc-gäng och fotbollshuliganer. De främlingsfientliga grupperna fokuserar bara på "de andras" felaktiga kulturella vanor, och menar att statens sanktionerade tolkningar gör att olika "sanningar" om invandrare måste döljas för att inte den officiella förklaringsmodellen ska undermineras. De ser sig själva som offer och martyrer, när de exempelvis påtalar kriminalitet bland olika invandrargrupper. Ett bärande inslag i deras ideologi är att medier och etablissemangen systematiskt mörkar och förvränger fakta om invandringens negativa konsekvenser.

När vi jämför oss med en annan grupp utgår vi alltid från den egna gruppens ideal eller de bästa individerna i den egna gruppen, och jämför med den andra gruppens praktik eller de värsta som finns i den gruppen. Fenomenet har beskrivits av sociologen Norbert Elias. När ens egna bästa, ideala karaktärsdrag jämförs med de sämsta individerna i den andra gruppen, framstår alltid den egna gruppen som mest eminent. Svenskar kan jämföra sina egna ideal om jämställdhet där båda parter är aktiva föräldrar med en patriarkal, våldsbejakande hederskultur. Representanter för en sådan "kultur" skulle i sin tur kunna jämföra sitt eget ideal om harmoniska familjer med engod, försörjande familjefar med dysfunktionella svenska familjer med exempelvis missbruksproblematik och pedofili. Denna psykologiska manöver görs av alla grupper och skapar förakt gentemot alla "andra grupper". Det är inte bara svenskar som är benägna att vara främlingsfientliga. Rasismen och misstänksamheten mellan olika invandrargrupper är stor, och även gentemot etniska svenskar.

Främlingsfientliga menar alltså att det är invandrarnas "kultur" – och ofta även religion – som är orsaken till den misslyckade integrationen. Man tycker särskilt illa om islam och menar att muslimer har värderingar som är oförenliga med de svenska. Demokrati, mänskliga rättigheter, ett aktivt föräldraskap och solidaritet ses som kristna, svenska normer som inte delas av muslimer. Dessa islamofobiska antaganden innehåller åtminstone två felslut. För det första är det som vi kallar för "goda" värderingar i Sverige i mångt och mycket sekulära värderingar som vuxit fram ur arbetarrörelsen och under uppbyggnaden av välfärdsstaten. För det andra delas dessa värderingar av nästan alla i vårt land – såväl kristna som muslimer.

Kultur, religion, etnicitet är kategorier som fungerar som slaskhinkar för ett icke önskvärt beteende i den främlingsfientliga förklaringsmodellen. Är personen ifråga kriminell på grund av att han är muslim, eller trots att han är det? Vad är orsak och vad är verkan? Utanförskap och marginalisering är vanliga konsekvenser av migration. Lägg därtill traumatiska krigsupplevelser och splittrade familjer. Med det i åtanke är jag faktiskt förvånad över att så många invandrare klarar sig bra, utan att hamna i kriminalitet eller drabbas av andra sociala problem.

Men, kultur är inte bara av något positivt som god mat, färgrika folkdräkter och spännande danser. Kulturella värderingar kan stå i motsättning till majoritetens värderingar. Detta gäller exempelvis hederskulturer, där familjens heder, det vill säga dess sociala status, står och faller med kvinnliga släktingars sexuella moral. Hedersvåldet drabbar den som går emot kollektivets vilja och "drar skam över"

”
Att vara kritisk
till hedersre-
laterat våld
innebär att ta
sina medmän-
niskor på allvar.
Att oreflekterat
hylla mångfald
är en högdragen
position.
Att, som i Sve-
rige, odla ett
slags självhat är
hyckleri.

MULTIKULTURALISMENS UTMANINGAR

gruppen. Detta våld skiljer sig från "vanligt" manligt våld mot kvinnor genom att det är planerat och utfört av ett kollektiv (inte en ensam gärningsman i affekt), att kvinnor och män är både offer och förövare, samt att hedersvåldet uppmuntras och krävs av gruppen, medan mäns våld mot kvinnor fördöms av det svenska samhället. Dessutom förekommer i hederskultur "vanligt" manligt våld mot kvinnor, vid sidan av hedersvåldet.

När Gudrun Schyman säger att "alla män är talibaner" lägger hon inte bara skulden på den svenska majoriteten, utan hon förminskar samtidigt "de andra" kvinnornas problem. Hur kan de hävda att de har en specifik problematik utifrån sin kultur? Alla kvinnor är ju förtryckta, menar Schyman. Därmed ignorerar hon den svenska kvinnokampens vinster, liksom att jämställdhet och icke-våld har flyttat fram sina positioner i såväl människors medvetande som i svensk lagstiftning. Det är en överlägsen och förmåten attityd, där hon parasiterar på dem som verkligen är förtryckta. Det finns alltså en kulturell skillnad som måste erkännas, inte för att svenskarna ska känna sig bättre, utan för att skydda offren och komma tillrätta med våldet. Kulturella värderingar är djupt rotade och skulle inte automatiskt ändras om invandrare kom in på arbetsmarknaden och flyttade från segregerade områden. Samtidigt är ju kultur någonting föränderligt. Så varför skulle inte negativa inslag i kulturer kunna kritiserars och därmed förändras i Sverige?

Integrationens problematik har sin grund i att integrationspolitiken i Sverige bygger på två i sig svärförenliga principer: rätten till likhet och rätten till olikhet. Det är inte bara de främlingsfientliga som använder sig av särartsargumentet, det gör många olika etniska, kulturella och religiösa grupper också för att få gehör för specifika krav. Det kallas för strategisk essentialism. Att hävda sin olikhet är en viktig strategi i ett samhälle som hyllar mångfald. Men statens mångfaldsideologi måste ifrågasättas, inklusive idén att de individer som ingår i olika, klart definierade grupper har en likhet sinsemellan. Vi skapar alltså många olika kulturella, religiösa och etniska enheter med mångfaldstänkandet. I Storbritannien pågår just nu en debatt om huruvida islamisk sharialagstiftning ska införas som en särslagstiftning parallellt med det brittiska rättssystemet. Vi kanske kan känna oss främmande för den utvecklingen, men egentligen är den bara en logisk förlängning av särartsargumentet.

Rätten till likhet måste betyda att alla har rätt till likabehandling och rätt att slippa diskrimineras oavsett bakgrund. Men det måste också innebära att vi inte kan acceptera kulturella och religiösa hänsyn, om dessa hänsyn innebär att vissa individer inte åtnjuter samma rättigheter som andra bara därför att de tillhör minoritetsgrupper. Det hedersrelaterade våldet ursäktas ibland med kulturella hänsynstaganden, trots att detta våld är både rasistiskt och homofobiskt. Ofta beskylls kulturelrelativismen för att vara orsak till detta synsätt. Men enligt Mikael Kurkiala - i boken *I varje trumslag jor-*

dens puls: Om vår tids rädsla för skillnader (2005) - är kulturelrelativismen "inte en moralisk ståndpunkt utan en metod" för att förstå andra kulturer inifrån.

Att visa förståelse för ett kulturellt fenomen innebär inte att fenomenet ursäktas eller accepteras. Skolångör denna sammanblandning och befriar elever från inslag som föräldrarna tycker strider mot deras religiösa tro.

Forskaren Sara Högdin har visat att utlandsfödda barn i hög grad uteslås från viktiga undervisningsinslag. Exempelvis får 18 procent av flickor och 17 procent av pojkar med utländsk bakgrund inte delta i sexualkunskap. Sex procent av utlandsfödda flickor får inte delta i idrotts- eller simundervisning, 14 procent får inte åka på klassresa och 62 procent av dessa får inte ha pojkvänner. Idrott, sexualkunskap och skolresor kopplar många föräldrar ihop med sexuell omoral hos barnen. När övergår rätten till olikhet i diskriminering? Accepterar vi att barnen ska befrias från dessa moment i undervisningen, accepterar vi samtidigt en patriarkal, traditionell tolkning av religionen. Det är inte barnens rättigheter som primärt skyddas när skolan befriar barnen från dessa inslag, utan skolan skyddar sig själv från anklagelser om rasism och konkurrens från de religiösa friskolorna.

Att kunna kritisera en motpart innebär att båda parter är jämlika. När jag är kritisk till hedersrelaterat våld innebär det att jag tar mina medmänniskor på allvar. Jag värnar om både offer och förövare i hederskulturerna. Att oreflekterat hylla mångfald är för mig en högdragen position. Att, som i Sverige, odla ett slags självhat är hyckleri.

Inom ekologi, men även inom antropologin, används begreppet nisch, som inte direkt betyder fysiskt utrymme utan syftar på mer inmutade försörjningsmöjligheter. Olika sociala villkor skapar möjligheter för ett slags metaforiska "utrymmen", för vissa handlingar och strategier.

Segregationen, utanförskapet och marginaliseringen av invandrare skapar en nisch för dem att utveckla en helt annan kultur än den som finns i deras forna hemländer. Radikal islamism är vanligt förekommande i Europa men begränsas på många sätt i de muslimska länderna. Denna islamism verkar ha funnit en nisch här, kanske för att majoritetssamhället inte bryr sig tillräckligt och inte reagerar. I de flesta muslimska kulturer är ansiktsslöja och vägran att skaka hand över könsgänserna ett mycket ovanligt fenomen, men etableras i Sverige som representativt för ett islamiskt leverne som måste respekteras i mångfaldens namn. Hederskulturer utvecklas och blomstrar i Sverige. Unga män med invandrabakgrund är mer upptagna av sina systrars heder här än i sina föräldrars hemländer. Det ger dem kanske den självkänsla och mening som de saknar i majoritetssamhället. I deras hemländer finns ingen idé om heliga kulturella olikheter, utan hedersnormerna tillåts att bli kritiserade både inifrån och utifrån.

För att sammanfatta: skuldfrågan har blockerat en konstruktiv diskussion kring integrationsproblematiken. Integrationspolitikens "rätt till olikhet" har skapat nischer för aparta former av "invandrarkultur". Den strukturella diskrimineringen förstärker invandrarnas inåtvändhet. Om det är så, är det majoritetssamhällets fel att integrationen misslyckats. Å andra sidan kan en förstärkt inåtvändhet och distanserad "egen kultur" försvåra möjligheterna till integration. I så fall är det ju minoritetens eget fel. Men frågan om skuld är och förblir irrelevant och står i vägen för att se dialektiken mellan minoriteters och majoritetens agerande. En nyanserad syn på integrationskomplexitet har definitivt inte funnit en nisch i den svenska integrationsdebatten.

Pernilla Ouis är fil dr i Hälsa och samhälle vid Malmö högskola.

Intolerans i toleransens namn

Bakom tal om mänskliga rättigheter och yttrandefrihet försöker muslimska länder att kriminalisera förtal av islam. Genom att använda sig av FN försöker de sprida budskapet att religioner, inte individer, har rättigheter.

Christopher Hitchens

Den muslimska religionen uppträder med ovanligt stora anspråk. Det gör naturligtvis alla religioner, såtillvida att de gör anspråk på att känna till och kunna uttala viljan hos ett högsta väsen. Men islam påstår sig vara den sista och slutliga uppenbarelse av Guds ord; fullkomningen av de blotta aningar om sanningen som förunnats alla tidigare trosövertygelser och tillgänglig i den oklanderliga, felfria text som utgör "recitationen", eller Koranen.

Om det ibland verkar ligga något implicit absolutistiskt eller rentav totalitärt i ett sådant anspråk, så kan det hända att det inte beror på en fundamentalistisk tolkning av den heliga skriften, utan på religionen själv. Till exempel är det så kallade moderata muslimer, förenade i den mellanstatliga Islamiska konferensen (OIC), som nu föreslår – via Förenta nationerna – att islam inte bara ska tillåtas framföra absolutistiska anspråk, utan att den också ska skyddas officiellt mot varje form av kritik. Den icke-förpliktande FN-resolutionen 62/154, om "bekämpande av förtal av religioner", skriver visserligen om de mänskliga rättigheterna och antidiskriminering, men försöker i själva verket utsträcka skyddet inte till människor utan till åsikter och idéer, och bevilja endast de senare immunitet mot kränkningar.

Inledningen är full av hycklande formuleringar som nästan inte ens tål att skrattas åt, som i följande utsökta avsnitt, där det sägs att FN:s generalförsamling "betonar vikten av ökade kontakter på alla områden för fördjupad dialog och ökad förståelse mellan olika kulturer, religioner och civilisationer, och välkomnar i detta avseende det uttalande och handlingsprogram som antagits av ministermötet om mänskliga rättigheter och kulturell mångfald inom de alliansfria staternas organisation, som hölls i Teheran den 3 och 4 september

2007". Jag tror att vi kan se vart det här är på väg. (Och jag önskar verkligen att jag hade kunnat vara med på detta möte och rapportera mer direkt om dess rika och varierade och kulturellt mångfaldiga nyanser – men jag kunde inte få något visum.) De stipulationer som följer på denna svulstiga inledning är än mer tendentiösa, vilket också förstärks allteftersom resolutionen utvecklas. Ta till exempel paragraf 5, som "uttrycker djup oro över att islam ofta och felaktigt förknippas med brott mot mänskliga rättigheter och terrorism", medan paragraf 6 "med djup oro noterar den intensifierade kampanjen för att förtala religioner samt den etniska och religiösa profileringen av muslimska minoriteter efter de tragiska händelserna den 11 september 2001".

Ser ni hur tricket går till? Samma veckor som denna resolution får sin ärliga översyn i FN gör dess främsta supportrar, Pakistans regering, en överenskommelse med lokala talibaner i Swatdalen (bara ett femtontal mil från huvudstaden Islamabad) om att befolkningen där ska underkastas sharialagar. Denna kapitulation kommer som ett direkt svar på en offensiv av förfärande våld och skrämsektaktik, bland annat offentliga halshuggningar.

Men religionen hos dem som bedriver denna offensiv får inte nämnas, för att tron inte ska "förknippas" med kränkningar av mänskliga rättigheter eller terrorism. I paragraf 6 görs ett uppenbart försök att blanda samman etnisk tillhörighet och konfessionell tro. Denna insinuation (som för övrigt avfärdar de religiöst baserade brotten den 11 september som uteslutande "tragiska") är i själva verket väsentlig för hela upplägget. Om religion och ras kan

MULTIKULTURALISMENS UTMANINGAR

Individer, inte religioner, har rättigheter.

FOTO: B.K. BANGASH/SCANPIX

klumpas ihop, så kan de fördömanden som rasism axiomatiskt leder till oförmärkt utsträckas även till religionen. Det är klumpigt, men det fungerar: den oanvändbara och meningslösa termen islamofobi, som numera ofta används som en knöl-påk för moralisk utpressning, vittnar om taktikens framgång. Låt mig bara klargöra att en fobi är en irrationell och oöverbärlig rädsla eller motvilja. Vissa av oss kan emellertid ganska lugnt och sansat förklara varför vi menar att "tro" är den mest överskattade av dygder. (Kalla oss inte "fobiker", såvida ni inte vill att vi ska börja gnälla över att ha blivit "kränkta".) Hela denna bild vore mycket mindre grumlig och oklar om den pakistanska staten, till exempel, inte hävdade det absurda och misskrediterade påståendet att religion kan utgöra grunden för en nationalitet. Sådana grova sammansmältningar – blir en saudier eller pakistanier "profilerad" på grund av sin religion eller sin etniska tillhörighet? – bär ansvaret för alla överlappningar mellan religion och ras. Det skulle också underlätta om de muslimska haditherna inte föreskrev dödsstraff för var och en som försöker lämna islam. Då kunde man vara säkrare på vilka som är uppriktigt troende och vilka som inte är det, eller (som i fråga om slöja eller chador

”
Om religion och ras kan klumpas ihop, så kan de fördömanden som rasism axiomatiskt leder till oförmärkt utsträckas även till religionen.

för kvinnliga trosbekännare) vilka som var frivilliga och vilka som stod under tvång från sina familjer.

I stället för att försöka se om sitt eget hus eller bemöta andra allvarliga frågor – som shiitiska muslimers massmord på sunnimuslimer (och tvärtom), muslimska gangsters vanhelgande av islams heliga platser eller andra muslimers diskriminering av ahmadimuslimer – försöker man genom FN-resolutionen sprida förnekelsen från den islamiska världen till kärnan av demokratier i upplysningstraditionen där individer, inte religioner, har rättigheter.

Låt oss se vart formuleringarna i paragraf 10 av resolutionen leder. Efter att kortfattat ha avlagt läpparnas beklännelse till yttrandefrihetens rättigheter, fortsätter den med att säga att "utövandet av dessa rättigheter medför särskilda plikter och ett särskilt ansvar och kan därför vara underkastat begränsningar som är fastställda i lag och som är nödvändiga för respekten för andras rättigheter eller anseende, skydd av den nationella säkerheten eller den allmänna ordningen, allmänhetens hälsa eller moral och respekt för religioner och trosuppfattningar". Tanken som ligger begravd i denna förskräckliga, träaktiga prosa är lika otäckt som språket där den formuleras: Vakta din tunga, för vårt uttalade syfte är att kriminalisera åsikter som avviker från den enda sanna tron.

Ingen kan säga att de inte blivit varnade.

Christopher Hitchens är journalist och författare.

Hans senaste bok är *Du store Gud? Hur religionen förgiftar allt* (©Slate Magazine (Distributed by The New York Times Syndicate)).

Översättning: Jim Jakobsson

"Om tron på Muhammed eller Jesus kräver respekt, bör vi kunna fordra respekt också för vår tro på fantasins och förnuftets verklighet."

Fantasin är tyranniets fiende

Förr underströks likheterna. Nu poängteras olikheter för att skapa ökad förståelse för andras livsformer. Men det leder till att man med hänvisning till kultur och traditioner kräver särbehandling, vilket gör att gruppens rättigheter ställs över individens.

Per Wästberg

En författare från Västsahara fick höra av sin vaktare: "Du har kommit hit för att dö. Glöm yttrevärlden! Ingen kommer någonsin att läsa dig, ingen bry sig om dig." Fångarna använde hälften av den mörka tvål de fick för att skriva och hålla stånd mot galenskapen. En av dem skrev ett poem på hundra strofer om Afrika, de andra lärde sig den utantill. De var sju torterade män i en cell med två kvadratmeter per person, nästan inget ljus. Förmågan hos några att fantisera och skaparäddade dem. Fantasin är tyranniets fiende eftersom den är en individuell handling ingen kan kontrollera.

Jorden är inte den oändliga resurs vi trodde att den var; den måste skyddas som något mycket värdefullt. Detsamma gäller yttrandefriheten, den har inget eget liv, den måste värnas men också definieras i ständigt förnyad debatt. I en farofylld och sårbar värld spelar det fria flödet av idéer en viktig roll. Våra stora poeters och tänkares visioner syftar inte till lättköpt tröst eller verklighetsflykt utan till att skänka näring och energi, till att skapa nya förbindelser, uppfinna nya lösningar.

President Franklin D. Roosevelt definierade de mänskliga rättig-

heterna som fyra: yttrandefriheten, trosfriheten, friheten från fruktan och friheten från nöd. Förstagången begreppet folkmord – alltså frånvaron av samtliga mänskliga rättigheter – nämndes offentligt lär vara då Hjalmar Branting i Stockholm 1917 kallade vad som drabbat armenierna för "ett organiserat och systematiskt folkmord". Rafael Lemkin, polsk-judisk jurist, som mist sin familj i Förntelsen, lobbade för att folkmordet skulle ingå i FN:s deklaration och kom på ordet *genocide*. Den 9 december 1948, för drygt sextio år sedan, antogs folkmordskonventionen enhälligt. Dagen därpå följde den universella deklarationen. Men då avstod Sovjet, Sydafrika och Saudiarabien från att rösta.

På senare år har det antagits andra deklarationer om mänskliga rättigheter, till exempel femtiosju muslimska staters Kairodeklaration 1990 som stipulerar att religionen inte får kritiseras. I FN:s kommitté för mänskliga rättigheter jämsställs numera religionskritik med diskriminering av människor. Detta borde västerländska intellektuella fördöma skarpare än som skett. Lagar mot blasfemi och hädelse bör avskaffas, de skyddar doktriner, inte människor. Det är människor som ska värnas, inte vad de tror på. (Därför är lagen om

MULTIKULTURALISMENS UTMANINGAR

hets mot folkgruppen bra och nödvändig lag.) Förr underströks likheterna, nu poängteras olikheter för att skapa ökad förståelse för andras livsformer. Men det leder till att man med hänvisning till kultur och traditioner kräver särbehandling och då ställs gruppens rättigheter över individens. Mångfaldens kultur kan leda till apartheid: var och en i sin inhägnad.

I islamska länder uppfattar man bekvämt nog varje regimkritisk åsikt som en hädelse eller vantolkning av Koranen. Även i Sverige hör jag dem som menar att kritik av islam är rasism, medan blasfemiska påståenden om kristendomen (Jesus som homosexuell till exempel) anses politiskt korrekta – alltså dubbel standard.

Fatwan mot Salman Rushdie är efter tjugo år fortfarande i kraft; det har understrukits i uttalanden från parlamentet i Teheran. "Ingen har en av Gud given rätt att förolämpa en stor religion", instämde John Le Carré. "Utan friheten att väcka anstöt upphör yttrande-friheten att existera", replikerade Rushdie vars *Satansverserna* ledde till attentat och dödsfall. Och det har gjort många förläggare tveksamma till att ge ut kontroversiella böcker om islam.

I dagens Latinamerika – till exempel Mexiko – avrättas författare av knarkligornas mordpatruller eller fängslas – som på Kuba. Metoderna växlar. Än kastas en författare eller journalist i polisarrest och torteras över ett veckoslut vilket blir en varning till hans kolleger, än dödas han via torpeder som makten svär sig fri ifrån.

Friheten blir mätbar och betydelsefull i den mån som ofriheten existerar och hindrar den. I det kommersialiserade västerlandet tycker sig många författare tala ut i tomma intet. Hans eller hennes hopp är då just det som diktarna i totalitära stater fruktar: att också väggarna har öron.

Att litteraturen jämt har befunnit sig på kollisionsskurs med enväldshärskarna beror inte på att författare alltid talar för friheten utan på att de i sina verk skapar människor som själva kan iakta, resonera och träffa viktiga val.

En av litteraturens uppgifter är att hjälpa människor att förstå sin egen natur och få dem att inse att de inte är maktlösa. Därför drabbar censuren inte bara författarna utan allra mest läsarna. Om en läsare förvägras en bok förnekas hans eller hennes rätt att veta och upptäcka.

Precis som man kan lagra kärnvapen kan man, genom att förtiga sanningen, lagra hyckleri, enfald, omoral, så att de kittas samman till en svärgenomtränglig mur. Och fast litteraturen till slut överlever censuren, blir samhället lidande därför att olika handlingsalternativ aldrig får prövas i tid och en mängd erfarenheter aldrig kommer till uttryck. Michel Tournier har påpekat: "I ett land där poeterna är tystade eller drivna i exil finner man oundvikligen husmödrarna köande utanför butikerna."

Författarna, skriver Lars Gustafsson

måste alltid komma
ett steg före censuren,
som mungen alltid är en fas före
skallerormen.
Det som till sist förintar lägerstaten,
bevakningsstaten, polisstaten
är den levande människans snabbhet (...)
Var i din egen flykt
och vänta aldrig på stegen i trappan

Litteraturen liknar kärleken; den avnjuts bäst i avskildhet men får sociala följder. Den hävdar att människan är oförutsägbar och outgrundlig, att hon aldrig helt kan definieras och därmed aldrig kan

utnyttjas rationellt av andra. Ingen geometri, databank eller regering kan kartlägga människans behov, hennes drömmar och fantasier. Därför innehåller vart konstverk något som befriar. Därför ägnar världens censorer så mycken kraft åt att förstöra bräckliga ting som drömmar, tankar, konstverk – och deras skapare.

"Litteraturen behöver ingen frihet, den är frihet", sade Nobelpristagaren Heinrich Böll i Stockholm en gång. Ingen regim och inget samhälle kan göra anspråk på att skänka litteraturen det som den har av naturen. En författare måste gå långt utöver osynliga gränser för att avgöra hur långt han kan gå; ingen kan veta det i förväg. För litteraturen är ingen funktion eller institution utan en process utan slut.

När vi offentliggör en egen inre erfarenhet visar vi att inget vi gör och känner är privat. Paradoxalt nog är det motsatsen till att låta statliga kontrollanter kika in genom våra fönster och avlyssna våra samtal, ty när de säger att inget får döljas är det för att de vill göra det till sin egen statistiska egendom.

Det är oklart om skönlitterära författare är nyttiga eller om just deras onyttighet gör dem nödvändiga. Det skapande arbetet som skänker liv åt nya visioner och en förut osedd skönhet är kanske den effektivaste formen av protest för en författare. Att det inte är riskfritt ser vi idag i Italien, Iran och Saudiarabien, i Turkiet och Zimbabwe, i Kina och Ryssland.

Allt färre författare tiger idag när deras kolleger förföljs. Förintelsen och Gulag har lärt oss att tystnaden kan vara ett brott. De som hjälpts mest av denna nya medvetenhet är inte de berömda namnen utan unga författare på väg, journalister, översättare. Att publicera förbrytelser mot dessa berövar den fria tankens förtryckare chansen att göra upp med dem i hemlighet.

En människa är ett ansikte, en röst, ett vittnesbörd, ett hopp. Hon är någon som väntar på ett anrop, litar på en inlevelse. För att uppfatta rösterna inifrån murarna, från smärtans insida, krävs fantasi. Det behövs tålmod och tid för att hitta våglängderna. Men det är inte vi som borde ha ont om tid. Det är fångarna som har ont om tid, därför att de förlorar tid och liv.

Den europeiska drömmen allt sedan upplysningstiden är en kultur som inte sätter upp stängsel. Den försvarar tvärtom en levande ande genom att vidga inbillningens, känslans och lekens domäner, genom att vara i ständig prövande rörelse. Bör vi då inte låta varje kultur teckna sin egen profil mot en svartnande himmel? Nej. Vi har inte råd att ha olika åsikter om vem som har rätt att leva. Där måste varje inklämmande relativism upphöra.

Hur kunde Rushdies roman kränka människors tro mer än det faktum att i flera islamska länder homosexuella torteras, otrogna stenas och kvinnor vägras utbildning och självständighet? Upplysningsmannen Rushdie vänder sig mot en enda världsförklaring, ett för alla giltigt facit. Det finns bara en mänsklighet men ett oändligt antal gudar. Om tron på Muhammed eller Jesus kräver respekt, bör vi kunna fordra respekt också för vår tro på fantasins och förnuftets verklighet.

Att Rushdie fortfarande är i dödsfara beror mindre på passager som driver med Muhammed än på att han behandlar Det heliga ordet som myt och inte som orubblig sanning. Humor och barmhärtighet är två egenskaper som trivs bra ihop, men de sammanbor inte i fundamentalistens bröst.

Litteraturen är ingenting heligt. Den är ett utbyte av drömmar, känslor och fantasier som aldrig stelnar till dogm och utantilläxa. Rushdie återigen: "Var än i världen litteraturens lilla rum har bommats för har väggarna förr eller senare störtat samman."

Per Wästberg är författare och medlem i Svenska Akademien. Hans senaste bok är den biografiska romanen *Anders Sparrmans resa* (2008).

ANC, säger författaren **André Brink**, har blivit en fiende till folket och spelar samma roll som Nationalistpartiet gjorde under apartheidregimen. Partiets korruption och repressiva tendenser är ett hot mot demokratin. Parlamentsvalet blir avgörande för den politiska utvecklingen.

Av Mats Wiklund

»Jag önsketänkte om Sydafrika«

André Brinks vackra hus ligger insmusslat på en smågata i förorten Rosebank, tio minuters bilväg från Kapstaden. Det är från tidigt 1800-tal, klassiskt vitkalkat och har en säkerhetsdörr av järn som verkar kräva en bazooka för att forceras. En liten diskret kamera övervakar mina rörelser. På goda grunder kan antas att liknande arrangemang florerar i grannskapet. Flera hus runtomkring har höga, taggtrådsförsedda murar och skyltar som varnar för "armed response". Vad som vid en första anblick framstår som idyll får snabbt en annan innebörd. De välbärgade, nästan uteslutande vita sydafrikanerna är fångar i sitt eget land.

Det är en isolering som vissa kanske betraktar som symbolisk rättvisa. Men den är mer en bekräftelse på en utveckling som gått riktigt fel. Femton år efter de första, demokratiska valen och nästan tjugo år efter frigivandet av Nelson Mandela verkar Sydafrika på drift. Även om åtskilligt gjorts och görs för att gottgöra orättvisorna under apartheidsystemet är fattigdomen djup och utbredd, arbetslösheten bedövande och brottsligheten till synes okontrollerbar. De sociala och kulturella motsättningarna växer och misstroendet mellan svarta och vita ökar.

Landets fjärde, demokratiska parlamentsval, den 22 april, sker alltså mot en pessimistisk fond. Valrörelsen domineras av anklagelser och kritik mot ANC. Enkelt uttryckt: att partiet förskingrat arvet efter Mandela. En korruptionskultur har under årens lopp fått närmast epidemisk utbredning. ANC:s nuvarande ledare, Jacob Zuma, anklagas för bedrägeri och mutor och riskerar att, som nyvald president, dras inför rätta. Affären Zuma kan dessvärre inte annat än uppfattas som ett mönster. Hans företrädare, Thabo Mbeki, drog vanära över sig själv och sitt land med en groteskt vidskeplig syn på uppkomsten av hiv som kostat tiotusentals livet. Hans oförmåga att bryta med Zimbabwes diktator Robert Mugabe väckte frågor om Mbekis respekt för demokrati och mänskliga rättigheter.

Samtidigt har ledande ANC-företrädare gjort uttalanden som visar på betänklig brist på respekt för motsatta åsikter och en faiblesse för anklagelser om vit rasism och bristande patriotism hos olik-tänkande. Som en reaktion mot utvecklingen har ett nytt parti, Cope, bildats av tidigare, ledande ANC-företrädare.

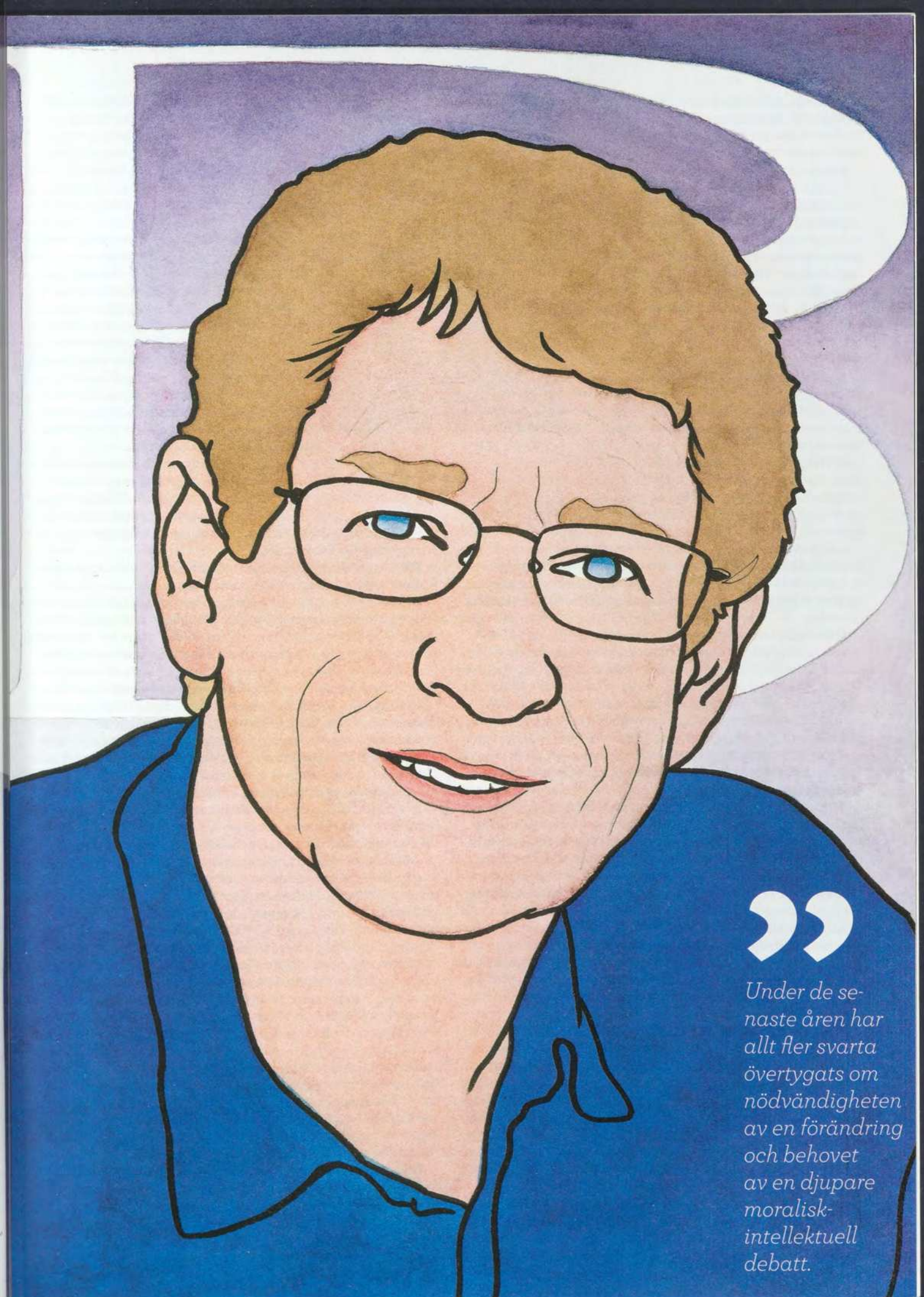
André Brinks författarskap och kamp mot apartheid gjorde honom världsberömd. Han, en afrikaans som länge trodde på rasåtskillnad, bröt med sin bakgrund och anslöt sig till ANC där han blev god vän med dess ledande företrädare. Men moralisten Brink är idag en oförsonlig kritiker av den organisation han en gång uppfattade som sitt lands stora och enda hopp. Den definitiva brytningen inträffade när hans dotter och hennes man rånades på en restaurang utanför Kapstaden och knappt undkom med livet i behåll. I samma veva kritiserade den ansvarige ministern för säkerhetsfrågor vita för att ständigt gnälla om våldet och uppmanade dem att lämna landet. Brink chockades också av vad han ansåg vara rättssamhällets inkompetens och ointresse för de drabbade. De känslorna förstärktes när hans systerson förra året sköts till döds framför sin fru och lilla dotter i sitt hem utanför Johannesburg.

Cirkeln har slutit sig för André Brink. Han har åter gått i opposition mot en fientlig regim.

MW: Låt mig läsa upp två citat från din självbiografi *A Fork in the Road*: "Nu när ANC tagit makten måste de tyvärr kallas för folkets fiende." Och: "I det nya Sydafrika spelar ANC exakt samma roll som Nationalistpartiet under apartheid." För de allra flesta av era läsare, särskilt för dem utanför Sydafrika, är det nästan ofattbart att läsa något sådant. Du skrev detta för ungefär ett år sedan. Har något inträffat sedan dess som fått er att ändra uppfattning?

AB: Nej, tyvärr inte. I flera avseenden har jag stärkts i min uppfattning. Eftersom jag är optimistisk till naturen vill jag inte säga att jag blivit mer pessimistisk. Men jag har blivit mer realistisk, mer negativ. Under så lång tid stod jag ANC och människor som jobbade inom ANC så nära, somliga är fortfarande mina vänner, att deras ändrade politis-

För mig förefaller det nästan omöjligt att samma personer som tidigare befann sig i exil på grund av sitt motstånd mot apartheid så förblindats av sin rikedom och makt.

”

Under de senaste åren har allt fler svarta övertygats om nödvändigheten av en förändring och behovet av en djupare moralisk-intellektuell debatt.

ka hållning och filosofi chockat mig.

MW: Kan förändringen förklaras med det slitna uttrycket att all makt korrumperar?

AB: Ja, jag tror det. Ibland är kli-
chéer sanna. Vissa individer inom
ANC som jag känt mycket länge har
uppträtt på ett sådant sätt att jag in-
te kan förbigå parallellen till den
gamla regimen. För mig förefaller
det nästan omöjligt att samma per-
soner som tidigare befann sig i exil
på grund av sitt motstånd mot apar-
theid så förblindats av sin rikedom
och makt. Det är en av de svåraste
saker jag någonsin tvingats inse: att
de som tvingas betala priset är fatti-
ga, svarta som i århundraden tving-
ades uthärda kolonialismen och nu
måste leva under ett nytt slags kolo-
nialism, under sin egna.

MW: Finns här några motkrafter?
Inom ANC, eller bland gräsrotsorga-
nisationer som ju utgjorde en så vik-
tig del i kampen mot apartheidregi-
men?

AB: Den mest uppenbara exemplet är Cope. Vad som oroar mig
är striderna inom partiet. Det gör det väldigt svårt att säga hur det
kommer att gå för dem i valet. Som det nu verkar kommer de inte
att göra så bra ifrån sig som man hade kunnat tro för några måna-
der sedan.

MW: Kommer du själv att rösta på Cope?

AB: Jag är mycket frestad, men har ännu inte bestämt mig. I det
här landet är det just nu väldigt svårt att hitta ett parti att rösta på.
Min uppfattning är att man måste utnyttja sin röst för att ta ställ-
ning. Men att Allan Boesak nu kommer att spela en viktig roll i Co-
pe är svårt att förlika sig med. Jag kommer ihåg under apartheid när
människor frågade mig, bland annat i Skandinavien, "Vad kan vi gö-
ra för att hjälpa er?", att jag ofta svarade "Sänd pengar till Desmond
Tutu och Allan Boesak". Och så visade det sig att Boesak stoppade
en stor del av pengarna i egen ficka!

Samma slags korruption ser vi nu när ANC-alesmannen Carl
Niehaus avslöjas som en lögnare och bedragare. Återigen: en per-
son, dessutom en vit man, som tog stora risker och gjorde stora in-
satser under apartheid och som nu visat sig vara totalt korrupt. Jag
blev faktiskt alldeles mållös.

MW: Men in i det längsta försökte ANC-ledningen avfärda
anklagelserna mot Niehaus.

AB: Intrycket som ges är att de alltid vill försvara sina egna, att
de alltid är beredda på att dölja fel och misstag. Att omvärlden är
emot dem och fientligt inställd. Korruption är nu en så stor del av
ANC:s tänkande att det är mycket svårt att tro att de kan göra något
för att bekämpa den enorma fattigdom som präglar en majoritet av
landets befolkning.

MW: Hur reagerar Nelson Mandela på utvecklingen?

AB: Jag kan inte lägga någon skuld på honom. Han är en 90 år
gammal man som ägnat sitt liv åt ANC. Han kan omöjligen tro el-
ler acceptera att organisationen drivit i en helt annan riktning än
den han en gång pekade mot. Det gör mig verkligen upprörd att folk
inom ANC nu utnyttjar honom för sina egna, småskurna politiska
syften.

MW: Under vårt samtal och efter att ha läst vad du skrivit och
sagt i intervjuer får jag ett intryck av en politisk och mental isole-
ring. Är det överdrivet?

AB: Nej. Det finns en sådan, mycket stark, känsla. Men den ska in-
te tolkas som att jag vill härifrån. Det tog mig en lång tid att ta avstånd

från mitt eget folk, afrikaans, att an-
sluta mig till ANC och där finna mina
egna rötter. Det är något jag inte tän-
ker ge upp. Jag är övertygad om att
jag hör hemma här, efter alla år och
alla generationer som vi afrikaans
har levt tillsammans med den svar-
ta befolkningen. Jag har upplevt hur
mycket vi har gemensamt, hur vi är
bundna till den här kontinenten ge-
nom vår känsla för detta land. Jag vet
att för många utomstående fram-
står det som romantiskt och senti-
mentalt. Men många ryssar som ta-
lar om Moder Ryssland förstår pre-
cis vad jag pratar om: en magkänsla.
Visst finns det många länder där jag
skulle kunna leva, särskilt i Frankri-
ke. Men under den korta tid jag har
kvar vill jag stanna och försöka bidra
till utvecklingen.

MW: Längre framförde du din kri-
tik diskret och internt. Du framför-
de inte anklagelser offentligt. Men
sedan inträffade den förfärliga hän-

delsen på restaurangen. Och därefter mordet på din systerson. Då
ändrade du inställning.

AB: Det gick inte längre att tala om våldet i teoretiska termer, som
en abstraktion. Jag har sett det på nära håll.

MW: Jag skulle vilja citera dig igen. Den här gången från boken
Entorr vit årstid (svensk utgåva 1984). Huvudpersonen, Ben Du Toit,
kommer hem efter att ha sett den svarte städaren Gordon Ngubenes
lik på begravningsbyrån i Soweto och förstått att han mördats av sä-
kerhetspolisen: "Ben steg ur. Bilen körde i väg. Han vände sig om mot
huset och öppnade den smidda järngrinden med brevlådan som satt
på överliggaren. Och med ens var det detta som tycktes främmande
för honom: inte det han hade sett under loppet av den långa, förvir-
rande eftermiddagen, utan detta. Hans trädgård, med vattensprida-
ren på gräsmattan. Han hus med vita väggar och orange tegeltak och
fönster och svängd veranda. Hans hustru som visade sig i ytterdör-
ren. Som om han aldrig i hela sitt liv hade sett det tidigare."

Det är en nyckelscen i romanen. Bitarna faller på plats för Ben Du
Toit. Han ser allt klarare. Kan man säga att du drabbades av en lik-
nande insikt, efter det våld som riktades mot din familj?

AB: Så här i efterhand kan man säga att det var ett oundvikligt
steg på en väg som jag färdats under en lång tid. Men det var verkli-
gen en vändpunkt. Ända sedan jag var barn har jag drömt om att få
en dotter. Jag har tre underbara söner som jag älskar innerligt. Men
när min dotter föddes uppstod ett band mellan oss som fortfarande
är mycket starkt och viktigt för mig. När hon råkade ut för sin fruk-
tansvärda upplevelse skakade det om mig. Det slog sönder så myck-
et som jag hade trott på. I flera år hade jag sett att utvecklingen gått
åt fel håll, men jag intalade mig själv att det bara var på ytan, att i
grunden var rörelseriktningen den rätta. Men nu blev jag tvungen
att se klart på situationen och insåg att jag suttit fast i ett önsketän-
kande. Jag hade velat tro att mina önskningar utgjorde den sydafri-
kanska verkligheten. Men, som sagt, jag måste stanna här. Jag hyser
en närmast ursinnig samhörighet med Afrika. Samma slags samhö-
righet jag en gång kände med ANC som det enda möjliga hoppet för
vår framtid. Ja, jag känner mig desillusionerad. Men mina känslor är
inte bara negativa utan präglas också av en vilja att se Sydafrika som
det är och se om vi kan få det att fungera.

MW: I din självbiografi säger du att du hoppas att det ska finnas
krafter som kan hejda "rutenheten".

AB: Ja. Jag känner en del av dem och jag tror på dem.

MW: Är det ANC-medlemmar som gått över till Cope?

AB: Ja, de flesta av dem. Men vissa är fortfarande kvar i ANC och det får mig att tro att det fortfarande finns en frisk kärna av realistiska idealister som kan förnya organisationen.

MW: Vilka reaktioner möttes du av efter att så hårt kritiserat ANC offentligt? Det slog mig att du förklarat krig mot den här regeringen med samma slags argument med vilka du en gång förkastade apartheidregimen. Att detta är något som du har tagit mycket personligt.

AB: Det är en riktig sammanfattning av hur jag ser på saken. Min lojalitet med Sydafrika har formats av århundraden av kolonialism, av apartheids fasor och nu av den nuvarande regimen's ondskefullhet. Jag har hållit fast vid mina ideal men så många som representerar dem har gjort mig besviken. Min kritik har gett upphov till olika men väldigt trista reaktioner. Vissa vita säger: "Vad var det vi sade? Man kan inte lita på ANC! Först nu ser du ljuset." Och inom ANC finns det de som säger: "Vi kan inte lita på dig. Du följde ANC när det passade dig. Nu passar det dig att byta sida. Du är fortfarande vit!" Allt detta är djupt nedslående och mycket smärtsamt.

MW: Uppstod en debatt om ditt ställningstagande?

AB: Ja, men den blev inte vad jag hade hoppats på. Den saknade ärlighet och intellektuell öppenhet. Båda sidor hängav sig åt känslor, samma reaktioner utan att vilja tänka igenom vad som faktiskt står på spel. Många har skrivit till mig och sagt att de delar min uppfattning. Vad som oroar mig är att de tappat förtroendet för ANC därför att de bara representerar de svarta. Problemet reduceras till rasrelationer när det inte alls handlar om svarta och vita.

MW: Om man läste sydafrikanska författare under apartheidregimen, dig, Gordimer, Breytenbach och andra, stod det snabbt klart att här fanns ett moraliskt och intellektuellt ledarskap representerat. Ungefär som under kommunisttiden i Centraleuropa. Har någonting liknande utvecklats bland svarta författare i dagens Sydafrika?

AB: Under de senaste åren har allt fler svarta övertygats om nödvändigheten av en förändring och behovet av en djupare moralisk-intellektuell debatt. Men det har ännu inte övertygat mig om att en genomgripande debatt om landets framtid skulle pågå. Vi väntar fortfarande på framväxten av ett nytt ledarskap. Den kan skönjas inom Cope men det tycks mig som om egon och personliga ambitioner dominerar. Vad som saknas i debatten är kombinationen av moraliskt och intellektuellt tänkande.

MW: Låt mig ställa en mycket öppet hållen fråga. Hur skulle du beteckna relationerna mellan svarta och vita?

AB: Den är mycket svår att besvara. Här finns så många olika krafter i omlopp att bilden inte är klar eller given. Vi befinner oss i ett tankemässigt moras där människor tenderar att följa vissa individer passionerat eller att lika passionerat avsky dem. Ett sådant exempel är Jacob Zuma. Inte för att han representerar något av intellektuellt värde utan därför att han är en populist som appellerar till grundläggande instinkter hos en majoritet i väljarkåren. Jag är rädd för att han vinner valet. Om han sedan dras inför domstol och hamnar i fängelse lär inte reaktionerna bli de som Sydafrika skulle behöva. I stället är risken stor att åtalet läggs ned, därför att han är ANC:s ledare. Vilket i så fall innebär en politisering av rättsprocessen.

MW: Ser du verkligen framväxten av en sådan utveckling? Jag har alltid betraktat Sydafrikas författning som en av de starkaste i världen och som ett värn mot repression.

AB: Det har vi alltid trott. Men det finns tecken som tyder på att ANC när som helst är beredda att ändra författningen för att det ska passa deras politiska syften. Något som jag hoppas på är därför att Cope undanröjer ANC:s möjlighet att uppnå två tredjedels majoritet i valet, vilket skulle göra det mycket svårare för dem att skriva om författningen. Det är det mesta som man kan hoppas på i det här valet: att Cope tillsammans med andra partier förhindrar ANC att driva igenom sin vilja. Men så mycket hänger på vad som händer fram till valdagen. Hur långt är ANC beredda att gå för att manipulera väljarna? Vi är inte i närheten av en situation liknande den i Zimbabwe

men det finns zimbabwiska tendenser inom ANC. "Mugabe-optionen" lurar i bakgrunden. Just nu är den inte stark eller särskilt synlig, men jag ser sådana tendenser och det skrämmer mig.

MW: Skulle de kunna förklaras med att Thabo Mbeki faktiskt uppmuntrade och godkände dem. Att han aldrig helt och hållet tog avstånd från utvecklingen i Zimbabwe?

AB: Det är svårt att säga. Mbeki är ingen dumskalle. Men under årens lopp har han visat att hans omdöme är mycket suspekt. Och jag säger det som någon som en gång stod honom nära, då vi var goda vänner. Men det enfaldiga, absolut enfaldiga, sätt som han ledde kampanjen mot aids och det enfaldiga sätt som han stödde Mugabe när vem som helst kunde konstatera att det var katastrofalt och hur han bokstavligen gick hand i hand med Mugabe för att demonstrera sitt stöd för honom, allt detta fick mig att betvivla hans förmåga att tänka klart. Han var en gång en intellektuell. Som en sådan har han nu misslyckats. Han har misslyckats med att förstå Sydafrika både filosofiskt och ideologiskt. De tillkortakommandena bidrog till hans fall.

MW: Har identitetspolitik vuxit sig starkare i Sydafrika? Pågår ett slags "stamtänkande" kring begreppet sydafrikan?

AB: Tyvärr är ett sådant tänkande fortfarande mycket starkt och inte bara i traditionell bemärkelse, utan också bland vita. Kampen om identitet och kampen om att få utforma och bekräfta sin identitet har bidragit till en ökad rasism. I många avseenden är vi tillbaka till de tidigare skiljelinjerna och det känns svårare än någonsin under de senaste femton åren att överge dem. Zuma är en mycket slug politiker som förstår att appellera till och exploatera de irrationella känslorna och som är mycket utbredda. Att bekämpa dem kräver ett helt annat ledarskap.

MW: Du undervisar inte längre. Har du någon insikt om hur unga sydafrikaner ställer sig till samhällsutvecklingen?

AB: Jag har fortfarande en hel del kontakter med yngre författare. Genom dem, svarta som vita, har jag en hygglig inblick i vilket slags tankeprocess som pågår. Men jag är inte lika uppdaterad som jag brukade vara.

MW: Du var en gång själv en del av en litterär och intellektuell rörelse. Finns någon sådan idag?

AB: Nej. Det litterära landskapet är alldeles försplittat. Och det är i sig spännande och glädjande. Så mycket skönlitterär begåvning och talang har kommit fram de senaste åren. Det finns en lyster kring de nya och unga författarna. Men de kan inte insorteras i något slags rörelse, vilket skulle ge dem en politisk roll.

MW: Kan du urskilja någon form av post-anti-apartheid-hållning i deras författarskap?

AB: Inte vad jag kunnat se. De flesta är så lättade över att ha lämnat apartheid, att ett återbesök, ett försök att analysera vad som egentligen pågick och att sedan finna en vision för en ny förståelse och litterär ombildning ännu inte har uppstått.

MW: Du har sagt att du inte tänker lämna Sydafrika. Men jag undrar om du någonsin undrat om utvecklingen kan gå dithän att landet faller samman?

AB: Den möjligheten finns. Men jag kan inte se det inträffa. Då måste något värre än det kaos som vi nu genomlever inträffa. På en grundläggande nivå fungerar samhället, särskilt i jämförelse med vad vi har sett i Zimbabwe. Situationen här är mycket, mycket annerlunda. Här finns en förståelse för hur ett land ska organiseras. Men samtidigt kan man se hur lite som krävs för att stjälpa allt över ända och skapa totalt kaos. Men det är kanske en del av det äventyr som vi nu är en del av. Man kan också betrakta utvecklingen optimistiskt: att allt fortfarande är möjligt. För en författare är det otroligt stimulerande.

MW: Känner du att det fortfarande är spännande att vara författare?

AB: Ja. Jag känner en upprymdhet över att leva i ett sådant dynamiskt, pulserande och oberäkneligt samhälle. Det håller i gång mitt författarskap.

Med blick för det annorlunda

Herodotos upptäckte att man i den historiska erfarenhetens konkreta händelser och fakta kunde finna ut moraliska problem och sanningar, och berätta om dem på ett sätt som varken var fritt och fantasirikt som hos skalderna eller abstrakt som hos filosoferna.

Av Sture Linnér

Historieskrivningen uppstod i Egypten och Främre Orienten. För Egyptens del finns kungalistor som går tillbaka ända till slutet av 3000-talet före Kristus. Men en historieskrivning i egentlig mening förekom inte. I Assyrien, det rike som hade sitt centrum i den nordligaste tredjedelen av det nuvarande Irak, har man hittat texter från slutet av 2000-talet före Kristus om akkadernas monarki, den första som enade landet. De handlar enbart om kungarna och syftade till att legitimera deras makt. I Kina och större delen av Östasien växte efterhand en speciell form av historieskrivning fram, där fakta ansågs tala bäst utan kommentarer från författaren. Resultatet blev en detaljrik, osystematisk faktaredovisning kring kejsare och institutioner, i vilken historikern själv förblev osynlig.

Det stora genombrottet i historieskrivningen kom först med grekerna. Bland dem tog kolonisationen fart vid början av 700-talet och fortsatte i snabb takt till fram emot 500. Den innebar att även de kulturella horisonterna vidgades. Ute i världen mötte man ofta andra sätt att betrakta och tolka tillvaron. Mot slutet av 600-talet före Kristus hade grekerna sökt sig fram på tidigare okända vägar inom poesi, konst och arkitektur. Inte minst Främre Orientens och Egyptens civilisationer skänkte inspiration. Under de båda följande århundradena nådde grekisk kultur en höjd som fick sitt motstycke först efter två tusen år. Inom historieskrivningen skapade Herodotos med sitt verk om persernas krig mot grekerna 490–479 det första stora prosaverket i västerländsk litteratur. Det handlade inte om propaganda (kunglig, nationell eller religiös), utan här återgavs ett verkligt händelseförlopp av en namngiven person med förmåga att höja sig till en helt ny sorts objektivitet. Herodotos framstår därmed som historieskrivningens store pionjär. Den några årtionden yngre Tukydidēs, skildraren av det peloponnesiska kriget 431–404, brukar få dela den äretiteln med honom.

Om Herodotos liv vet vi inte mycket. Både hans födelse- och dödsår är okända. Troligen föddes han

i Halikarnassos (nu Bodrum), i sydvästra hörnet av Mindre Asien ungefär mitt emot ön Kos, omkring 485 f.Kr. Hemstaden lydde vid tiden för hans födelse sedan sextio år under perserna, men både dess språk, religion, kultur och politik var grekiska. Familjen tillhörde den kulturella och politiska eliten i samhället. Sedermera besökte han Aten och påverkades troligen starkt av stadens sjudande intellektuella aktivitet.

Han reste mycket, bland annat till Egypten där han undersökte pyramiderna. Längs den nordafrikanska kusten färdades han till Kyrene och slog sig slutligen ned i den grekiska kolonin Turii, på Italiens häl, nära Sybaris. Kanske var det där han dog, sannolikt kort efter 430 f.Kr.

Herodotos och Tukydidēs skrifters röjer början till vetenskaplig metod, en revolution i tänkandet. Vi talar om originaliteten hos Euripides och Aristofanes, Bach, Beethoven och Shakespeare. Men de arbetade var och en inom en redan etablerad tradition, fastän de naturligtvis i hög grad utvecklade den och göt in mycket av sitt eget snille i den. Herodotos var den förste som i historieskrivningen såg en metod för att förstå universum som en helhet och som gjorde hävdadecknandet till jämbördigt med poesi och filosofin. Han upptäckte att man i den historiska erfarenhetens konkreta händelser och fakta kunde finna ut moraliska problem och sanningar, och berätta om dem på ett sätt som varken var fritt och fantasirikt som hos skalderna eller abstrakt som hos filosoferna.

Det fanns, märk väl, praktiskt taget inga dokument han kunde falla tillbaka på i sitt arbete. Han förfogade inte över något av de hjälpmedel som en historiker av idag tar för givna: bibliotek och arkiv, uppslagsböcker, internet och så vidare, oändliga förråd av förvarade ord, ljud och bilder. Så drevs Herodotos av sin omätliga vetgirighet ut på mödosamma färder – i en orolig och farlig tid då ingen reste för sitt nöjes skull – för att uppsöka och utfråga människor på olika håll i världen. Överallt

Herodotos blickar framåt – för en gångs skull.

FOTO: CORBIS/SCANPIX

Sture Linnér är professor i grekiska, före detta diplomat och författare. Hans senaste bok är *Herodotos – den förste globalisten*.

”

Herodotos var
den förste som
i historieskriv-
ningen såg en
metod för att
förstå universum
som en helhet
och som gjorde
hävdatecknan-
det till jämbör-
digt med poesin
och filosofin.

observerar och lyssnar han. Påfallande är hur kvinnornas roll i samhället intresserar honom. Han för fram dem 375 gånger i sin text, i slående kontrast till de andra grekiska historikerna. Tukydidēs, exempelvis, nämner i hela sitt verk blott tre kvinnor vid namn. Herodotos är medveten om att historien handlar om mer än ett kön och lever sig på ett beundransvärt vis in i kvinnans sätt att känna och tänka och handla.

Han framhåller de många sätt på vilka hon avgörande ingriper i händelsernas gång. Så till exempel skulle, menar han, Xerxes aldrig ha blivit kung av Persien om inte hans mor utövade sin "totala makt" över familjen. Och Gogo, den lilla dottern till den spartanske kungen Kleomenes, hindrade sin far från att korrumpas av milesiern Aristagoras när denne vädjade om Spartas hjälp mot perserna. Då en kyrensk kung mördades av några undersåtar grep drottningen själv makten, lät spetsa de skyldiga på pålar och hänga dem på stadsmuren. "På deras hustrur skar hon av bröstet och behängde muren med dessa."

Ju längre bort från Grekland Herodotos färdades, desto mer självständiga fann han kvinnorna. Han talar ofta om barbarkvinnor som funnit sin plats i männens värld och blivit deras jämlikar. Egyptierna gav kvinnan en viktigare roll än den grekerna tillerkände henne; det var till exempel dottern och inte sonen som borde försörja sina föräldrar. Kvinnan visar sig utomhus för att handla. Barbarkvinnorna tycks ibland åtnjuta en sexuell frihet som i grekiska ögon måste ha tätt sig stötande.

Herodotos är den förste som ger oss värdefulla – och ännu idag ofta unika – upplysningar om religiösa seder och bruk, om fester, språk, släktskapsförhållanden, hälsofrågor, klädedräkter, kort sagt allt mellan himmel och jord. Han jämför ett ord som användes av keltiska stammar norr om Marseille med ett han hört på Cypern; sädesskordarna på Kinyps svarta jord i Libyen med dem nära Babylon, vesslor på fälten kring Kyrene med dem i det spanska Tartessos. I Egypten far han från Memfis till Heliopolis och seglar sedan nio dagar uppför Nilen till Tebe, enbart för att kontrollera sanningshalten i vad präster i Memfis meddelat honom. Han intresserar sig alltså för markernas bördighet och med vilka olika jordbruksformer man kan utnyttja den. Men han är lika vetgirig när det gäller mineralrikedomar och skriver till exempel om gruvorna på ön Tasos uppe i nordligaste Grekland. Geologiska och arkeologiska undersökningar på 1970-talet har bekräftat hans uppgifter om en intensiv gruvgift där redan före 400-talet före Kristus.

Herodotos lyckades med det nästan ofattbart svåra: att kombinera allt han sett och hört till en ny form av berättande historia, till ett väldigt panorama över hela den då kända världen där allt vittnar om en häpnadsväckande fantasikraft, inlevelseförmåga och humor. Han må se världen som väsentligen tragisk, men han upphör aldrig att glädjas åt och beundra dess förvånande mångfald. Man känner sig lycklig av att läsa honom: han visar hur människan om hon uppstår all sin kraft inte ständigt behöver duka under för lidande och olycka. Hans vittfamnande nyfikenhet och öppenhet inför andras erfarenheter har på många verk befriande och horisontvidgande. I den forntida världen stod hans text ofta mönster för dem som sökte begripa den nya värld Alexander den stores erövringar öppnade för den tidens greker. De som ledde och åtföljde fältherrens armé och flotta använde Herodotos som vägledare till främmande kulturer.

"Det fanns starka män före Agamemnon", skriver Horatius, och

”
Man känner
sig lycklig av
att läsa honom:
han visar hur
människan om
hon uppbådar
all sin kraft inte
ständigt behö-
ver duka under
för lidande och
olycka.

de orden gäller förvisso även den grekiska antikens intellektuella och konstnärliga giganter. Hos oss gav förra året Åke Frändberg, professor emeritus i allmän rättslära vid Uppsala universitet, ett lysande exempel på detta genom att klarlägga hur mycket av det centrala tankegodset i Aiskylos *Orestien* som kan spåras tillbaka till den homeriska epiken.

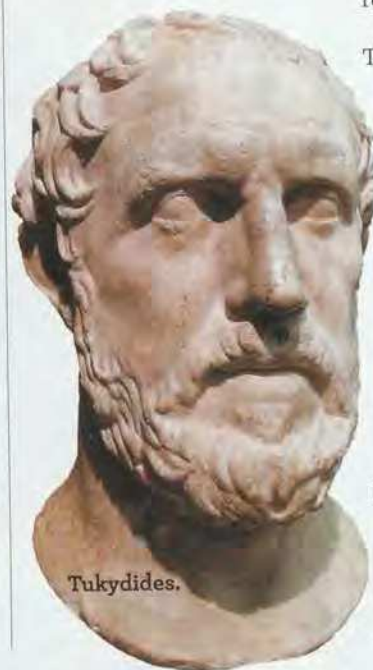
Även Herodotos hade föregångare som förtjänar att hyllas. Främst bland dem var Hekataios, också han från västra Mindre Asien, verksam omkring år 500. Hans *Genealogiai*, om de gamla hjältesläkternas öden genom tiderna, framstår som en förmedlande länk mellan Homeros och Herodotos. Hekataios hade även redan börjat experimentera med etnografi. Han var också förtrogen med naturfilosoferna i Miletos, som ledde honom att forska om orsaker och grunder: inte bara, till exempel, vad som fick Nilen att svämma över, utan också varför och hur greker och perser kom att kämpa mot varandra. Av hans skrifter återstår emellertid blott få och korta fragment.

De hippokratiska skrifterna gjorde Herodotos uppmärksam på klimatets och omgivningens sociala följder. Han växte upp med en stark muntlig tradition som levde vidare hos berättare i såväl Främre Orienten som i Grekland, och som förklarar den välformulerade elegansen i hans oräkneliga anekdoter.

Ingen av företrädarna när emellertid på långa vägar upp till Herodotos nivå. I den grekiska världen har inte någon före eller efter denne förmått kombinera etnografi, geografi och historia i ett så överdådigt svep över tid och rum och hela det mänskliga livet i alla dess former, från det mest primitiva till det sublimala. Den närmaste parallellen är Homeros, som tycks ha gjort språnget från en mängd korta episka sånger till de stora men ändå enhetliga verken *Iliaden* och *Odysséen*. Hur Herodotos lyckades bemästra strukturerad form av ett omfång utan tidigare motstycken – hans berättelse är omkring dubbelt så lång som *Iliaden* och tre gånger så lång som Tukydidēs historia – förblir ovisst.

Herodotos storhet har dock bestridits av många ända sedan antiken. Åtskilliga såg honom som starkt konservativ i hela sitt synsätt, snarare förankrad i den episka traditionen än i samtida tankeliv. Han var, menade man, inte mycket mer än en lättrogen samlare av färgstarka skepparhistorier och orientaliskt fantasistoff, allt sammanfogat i en planlös och osammanhängande framställning; han saknade djupare insikt i eller intresse för politiska och konstitutionella frågor. I både antik och modern tid har han rentav anklagats för att medvetet ha vilselett sina läsare med lögnaktiga uppgifter.

Däremot uppfattade man länge Tukydidēs skildring av det peloponnesiska kriget som ett verk av den förste vetenskaplige historikern, skrupulös i sin forskning, sublimt opartisk, likgiltig för gudarna, helt inriktad på människan som den civiliserade världens centrum och mått. Tukydidēs ville visa att konflikten mellan de bägge statsstaterna Aten och Sparta överskuggade såväl de stora drabbningarna mellan perser och greker som rentav det trojanska kriget som föregick dem. Herodotos tillämpade en helt annan metodik än Tukydidēs. Den senare gav i sin skrift inget utrymme åt personliga anekdoter. Religiösa frågor förbigick han som sagt helt. Likaså kvin-

Tukydidēs.

nornas roll – så ofta och insiktsfullt behandlad av Herodotos. Etnografiska utläggningar förekom knappast. Historiens kärna var, menade han, krig och politik, med mäktiga män i ledningen. Denna historiografiska princip kom att gälla under mer än två årtusenden.

Så småningom började en ny och riktigare bild av de båda giganterna ta form. Den franska och den amerikanska revolutionen fick imperialismen att undan för undan te sig som ett alltmer förlegat begrepp. Omsvängningen mot idealistisk republikanism utvecklades i den anglosaxiska världen inte minst av bankmannen och parlamentsledamoten George Grote, vars *History of Greece* i tolv band starkt prisade demokratin.

Detta innebar den mest radikala förändringen i västerlandets syn på den antika världen sedan renässansen. Vid samma tid spred sig för övrigt i England kampen för kvinnornas rösträtt, och den inflytelserika suffragettrörelsen reagerade starkt mot att kvinnornas roll i samhället helt nonchalerats av Tukydidens. Senare kom först postkolonialismen och sedan globaliseringen att medföra en radikal ändring i synen på andra nationer och därmed också på de antika samhällenas utveckling.

Numera inser vi att Herodotos var en förgrundsfigur i sin samtids intellektuella liv och beundrar hans outtröttliga strävan att finna sanningen bakom de ofta motstridiga uppgifter han samlade in, liksom hans djupa inlevelse i en rad främmande folks livssyn och seder. Man tillmäter honom en betydligt mer vidsynt uppfattning av historien än den Tukydidens stod för, och menar att bredden i hans framställning gör honom till en mycket mer värdefull källa inte enbart för de grekiska samhällenas historiska utveckling, utan också för troslinjer och tankeformer i 400-talets Aten. Vi förstår också på ett helt annat sätt än förr hur mästerligt han disponerade hela sitt väldiga material och ofta gav det dramatisk kraft och en extra dimension genom att väva in en rad episoder, ibland skenbart ovidkommande men oftast spännande, gripande, roande och dubbelbottnade.

Herodotos gjorde inte anspråk på att alltid sitta inne med sanningen utan såg sig snarare som språkrör för ett stort antal uppgiftslämnare. Tukydidens däremot påtog sig rollen av en historiker som ensam ägde sann kunskap. I en kärv anspelning på Herodotos heter det att hans eget verk, byggt på exakt och mödosam forskning och utan roliga historier, kommer att bestå för alltid.

Nu kan man emellertid rent allmänt säga att även en historiker som arbetar helt i Leopold von Rankes anda – att forskningen uteslutande bör inrikta sig på att med den rena objektivitetens ideal ständigt för ögonen fastställa vad som egentligen hänt – måste välja bland det stoff som står honom till buds, överlämna vissa delar av det åt glömskan och framhäva andra, och att han därmed omvandlar historieskrivandet till en kreativ rekonstruktion.

Herodotos metodik ligger alldeles påtagligt i linje med de aktuella trenderna inom historiografin. Det tydligaste belegget på detta är hur man nu allmänt betjänar sig av social och etnografisk antropologi som ett forskningsinstrument. Herodotos observationer av olika kulturer och seder upptar större delen av första hälften av hans *Historia* och gör honom till en banbrytande antropolog.

De senaste årtiondenas forskning har reviderat och nyanserat bilden av Tukydidens, ofta i negativ riktning. 1800-talets positivistiska

historiker hyllade hans allvar och vetenskapliga objektivitet, och de applåderades livligt av generaler och statsmän, exklusivt manliga maktgrupper som i Tukydidens värld kände igen sin egen.

Det föregående har antytt några av de drag hos Herodotos som gör honom till en av de stora i västerlandets kultur genom tider. Nu till slut några ord om vad som mer än något annat får oss att i honom se en gränsöverskridare i djupaste mening, viktig och aktuell ända in i våra dagar: hans moraliska höghet. Han insåg att gränsen mellan kultur och barbari inte är av geografisk art, utan att skiljelinjen i själva verket går inom varje folk, ja, inom varje människa.

Visst väcker ett och annat hos de främmande folken Herodotos motvilja. Sådant hör dock till de få undantagen. I allmänhet berättar han om kulturella företeelser bortom den grekiska världen på ett objektivt sätt, utan någon känsla av överlägsenhet och ibland med uttryckligt gillande. I hans värld finns inga skurkstater. Fast han berättar om perserkrigen ur grekisk synpunkt, med framhävande av etniska och kulturella olikheter, demoniserar han ej fienden. Perserna utmålas inte som förvekligade och förslavade i ett onskans imperium, vilka av moraliskt och fysiskt överlägsna greker fick den behandling de förtjänade. Tvärtom visar Herodotos ofta vidsynhet och varmhjärtat medlidande med fienden.

Setill exempel hans nyanserade porträtt av Xerxes. Denne föll offer för högmod, heter det, då han lät piska Hellesponten som straff för att den i en storm förstört de broar han byggt. Och han kunde begå fruktansvärda illgärningar som till exempel då en av hans undersåtar, som gjort honom stora tjänster, bad att den äldste av hans fem söner skulle få slippa att tjänstgöra vid fronten. Xerxes lät då stycka sonen, och de båda kroppshalvorna sattes upp på ömse sidor om den väg hären tågade fram. Men i omedelbar anslutning till denna episod följer den där Xerxes framstår som allra mest sympatisk och mänsklig. Han sitter på sin marmortron och ser "hela Hellesponten skynd av fartygen och alla stränderna och slätterna kring Abydos fulla av folk".

I detta ögonblick, på höjden av sin makt och ära, prisar han sig lycklig. Men strax därpå föll han i gråt, när han "besinnade hur kort dock människornas liv är, då av alla dessa många inte en enda skall finnas kvar efter hundra år". Det är ett märkligt ögonblick då de politiska skillnaderna mellan folk och till och med, för oss, skillnaden mellan fornt och modernt försvinner vid tanken på människornas gemensamma öde.

Bristen på chauvinism är påtaglig. Persiska hjältedåd beskrivs lika väl som hellenska, och vissa av deras överläggningar och beslut framstår ofta som visa och hedervärda. Till och med Xerxes kan berömmas som en hjälte, och ingen i hans armada, heter det, kunde tävla med honom i fråga om skönhet och resning.

Även om perserna framställs på ett imponerande nyanserat sätt ger Herodotos skildring av de politiska och moraliska skillnaderna mellan dem och grekerna ett viktigt budskap till eftervärlden. Atenarna hade med spartansk hjälp befriat sig från den tyrannfamilj som styrt dem och etablerat en demokrati. Aten blev för Herodotos den stora förkämper för grekisk frihet i motsats till östlig despoti: frihet ställdes mot slaveri, lag mot tyrannens godtycke, frugalt liv mot liv i lyx.

Herodotos skriver att Aten växte sig allt starkare och visade att "den demokratiska jämlikheten är något eftersträvänsvärt, eftersom atenarna inte var överlägsna sina grannar i krig, så länge de styrdes av självhärskare, men däremot, när de befriades från dessa, blev de allra främsta".

Nog är det märkligt hur levande och väsentlig Herodotos fortfarande ter sig, efter två och ett halvt årtusenden; hur lätt man rycks med av hans litterära artisteri och ousinliga kunskapsflöde. Han var den förste som sökte skildra det förgångna i all dess komplexitet på ett så vederhäftigt sätt som möjligt, men också den store pionjären inom geografi, etnologi och antropologi. En djärv gränsöverskridare i såväl bokstavlig som överförd bemärkelse, en sann globalist. ✱

Herodotos gjorde inte anspråk på att alltid sitta inne med sanningen utan såg sig snarare som språkrör för ett stort antal uppgiftslämnare.

Filmar svenskhet

52 Johan Wennström intervjuar två unga svenska filmskapare

Rosners tragiska livsöde

54 Jackie Jakubowski berättar den osannolika historien om jazzmusikern Eddie Rosner

Rapport från min gata

55 Einar Askestad ser världen i miniatyr under en promenad i Stockholm

Konservativ språkföring

56 Lars Melin frågar sig vad "liberal" och "konservativ" egentligen betyder idag

Den bästa konsten listad

57 Therese Bohmans lista över de bästa målningarna i konsthistorien

Krönika

58 Tanja Bergkvist om sambandet mellan genus och förvaring av kärnbränsle

Notiser

58 Övervärderat, undervärderat och direktrapport från Metallica-konsert

Litteratur

Liedtke borrar

Ostpreussens 1900-tal utgör ett slags knutpunkt för de mörkaste avsnitten ur Tysklands förflutna. I en nyutkommen bok berättas den ostpreussiska befolkningens egen historia.

Av Bodil Zalesky

OSTPREUSSENS FÖRSVINNANDE ur nuets verklighet och ur åtminstone delar av det kollektiva medvetandet i Europa är en av följderna av Hitlers förstörelsepolitik. I Tyskland känner visserligen de flesta till var detta område en gång låg, men under lång tid har det talats med låg röst om det och många unga har nog oklara föreställningar om det. I Sverige vet så gott som ingen något om Ostpreussen, ty för det stora flertalet i det här landet ligger nästan all tysk historia begravnen under nazismen.

Klaus-Jürgen Liedtkes bok *Die versunkene Welt* (Den sjunkna världen) är svår att gen-rebestämma. Den innehåller fiktion – kanske är nästan allt i den ett slags fiktion – en djupt subjektiv om än mångfacetterad bild av en värld och ett sätt att leva, men samtidigt bygger den på en oerhört minutiös dokumentation.

Det tog författaren tjugo år att samla och sortera sitt material för boken. Han har genomsökt arkiv, vandrat bland de spillror och murrester som ännu finns kvar av den lilla byn Kermuschienen och han har letat sig fram till alla dem som finns kvar i livet av människorna som en gång levde där – från Nordtyskland ända till norra Kanada. Och han har lyssnat till dessa människors historier om vardagslivet i Kermuschienen, om världskrigen, nazitiden, fördrivningen och flykten.

JAG FÖRESTÄLLER MIG att sorterandet eller formandet av materialet tagit ännu mer tid och kraft i anspråk än insamlandet, för även om jag åtminstone av och till i berättelseströmmen förnimmer växlingar i tonfall, sätt att lägga orden, inställning till liv och död hos den talande, och trots att jag ibland tydligt hör, att nu är det en kvinna som talar, nu är det en man, så bildar hela detta epos en enhet. Rösten som talar strömmar ut ur en trakt, en by och ger på nytt denna trakt liv och kropp.

Till vår orienteringshjälp finns ett slags

landmärken: en karta över byn med dess åtta gårdar, en sliten och ganska otydlig karta över det här hörnet av Ostpreussen från 1911, ett fotoalbum, en kronologisk översikt från 1887 till 1953 över händelser i bybornas tillvaro och en liten ostpreussisk ordbok.

BOKEN, SOM JU ENLIGT författaren först var tänkt att bli ett porträtt av morfadern, hembygdsdiktaren och bygdenamnsamlaren, fick under tillblivelsen egen vilja och växte ut till en skildring också av byn, människorna och landskapet som omgav morfadern. Det märkliga är att man som läsare inne i bokens surr av olika berättarröster åtminstone till en början bara på ett mycket vagt sätt uppfattar den här huvudpersonen som just huvudperson. Det kollektiva är starkare än det individuella, även om det individuella alls inte döljs eller kvävs, utan det finns där inneslutet i sin omgivning. Något påminner det här flätverket av röster om den bygdens röst som finns i en del av Tage Aurells berättelser. I båda fallen är det dessutom så att vi snarare hör än läser det som berättas.

Det kollektiva finns inte bara i berättelseflödets form, ibland blir gemenskapen i byn till temat för berättelsen.

LIEDTKE HAR GJORT ETT slags arkeologisk undersökning av en by som inte längre finns och samtidigt har han rekonstruerat den i dess olika skepnader genom en tid som på ett ungefär motsvarar en mansålder och i det närmaste också huvudpersonens tid på jorden. Samtidigt utgör den ett slags borkärna ur det mörka avsnitt i tysk historia som omfattar världskrigen, nazismen och till sist fördrivningen. Vi möter medlöparen, den förföljde, den ligkiltige, naziivvaren – i berättaren och i dem som skildras. Och vi ser att större delen av byns manliga invånare som föddes omkring 1920 dog soldatdöden 1944 eller 1945. När det gäller judarnas öde, så ger ett avsnitt som det följande en bild som inte kan missförstås:

sig ner i tysk historia

Det ostpreussiska landskapet har fått sina memoarer skrivna.

FOTO: GERD LUDWIG/CORBIS/SCANPIX

”Och en gång hade Waltraud tjuvlyssnat på ett samtal, då när en kusin till Emma, Ella Eberlein var det, var på besök från Insterburg, hennes man hade en hög ställning vid domstolen. Till judarna hade man sagt att de fick ta med sina värdesaker, när de gav sig iväg. Och efteråt gick partiets damer i deras pälsar.”

ETT STRÅK I BOKEN utgörs av en inventering av ett avsnitt av traktens språkliga historia. Den raka ordföljden i bisatserna sätter sin speciella lokala prägel på texten. Alla efternamnen som slutar på -at och -eit hör också dit: Pipereit, Gambalat, Josupeit, Sunkimat

... Liedtke ger också inblickar i ortnamnens komplicerade historia. Platserna i området kring det gamla Kermuschienen har idag dels polska, dels ryska namn, eftersom gränsen mellan det som tillföll Polen och det som efter andra världskriget tillföll Sovjetunionen löpte här. Och många gamla namn, som i sig bar både litauiska, prusiska och tyska lager, förtydskades under nazitiden. Darkehmen blev Angerapp och är nu på ryska Osersk. Abschermentingken blev Almental och är nu på polska Obszarniki. Intressant är att man på den polska sidan i någon mån tagit upp de gamla namnen igen.

Rytmen i den här boken är den långa and-

ningens. Läsningen kan säkert för en och annan bli till ett slags återupptäckt av långsamheten. Alltför stor brådska riskerar att föra läsoplevelsen på villovägar.

NÄR JAG STRAX EFTER att ha avslutat läsningen av boken försökte mig på att blicka tillbaka in i den, såg jag i motljuset som uppstod plötsligt att den tråd i berättelseväven som handlar om huvudpersonen och den kvinna som är den direkta länken mellan honom och författaren har en starkare färg än resten av historien. Och plötsligt visste jag också vem den lilla vitklädda pojken på sista bilden är. ✿

De skärskådar svensk identitet

Johan Wennström har träffat två unga filmare som skildrar konsekvenserna av den svenska moderniteten.

Av Johan Wennström

TVÅ AV DE FÖR STUNDEN mest uppmärksammade svenska filmregissörerna är Ruben Östlund och Måns Månsson, som med sina Guldbaggenominerade produktioner *De ofrivilliga* respektive *H:r Landshövding* har lyckats säga mer om det moderna Sverige än vad någon annan regissör gjort på mycket länge. Jag möter de två unga filmarna på ett fik nära Röda kvarn, som en gång var Stockholms finaste biograf men som idag är ett slags shoppingcenter. Vi pratar om deras syn på Sverige, svenskhet och den gemensamma värdegrunden. Ämnen som deras filmer tangerar men som få kulturjournalister har varit intresserade av att diskutera.

De ofrivilliga består av fem korsklippta spelfilmsberättelser som på olika sätt diskuterar gruppens inverkan på den enskilde; hur individen ofta tvingas göra avkall på sig själv för att inte rubba den existerande ordningen och skapa obekväma situationer, och vilka konsekvenser som följer av att opponera sig. Här skildras en familjepatriark som under ett kalas skjuter en raket i ögat men vägrar att uppsöka vård eftersom festen då skulle störas; en ung man som blir utsatt för något som liknar ett sexuellt övergrepp av sina barndomsvänner och som håller tillbaka sin ilska för att inte skapa osämja; en ung lärarinna som blir utfrys av kollegorna efter att ha sagt ifrån när en elev misshandlats av träslöjdsmagistern; en busslast med människor som låter sig bli en småpåveaktig chaufförs gisslan samt ett par tonårss flickor som riskerar sin säkerhet och integritet därför att de vill tillhöra den samtida ungdomskulturen.

Månsson har valt en delvis annan väg och gjort en dokumentärfilm. *H:r Landshövding* handlar på ytan om ett år i den uppländska landshövdingen Anders Björcks liv, men ytterst skildrar den hur världens modernaste land förhåller sig till flerhundraåriga ceremonier och traditioner.

Måns Månsson: Det finns en scen i *H:r Landshövding* där Anders Björck under en ceremoni sår ett fält, som jag tycker är en ganska sorglig betraktelse. Men publiken i salongen gapskrattar och det är samma sak när prinsen planterar ett träd. Det är intressant att fundera på varför man skrattar. Ingen hade tyckt att det var särskilt roligt för fyrtio år sedan och det visar ju bara hur liberala och sekulariserade vi har blivit. Det här är tomma handlingar som saknar relevans för människor. *Let's Dance* och *Allsång på Skansen* är på riktigt medan de här ritualerna har blivit en låtsasvärld.

Ruben Östlund: När man talar om svenskhet pratar man om *Allsång på Skansen*, men att vara svensk är att ingå i ett kollektiv och samtidigt vilja vara väldigt individuell. *Allsång* är ändå omdebatterad i Sverige, men i till exempel Norge reflekterar man inte över att det skulle kunna finnas något förlovet över denna typ av gemenskap.

RÖ: Jag visade *De ofrivilliga* för norska ungdomar och de blev enormt upprörda över "flaggsenen" (där en medlem av killgänget sticker in en svensk flagga i analen) och frågade mig hur jag vågade göra så, men i Sverige reagerar ingen. Norrmännen skulle aldrig våga, eller ens vilja, göra så med sin egen flagga.

MM: Vi svenskar vet inte riktigt hur vi ska förhålla oss till symboler och ceremonier. Det kände jag väldigt starkt under arbetet med

filmen och vistelsen i Uppsala. Det finns en vilja att ha något seriöst och storslaget men samtidigt en ambivalens; är det här verkligen bra och vågar vi göra det fullt ut? Ska vi ha en fanfar eller är det att ta i för mycket?

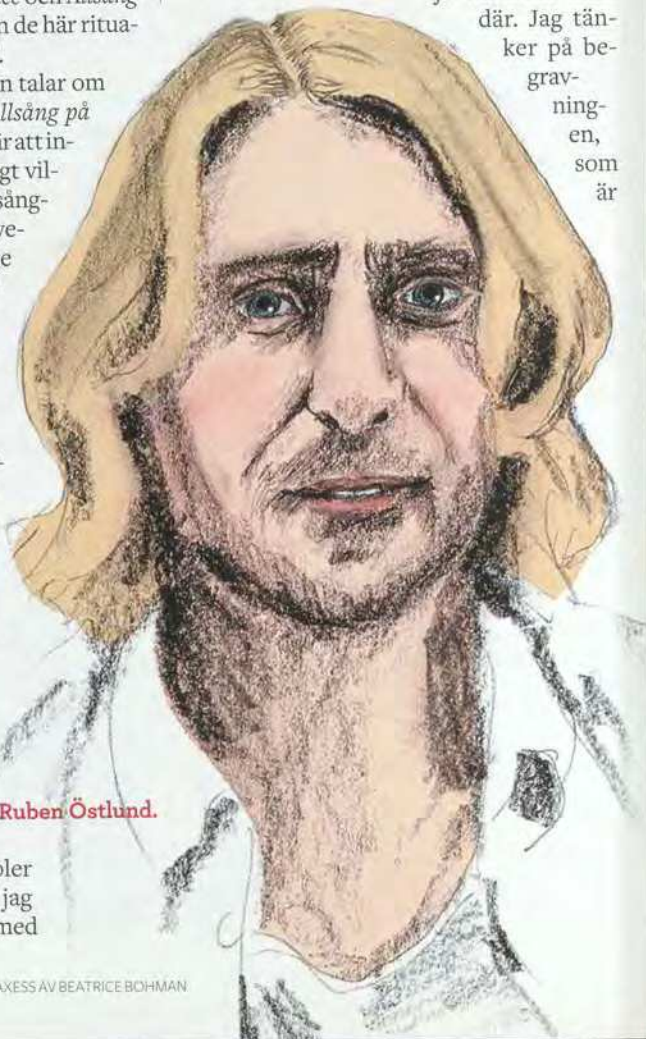
Johan Wennström: Du, Måns, har sagt att traditionerna kämpar för att överleva i det moderna samhället.

MM: För mig var tiden i Uppsala ett sätt att upptäcka något slags gammalt Sverige med kopplingar till statsmakten, kyrkan och utbildningsväsendet. Det var ett Sverige som jag inte har någon som helst relation till och som egentligen inte existerar, men som ändå hålls vid liv. Så är det på andra platser också, men det är särskilt tydligt i Uppsala med alla högtider. Ta till exempel Valborgsfirandet, som är studentikost och nationalromantiskt, och som man tar på väldigt stort allvar. Nästa morgon, den första maj, förväntas vi plötsligt återgå i vår solidariska, socialdemokratiska identitet.

MM: Publikens reaktion på titelsekvensen i *H:r Landshövding* säger ganska mycket, tycker jag. Det är en bild på landets ståtligaste majbrasa framför Uppsala högars tydliga siluett, Sveriges pyramider, men alla jag har talat med tror att det är en soptipp.

JW: Är det betydelsefullt att man försöker hålla de här traditionerna och ritualerna vid liv?

RÖ: Jag har länge varit skeptisk till ritualer överhuvudtaget men nu har jag börjat omvärdera det där. Jag tänker på begravning- en, som är

Ruben Östlund.

ett exempel på en ritual som också kan få saker och ting ur vägen och inte bara sätta dem i fokus.

MM: Det blir en gemenskap, också. Ta det där grabbgänget i *De ofrivilliga*; deras flaggceremoni skapar en gruppsämja.

JW: Är det inte viktigt i ett land som Sverige, där man längtar efter individualism, att det finns någonting som just förenar?

MM: Jag var nyligen i Paris och såg Armistice-paraden och kransnedläggningarna till minne av första världskriget. Så inser man att här samlas en hel nation kring någonting och det är på riktigt. Folk engagerar sig. Det där har vi inte i Sverige och då hittar vi på Allsången som något slags substitut. Men vad har vi egentligen att fira? Att vi var neutrala i kriget? Vi har alla de här småsakerna, som kanske blir viktigare men också mer patetiska. Ishockey-VM är ett bra exempel. Varje vår samlas vi kring Tre Kronor och det är mer laddat än någonting annat, trots att inga av de bästa spelarna är med och trots att det inte betyder något. Det är ett icke-mästerskap som ger oss någon sorts nationell stolthet.

JW: Har det som vi nu talar om uppmärksamhets i mediediskussionerna om era filmer?

RÖ: Jag tycker att flera har pratat om viljan att böja sig för gruppen som ett svenskt eller skandinaviskt beteende, och inte minst utomlands. Men jag tycker att det bara finns små avvikelser jämfört med andra länders kulturer. Ändå vill man se det som något typiskt svenskt.

MM: Jag upplever det också som att din film skildrar väldigt universella problem men busshistorien skulle bara kunna inträffa i Sverige. Andra människor hade blivit förbannade, tagit över bussen och åkt därifrån. Inställningen att någonting är jättejobbigt men att vi inte kan göra något åt det är typiskt svensk.

JW: Jag tycker att Sverige är unikt bland de nordiska länderna i den

meningen att vi så ofta talar om gruppen som något enormt positivt. Det har varit särskilt starkt i Sverige men du, Ruben, försöker ju visa på gruppens baksida.

RÖ: Från min mamma, som varit vänster, har jag lärt mig att det finns någonting väldigt fint med att vi tillsammans förändrar saker och ting och därför har jag blivit intresserad av motsatsen.

MM: Det tycker jag är spännande, bilden av Sverige som ett socialistiskt vänstersamhälle, det vackraste i världen. Vi har egentligen en väldigt kulturkonservativ inre kärna med kristna värderingar i botten. Det blev tydligt för mig i Uppsala. Det är inte det öppna, designade, härliga Sverige, som är den bild man normalt matas med.

JW: Samtidigt har diskussionen om en gemensam värdegrund varit väldigt tabubelagd i Sverige och något som man helst inte talar om. När moderaterna i höstas lanserade ett förslag om att inrätta ett värderingskontrakt som nyanlända skulle skriva under utbröt en debatt om att det inte finns några svenska värderingar och att den som säger något annat har politiskt farliga motiv.

MM: Man vill alltså upprätta något slags vakuum, ett samhälle utan värderingar?

JW: Eftersom vi aldrig talar allvar om detta har det vuxit fram en idé om att vi inte har några gemensamma värderingar.

RÖ: Det är intressant. Något som jag har varit fascinerad av är rädslan för att ta ställning och påstå att det här står jag för eller det här tycker jag är fel.

Kampanjen En svensk tiger handlade inte bara om att skydda militära hemligheter, utan framför allt om att vi inte skulle yttra oss politiskt för då skulle vi kanske tvingas välja sida i kriget. Det finns en svensk oro för ställningstaganden och samtidigt en låg ribba för vad man får säga för att få ingå i gruppen. Det går fort att bli utsorterad.

MM: Anders Björck är ganska alienerad och betraktas i vissa kretsar som en politisk pajas, men allt han

hargjort är egentligen att säga vad han tycker. I Sverige blir man en utböling bara för att man står för någonting.

JW: Vad i den svenska värdegrunden är då positivt?

RÖ: Solidariteten med andra människor, tanken att alla ska ha samma förutsättningar i livet. Samtidigt kan det gå för långt. I Sverige heter det till exempel att utseendet inte spelar någon roll. Man vill dölja det faktum att människor har olika fördelar som utnyttjas på skilda sätt. Det är nästan cyniskt.

JW: Det talas mycket om mångkultur och globalisering idag och i spåren av det växer en främlingsfientlighet fram. Men är inte en sådan fientlighet ett uttryck för att vi svenskar är väldigt osäkra på vilka vi själva är? Skulle vi inte behöva en bredare diskussion om vad det svenska är, så att vi inte med automatik uppfattar nya influenser som ett hot?

MM: Danskarna är mer säkra på sig själva men i Danmark har man en ganska grov rasism. Det behöver inte bli ett öppnare samhälle bara för att vi vet vilka vi är. Kanske är det den här osäkra identiteten som hargjort Sverige till ett förhållandevis öppet land. Vi måste upprätthålla vår ambivalens och de lösa ramarna för att kunna ha ett sådant samhälle.

RÖ: Det kanske är detta som är det typiskt svenska. Att man är kluven inför vad det innebär att vara svensk.

MM: Exakt, det är som med mellanmjölken. Vi kommer aldrig att komma ifrån det där.

MM: Drömmen om Dalarna och Carl Larsson är bara kulisser för att försöka skapa någon sorts nationell identitet, men i grunden är den ihålig. Vi känner inte ens vår egen historia. Jag var i Riddarholmskyrkan nyligen för första gången i mitt liv och hade ingen aning om vad som fanns där. Det var som att komma in i ett hemligt rum som man inte får vara i egentligen. Där låg hela Sveriges historia i en rad gravar och det var som en chock. Varför fick jag aldrig komma hit med skolan? Det här har bara hållits i det fördolda.

JW: Men om svenskhet är att vara historielös och osäker på den egna identiteten varför existerar då drömmen om Dalarna och samlingen kring Tre Kronor?

MM: Det springer förmodligen ur nationalromantiken och någon sorts avundsjuka på andra länder. Alla andra hade sina starka symboler och vi kände oss tvungna att hitta något att samlas kring i Sverige. Så skapade man det och nu försöker man delvis hålla fast vid det trots att det inte fanns där från början.

JW: Kanske fick vi inte tid på oss att utveckla något genuint eget?

MM: Vad tragiskt det låter, alltså. ✖

Måns Månsson.

Mellan upphöjelse och förnedring

Den legendariske orkesterledaren Eddie Rosners liv följde samma kurva som mäter omgivningens inställning till både jazz och judar.

Av Jackie Jakubowski

"ATT VARA JUDE OCH spela svart musik är inget recept för framgång", brukade jazzmusikern Adi Rosner skämta i mitten av 1930-talet. Då bodde han fortfarande i sin födelsestad Berlin och kallades Adi, som är ett smeknamn för Adolf. Men snart föredrog både han själv och hans omgivning ett mer internationellt klingande artistförnamn – Eddie. Och när det blev uppenbart vad en viss annan Adolf hade för planer för sådana som Rosner gick han i exil. Hans liv pendlade sedan mellan framgång och misär, mellan upphöjelse och förnedring – oftast enligt samma kurva som mäter omgivningens inställning till både jazz och judar.

Det fanns ingenting i Eddie Rosners uppväxt som tydde på att han skulle komma att bli en av Europas främsta jazzmusiker. Han uppvisade tidigt musikalisk talang och studerade klassisk musik vid Berlins konservatorium och violin vid stadens berömda Hochschule für Musik. Men när han, femton år gammal, för första gången hörde jazz övergav han både Mozart och fiol för Armstrong och trumpet.

I början av 1930-talet inledde han samarbete med den berömda Stephan Weintraubs jazzorkester The Syncopators. De turnerade i hela Europa och spelade på en tysk lyxkryssare som gick mellan Hamburg och amerikanska hamnstäder. Han blev känd bland amerikanska jazzmusiker – Duke Ellington beskrev honom som hans "white rival".

Orkestern med Eddie Rosner som solist spelade in flera skivor och medverkade i ett antal filmer, bland dem *Der blaue Engel* med Marlene Dietrich.

1934 korsades Rosners och Armstrongs vägar när de var på turné i Belgien. En "tävling" arrangerades där de båda uppträdde och jippon avslutades med ett utbyte av signerade fotografier – det ena tillägnat "en vit

Eddie Rosner.

Louis Armstrong", det andra "en svart Eddie Rosner".

EFTER HITLERS MAKTTILLTRÄDE 1933 fanns det ingen plats för vare sig Rosner eller Armstrong i Tyskland. Judarna var det germaniska folkets fiende, de spred dekadens, moraliskt förfall och dålig smak. "Negermusiken" var, enligt den nazistiska kultursynen, ett av deras instrument. Både judarna och jazzen bannlystes.

Eddie Rosner lämnade Tyskland. Efter krigsutbrottet 1939 flydde han mot den sovjetiska gränsen. Han slog sig ner i staden Bialystok som besattes av Sovjetunionen. Här välkomnades han av myndigheterna, inte minst på grund av en viss Panteleimon Ponomarenkos stora intresse för jazzmusiken. Denne sovjetiske generallöjtnant var även förste sekreterare i den lokala avdelningen av kommunistpartiet, med all makt att avgöra vilket slags musik som bäst tjänade de arbetande massornas intressen. Och enligt Ponomarenko var det Rosners kall att med sin begåvning bidra till den sovjetiska statens segerrika marsch mot framtiden. Fredrick Starr berättar i sin bok *Red and Hot – The Fate of Jazz in the Soviet Union* om hur denna udda partipolitruk efter en konsert i Minsk stormade in med sina livvakter i Eddie Rosners loge och förklarade honom va-

ra "Folkrepubliken Vitrysslands hedersartist", varpå hans orkester Bialystok Jazz Big Band genast döptes om till Den vitryska republikens statliga jazzorkester.

Ryktet om Eddie Rosner spred sig snabbt utanför Bialystok och Minsk. Han började resa runt i hela landet. Vid ett tillfälle fick han uppträda för en tom teatersalong, där endast Stalin och hans livvakter satt i sista bänkraden. Dagen efter fick Rosner ett meddelande från Kreml att ordförande Stalin tyckte om det han hört.

Eddie Rosner blir nu en sovjetisk kulturcelebritet, känd inte minst för den smala charmanta mustaschen som han lagt sig till med för att efterlikna sin amerikanske idol, trumpetaren och orkesterledaren Harry James. Rosner dekoreras med Tapperhetsorden och tilldelas en lyxig fyrrumsvåning vid Röda Torget, med afghanska mattor och tidstypiskt sovjetiskt möblemang. Han blir ledare för Den sovjetiska statliga jazzorkestern och uppträder för soldater vid fronten, arbetare vid fabriker i Armenien och Ukraina, och fängvaktare och lokala apparatchiks i Sibirien.

MEN SNART SKULLE VINDEN vända och den uppburna överlevaren skulle hamna i onåd. Andra världskriget var slut, Sovjet var en av segermakterna och den alltmer paranoide Stalin behövde inte längre ta några hänsyn i sin jakt på "den sovjetiska statens fiender". De fanns snart sagt överallt – varför då inte bland jazzmusiker?

Slutet av 1945 förbjöds, på Stalins befallning, all amerikansk musik. Jazz fördömdes som ett kapitalistiskt trick – vulgärt och frisläppt. Varje saxofonist i Moskva var tvungen att bege sig till den statliga musikagenturen där deras instrument konfiskerades. Varför just saxofoner bedömdes vara särskilt fientliga ger varken Fredrick Starr eller andra Sovjetkännare något rimligt svar på. Men den statliga propagandan lyckades under dessa år baktala jazzmusiken så till den grad att ett talesätt uppstod om den: "Idag spelar han jazz, i morgon skall han sälja fosterlandet."

Rosner blir en "klassfiende". Han ansluts till pressen för att vara "dekadent" och anklagas för "antisovjetiskt förräderi". Ett år i en isoleringscell i KGB-fängelset Lubjanka och svår tortyr framtvingar hans "bekännelse" och han döms till tio års arbetsläger i den sibiriska Gulagen. Hans hem beslagtas, hans namn försvinner från alla dokument, artiklar och notböcker, hans inspelningar avmagnetiseras.

I MOSKVA, MINSK OCH Kiev är han en icke-person. Men i Gulagen återuppstår jazzmusikern Eddie Rosner, med sin trumpet och en sextonmannakorkester. Rosner tillbringade åtta år i ett läger, 2 200 kilometer från den närmaste staden Jakutsk. Det var

tillräckligt långt från den sovjetiska "civilisationen" för att lägerkommendanten skulle våga bejaka sitt udda intresse för den officiellt förkastade jazzen. Han hade aldrig kunnat glömma en konsert i Omsk på den tiden varken Rosner, saxofoner eller "On the Sentimental Side" var "antisovjetisk verksamhet". Så när den legendariske Eddie råkade hamna i just hans läger såg han till att denne höjde sinnesstämningen hos både fångvaktarna och fångarna i deras gemensamma sibiriska hopplöshet.

STALIN DÖG 1953 MEN Eddie Rosner fick vänta ytterligare ett år innan han fick återvända till Moskva. Tiderna hade förändrats – nu var jazzen tillåten, även om den nye partiledaren Chrusjtjov vid ett tillfälle elokvent förklarade att "jazzen gav honom gaser". Men jazz blev ändå politiskt korrekt. Sovjetiska kulturpolitiker förklarade nu att jazzen visserligen är av amerikanskt ursprung men att dess afrikanska rötter gjorde den både revolutionär och proletär till karaktären.

Den evige överlevaren Rosner var återigen på scenen. Han reste igen med ett Big Band av sovjetiska mått (64 man) i egen lyxig tågagn på en lång turné genom landet. Han gjorde inspelningar, medverkade i långfilmer. Men hans comeback var kortvarig. Om det var Chrusjtjovs gaser eller KGB:s långsinta funktionärer som låg bakom beslutet att ännu en gång motarbeta honom är omöjligt att säga. Faktum är att hans namn förtegs allt oftare i tidningsartiklar och recensioner. Hans konserter var slutsålda, men det berodde på att han inte fick uppträda i de stora lokalerna. Han kände sig alltmer isolerad, till och med mer isolerad än under åren i Gulagarkipelagen. Snart var han så gott som bortglömd i det Sovjet som han var förbjuden att lämna.

1972 KOMMER DEN amerikanske presidenten Richard Nixon på statsbesök till Moskva. Han överlämnar till partiledaren Brezjnev ett brev från Eddie Rosners syster i USA. Hon väddar om att de skall få återförenas efter 33 år. Ett år senare får Eddie Rosner utresetillstånd. Efter en kort tid i USA återvänder han till Berlin. Han är svårt sjuk och utfattig. Han får varken sovjetisk pension eller royalty för sina musikverk, och i Tyskland är han helt okänd. Han går långa promenader i sin födelsestad som han inte längre känner igen och hans omgivning uppfattar honom bara som en förvirrad östeuropeisk immigrant. Han dör i hjärtattack 1976.

Först fjorton år efter Adolf Adis Eddie Ignatievich Rosners död ogiltigförklarade det ryska parlamentet stämpeln "folkfiende" som han burit i mer än femtio år. ✖

Stadsmiljö

Stockholmsvy: korsningen S:t Eriksgatan-Torsgatan.

FOTO: LENNART ISAKSSON/SCANPIX

Rapport från min gata

Einar Askestad går på sin dagliga promenad och funderar över vad som sker med den mer näraliggande och vardagliga verkligheten när våra blickar är riktade mot "världen".

Av Einar Askestad

NEDANFÖR MIG LIGGER en tygaffär. Kvinnan som äger den brukar sitta på en plaststol ute på trottoaren och röka. Ofta stannar jag till när jag går förbi, och alltid är hennes tillvaro fylld av något elände. Om det inte är hennes ryggont är det hyresvärden som hotar med att höja hyran, eller att folk syr allt mindre och samtidigt gnäller över priserna och kräver att tygerna skall vara miljövänliga fastän de går och köper masstillverkade kläder av urusel kvalitet och på så vis undergräver hela hennes affärsrörelse. Denna morgon är det någonting annat som tynger henne. Främmande män ringer henne och erbjuder "beskydd".

Hot, stölder och vandalisering ökar i stan, förklarar främlingarna, och i tider som dessa "gör du bäst i att själv skydda dig". Självklart för en ringa summa att betalas in per månad, eller årligen, det får hon själv bestämma. Vi stirrar på varandra i tystnad medan trafiken larmar vidare på S:t Eriksgatan. Hon har ringt polisen, berättar hon, men polisen menar att man ingenting kan göra. "Först måste det hända någonting", säger de. "Det är bara att vänta", säger hon och blåser ut röken, "vänta på att någonting skall hända."

Grannfrun kommer gående med en ny barnvagn. Hon har fått tre barnvagnar stulna under det senaste halvåret. Mina försvunna cyklar gör sig påminda. "Du får skylla dig själv som ställer dem på gatan", sade polisen. Grannfruns ögon tindrar när hon säger att hon beundrar mitt mod. Liksom nästan hela huset bevittnade hon för ett tag sedan hur jag bidrog till att två tjuvar togs på bar gärning. En sen kväll tittade jag ut från mitt sovrumsfönster när två män bröt sig in i garaget mitt emot. Jag ringde polisen och de bad mig möta upp dem på gatan. Tre polisbilar, en piketbuss, drygt tio polismän samt en schäferhund dök upp men man lyckades inte få upp garageporten. Inifrån hördes metalliska ljud, som om man lossade däck från bilarna.

Polismännen bestämde sig för att vänta ut dem. Efter en kvart dök en av de brottsmisstänkta upp, man kastade sig över honom, hundens skällde och poliserna sprängde i garaget. Är det han? frågade man, medan tjuven stirrade stint på mig. Ja, det är en av dem, sade jag. Nere i garaget hittade man ett antal bilar med däck bortskruvade. Verktygen låg kvar på betonggolvet. Några minuter gick och den andre tjuven kom- >>

mer ut från porten intill med en blom-
bukkett i handen. Han påstår att han varit
och ringt på hos flickvännen två trappor
upp. Han nämner hennes namn. Polisen
blir osäkra, trots att jag upprepar att det
är honom de söker. En kvinna kommer
gående och skall in igenom porten och
frågar vad som står på. Polisen förklarar
och hon säger att hon är kvinnan med
det namnet. Känner du denne man? frå-
gar polisen. "Nej", säger hon, "honom
jag har aldrig sett."

GRANNFRUN OCH kvinnan med tygaffä-
ren brister ut i skratt. Jag säger ingen-
ting om att tjuvarna släpptes redan sam-
ma natt för att ingen hade sett när själ-
va brottet begicks, och att det inte spe-
lade någon roll att tjuvarna hade ertap-
pats tidigare i liknande situationer, för
lagen säger att varje brott skall behand-
las "för sig". Jag går vidare på min prome-
nad. Löpsedlarna går inte att undvika.
Idag är den stora nyheten att en kändis
slagit till en annan kändis. På mitt stam-
kafé förklarar en kvinnlig bekant att den
ene är en skild programledare som dan-
sar tango och den andre är en bartender
som har landets snyggaste häck. Jag frå-
gar henne om hon tror att det är bra för
hennes att fylla sitt huvud med den typen
av information.

Hon kallar mig elitist och manschau-
vinist och lämnar mig ensam med min
kaffekopp. Jag ringer upp en vän på Sä-
po. "Käre vän", säger jag, och berättar
om kvinnan med tygaffären och de hot-
fulla telefonsamtalen. "Vad gör ni på Sä-
po åt saken?" Han skrattar och berättar
att den organiserade brottsligheten är
ett problem man alltmer arbetar med.
"Men det är inte lätt", säger han. "Vi får
nog räkna med att den är här för att stan-
na." Jag ber honom berätta mer. Han sä-
ger att han inte kan säga så mycket, men
han ger mig ändå några inblickar. Jour-
nalister och politiker är de två grupper
man främst har direktiv att garantera sä-
kerheten för. Vad med mannen på gatan?
undrar jag. "Ja, han får förlita sig på den
vanliga polisen."

Jag tittar upp, en man har ställt sig
framme vid kafédissen. Han håller i en
plastpåse. Jag ser att Magdalena, som
arbetat på fiket sedan femtioalet, är be-
svärad. Kanske förstår han inte hennes
ord, men hennes kroppsspråk är tydligt
nog. Mannen sträcker fram påsen, men
Magdalena schasar iväg honom, säger
"vi är inte intresserade". Jag går fram och
frågar vad det var frågan om. "Det är det
gamla vanliga", säger hon, "de kommer
in och vill ta över lokalen." Vad hade han
i påsen? undrar jag. "Sedlar", svarar Mag-
dalena, "den var full med tusenkronors-
sedlar." ✱

Språk

Konservativt språkbruk

Lars Melin funderar över hur vår tids ideologiska
förändringar avspeglas språkligt.

Av Lars Melin

FÖRR FANNS TRE POLITISKA ideologier: kon-
servatism, liberalism och socialism. I dag
säger många att vi har sju socialdemokra-
tiska partier i riks-
dagen. Orden har vi
kvar, men de har för-
stås lämnat den slät-
strukna politiska
verkligheten.

Strax före murens
fall, 1987, var orden
fördelade ungefär
som partiställning-
en i riksdagen. Nä-
stan 20 år senare ha-
de konservativ ökat
med 20 procent, li-
beral med hela 500
procent och socia-
listisk minskat med
70 procent. Allt det-
ta mått i tidnings-
text ([http://spraak-
banken.gu.se](http://spraak-banken.gu.se)).

Självklart räcker inga politiska förkla-
ringar till för dessa enorma förskjutning-
ar under knappt två decennier. Här krävs
handfast semantik. Så här ligger det till.

Socialistisk – det enda ord som minskade
– avser fortfarande politik. Ordet står som
bestämning till debatt, parti, stat, varueko-
nomi etcetera. En hel del handlar om "soci-
alistisk folkeparti" långt utanför vårt lands
gränser. Det går utför med socialistisk po-
litik.

Liberal och konservatism ökar båda två,
men det beror på att ganska få belägg hand-
lar om vanlig, traditionell riks- eller kom-
munpolitik.

Liberal handlar ibland om klassisk po-
litik, men då oftast utanför landets grän-
ser (mycket USA och en del EU). Oftare är
det fråga om liberal anda, hållning, inställ-
ning. Ganska oklart vad dessa ord står för,
men liberal verkar vara ett positivt ord. Ib-

land handlar det om politiska delområden:
liberal drogpolitik, liberal feminism, liberal
skolpolitik. Liberal är alltså ett ganska kon-

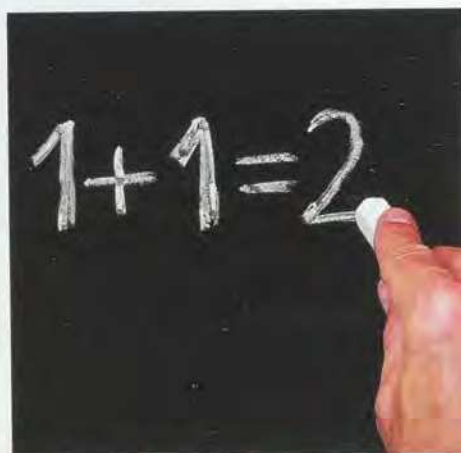
stigt ord eftersom
det inte är så lätt
att förstå vad libe-
ral drogpolitik har
gemensamt med li-
beral feminism. Li-
beral är ett klucket
ord, men synnerli-
gen framgångsrikt.

Konservativ an-
vänds däremot med
mestadels negativ
klang. Det handlar
mycket om olika
slags syn: kvinno-
syn, människosyn,
bibelsyn, konst-
syn – alla lika för-
hatliga. Det finns
konservativa bran-
scher, bygdeideal

och även konservativa socialdemokrater.
Men om ordet avser politik(er) är det med
något enstaka undantag utländska företeel-
ser som pekas ut. Konservativ är lika suddigt
som liberal. Troligen betyder det bära "nä-
got jag ogillar".

Men konservativ har en ny, positiv bety-
delse: "försiktig". Till exempel talar man om
en konservativ beräkning.

ETT ANNAT ORD, RADIKAL, är precis lika van-
ligt nu som förr, men vi har en tydlig bety-
delseglidning. År 1987 stod tre fjärdedelar
av beläggen för "vänster" i någon bemärkel-
se. Nu är radikal förändring den vanligaste
ordkombinationen, och den klart vanligaste
betydelsen är "genomgripande". Kvar av det
gamla finns en dragning till politiskt våld,
och radikal islamism (med varianter) tonar
fram som en stark betydelsegrupp. Radikal
börjar få betydelsen terrorist. ✱

Konservativ beräkning?

FOTO: ISTOCKPHOTO

HERESER TOPPLISTA

För att en gång för alla komma till rätta med frågan om konstens kvalitet har Therese Bohman ställt samman en objektiv lista över världens bästa målningar. Seriens första del behandlar plats tio i denna tio-i-topp-lista: målningen *Stormen* av Giorgione.

PLATS 10

GIORGIONES (1477–1510) *Stormen* från 1508 är ett av konsthistoriens märkligaste verk. En naken kvinna ammar ett barn ute i naturen medan en soldat står och tittar på dem på andra sidan av en flod. De befinner sig i en miljö som är delvis natur, delvis stad – en stad som ser ödslig ut, och som sträcker sig ända bort till horisonten. Det är en bro över floden en bit bort, en liten ruin efter en kolonn, och så är det kusligt väder och en blix som plötsligt lyser upp bilden och gör att allt ser lite överkligt ut, och som gör att alla vita ytor i bilden ser ut som på disco i uv-belysning.

Under de 500 år som förflutit sedan *Stormen* målades har ingen riktigt förstått vad den föreställer: ingen känd myt fungerar att applicera på motivet, inga tolkningar känns riktigt logiska (närmast till hands ligger det bibliska motivet flykten till Egypten, men varför är i sådana fall Maria naken?).

JAG TYCKER ATT STORMEN ÄR EN surrealistisk målning, utan att vara surrealistisk i stilen – konstrikningen surrealism är för utstuderad för att jag ska tycka om den, för platt och programmatisk: "Åh wow, det är precis som i en dröm, helt sjuka grejer, klockor som rinner och giraffer som brinner, gud vad fräckt" – jag har inte tyckt att det har varit särskilt fräckt sedan jag var 17.

Giorgiones målning tycker jag däremot är som en dröm på riktigt, den är mycket rikare och mer förtrollande än den där monotona surrealistiska kusligheten som liksom har tagit patent på dröm-stämning i konsthistorien. I *Stormen* kan man stiga in och bli kvar, fångad av detaljerna (som storken som sitter på det sluttande lilla taket till höger – fast då får man titta väldigt noga, och på en större bild än den här) och av stämningen. Jag tycker om att Giorgiones målning är omöjlig att dechiffrera, jag vill att den ska fortsätta att vara mystisk, och jag tänker att det inte bara är för att jag VET att den är mystisk som jag tycker att den är det: ljuset är överkligt och himlen hotfull, kanske kommer det att börja spöregna snart – det kan bli så där kusligt ljus precis innan det bryter ut ett våldsamt regn.

Och så är det ju mystiskt att kvinnan är naken. Vet hon om att

Stormen hänger på Gallerie dell'Accademia i Venedig.

soldaten står och tittar på henne? Och tycker att det är okej? Eller märker hon det inte? Hennes blick är inte riktad mot honom, utan mot betraktaren, och hon sneglar, nästan konspiratoriskt – som att hon vet att vi också tittar på henne. Är mannen voyeur, beskyddare eller något annat? Hans placering i bilden, snett nedanför kolonnen med sitt fundament, lägger halva hans kropp i skugga och gör att han ser lite dold ut, utan att egentligen vara det – och därför kan man tänka sig att kvinnan faktiskt inte ser honom. För att ytterligare komplicera frågan om motivet har det vid röntgenundersökning av *Stormen* visat sig att Giorgione först tecknade ännu en sittande, naken kvinna, istället för mannen, där han nu står.

JAG LÄSTE NÅGONSTANS att det här är det första porträttet av ett landskap, vilket jag antar betyder att det är ett faktiskt landskap som är avbildat, inte ett påhittat, idealiserat.

Det är i vilket fall som helst väldigt vackert, så omsorgsfullt målat, med några partier som bryter av och ser märkligt platta ut – trädgrenarna längst upp i vänstra hörnet, och den lilla buske som skyler kvinnan till hälften. Det ser nästan ut som att de målats dit med schabloner.

Staden i bakgrunden är så fin också, och ser så spännande ut: lite läskig, övergiven – det är något post-apokalyptiskt med den ödsliga staden i kombination med den trasiga lilla kolonnen, som om en förstörelse dragit fram. Jag tänker mig att det kanske är Florens efter pesten, eller som i en skräckfilm, efter katastrofen. Allra längst bort mot horisonten ligger en byggnad med en kupol, ett arkitektoniskt element som blir populärt under renässansen, så för personerna i bilden är det en fullt modern stad som breder ut sig bakom dem.

Jag tycker så mycket om färgerna i *Stormen*, det grå-gröna ihop med det mörkröda, och så är ju ljuset helt fantastiskt, överkligt, överjordiskt nästan, när man ser det fruset så här – även om man vet att ljus kan se ut så där i verkligheten, fast då är det ju bara i någon sekund. Det är som ett ögonblick av plötslig insikt, som om någonting kommer att uppenbara sig (jag menar inte i religiös mening, eller iallafall inte nödvändigtvis), det är oroande och tryggt på samma gång. Det är en väldigt bra kombination av känslor. ✨

Tanja Bergkvist är fil-
dr i matematik.

Genusvinkel på kärnavfall

Den maskulina träningen i att förlägga händelser och känslor utanför det egna jaget, leder till att det som kan betraktas som oöverskådlighet kan kännas hanterbart. Detta är enligt genusbilagan i Svensk Kärnbränslehantering AB:s årsrapport för 2008 en förklaring till varför män är aningen mer positivt inställda än kvinnor till hantering och slutförvar av använt kärnbränsle i närområdet. Ännu en insiktsfull genusrapport har skådat dagens ljus!

På Svensk Kärnbränslehantering AB valde man att, som Maria Abrahamsson tidigare uppmärksammat i SvD, till årsrapporten 2008 foga en bilaga om genusperspektiv på kärnbränslehanteringen.

Man anlätade i detta syfte två genusvetare vilket resulterade i bilagan "Könskonstruktioner, föreställningar om kön och riskupplevelse – en reflektion kring betydelsen av kön gällande attityder till ett slutförvar för använt kärnbränsle".

Genusvetarna deklarerar: "I den här artikeln kommer vi att – ur ett genusteoretiskt och feministiskt perspektiv – problematisera och reflektera kring dessa skillnader mellan kvinnors och mäns utgångspunkter. Som genusforskare menar vi att man konstruerar kön med betoning på just 'man' i dess bemärkelse av kön." Det är bara att reflektera och problematisera på, nu när Svensk Kärnbränslehantering AB ändå betalar notan. Frågan som inställer sig är däremot om denna genusbilaga kan ses som ett bevis för att företagsledningen exponerats för det använda kärnbränslet och kanske bör se över sina rutiner?

I RAPPORTEN TAR MAN UPP ALLTIFRÅN Yvonne Hirdmans teorier om "den manliga ordningens primat", till klassiska genusresonemang om hur kön "görs" genom att föräldrar och lärare "könsmarkerar" barnen under uppväxten – en utdragen och plågsam process som leder till att kvinnor "internaliserar maktordningen", vilket leder till att "kvinnor förlägger risk inom den egna kroppen" (avseende risken med slutförvar av kärnbränsle i närområdet) medan "den maskulina träningen i att förlägga händelser och känslor utanför det egna jaget, leder till att det som kan betraktas som oöverskådlighet kan kännas hanterbart."

Den övergripande slutsats som presenteras mot slutet av rapporten lyder: "Kvinnor är mer negativa än män. Vi vet inte varför, därför att risken är undersökt ur ett manligt perspektiv."

Rent spontant så skulle man kunna tro att det viktigaste är att undersöka riskerna ur ett vetenskapligt perspektiv! Men så enkelt är det inte i Genusland. Då det huvudsakligen är män som står för de tekniska kunskaperna kring hantering och slutförvar, så bygger metoderna liksom riskvärderingen enligt författarna på "den manliga rationaliteten". Om genusvetarna vill att en annan typ av rationalitet ska ligga till grund för hanteringen av kärnbränslet så bör de rimligtvis lägga genustramset åt sidan och ägna sig åt kärnfysik (vilket dessutom skulle få den positiva konsekvensen att kvinnorna blev fler i den manligt dominerade kärnfysik-branschen, och färre i den kvinnligt dominerade genusbranschen).

Men det är just så här genusvetenskapen föder, göder och reproducerar sig själv och sina anslag – man kommer nämligen aldrig fram till något, av det enkla skälet att inte ens de mest grundläggande antaganden som används i teoribygget bevisats vetenskapligt. Den i samhället rådande könsmaktsordningen utgör oftast både grundantagandet och slutsatsen i dylika rapporter. ✿

I korthet

Det på papper är för evigheten

Ett av Lars Leijonborgs paradnummer när han satte sig i utbildningsdepartementet var att kårobligatoriet, "tvångsanslutningen" till en studentkår som villkor för att få bedriva akademiska studier, skulle upphöra. Studenter tvingas som bekant göra en massa andra saker, avlägga tentamina till exempel, men detta tvång skulle de ändå slippa. Obligatoriets avskaffande beskrevs som en frihetsreform.

Bantade kårbudgetar hotar nu existensen av flera traditionstyngda studenttidningar, som *Lundagård* och *Gaudeamus* (*Dagens Nyheter* 2/3). Detta var vad man kunde frukta. Alternativen till nedläggning är att de övergår från att vara kårtidningar till att bli universitetsdrivna. Frihetsreformen kommer följaktligen att minska utrymmet för en fri och oberoende diskussion. Antalet fora blir med säkerhet färre.

Men inte bara kårtidningarna sitter löst. Också sådana som utges av universitetens fakultetsföreningar drabbas. I Stockholm har styrelsen för Samhällsvetenskapliga föreningen beslutat att lägga ned sin tidning *Victor*,

just som ett aktuellt nummer skulle sändas till pressarna. Inte så att styrelsen var missnöjd med redaktionen. Då hade den kunnat utse en ny. Men den förnyade inte utgivningsbeviset hos PRV. Framtida pengar räcker till billig öl, inte mycket annat.

Det handlar om ett pågående kulturmord, om också i liten skala. För mig var studentpressen en viktig inkörsport till regelbundet skrivande. Större pennor har fostrats där.

Dessa tidningar har tillsammans bildat en demokratisk offentlighet. Nu sänks ribban rejält. Allt spännande finns i bloggofären! lyder dagens häftiga paroll. Bah! Dagsländekultur! Det som finns på papper är för evigheten; sådant som måste begrundas och inte kan dras tillbaka.

Det tryckta ordet, frihetens pålitligaste värn, får maka på sig. För en frihetsreform!

Anders Björnsson

Övervärderat ...

Låt mig avge en avsiktsförklaring: Det närmaste jag någonsin kommer Barcelona är framför tv:n, och då uteslutande Barcelona FC. Uppmärksamheten riktas mot en fotbollsplan och ingenting annat. Att ta sig till Camp Nou för att se mitt favoritlag på ort och ställe lär tyvärr förbli en önskedröm. Jag vågar inte ta risken.

Allting är stadens store sons fel. Antoni Gaudí undkommer nämligen ingen. Hans groteskier och amoklöpningar har inte bara upphöjts till arkitektur. Vad värre är, de betraktas numera allmänt som en omistlig del av det europeiska kulturarvet. Abraham Lincoln, som brukade veta vad han talade om, hade för en gångs skull fel: det går att lura hela folket, hela tiden.

Gaudís vanvettiga virrvarr, hans grandiosa kitsch, blandningen av lågt och ännu lägre

re i urspårad nygotik borde utgöra en varning, inte en turistattraktion. Naturligtvis dyrkades han av en annan charlatan, Salvador Dalí. Picasso, däremot, stod inte ut med honom. Sänd Gaudí till helvetet, skrev han till en vän. George Orwell beklagade att anarkisterna under inbördeskriget inte sprängde sönder La Sagrada Família.

Efter det att Gaudís första och enda frieri avvisades svor han på att leva ett liv i celibat. Olyckligtvis höll han sitt löfte. Konsekvenserna blev nämligen ödesdigra för Barcelona. Som Gijs van Hensbergen uttrycker saken i *Gaudí. A Biography*: "Gaudí was clearly, even if subconsciously, using his buildings as metaphors for rather more."

Metaforer för vad? Det är en fråga som jag för den egna själslon väljer att inte närmare gå in på.

Mats Wiklund

...undervärderat

Epitetet "borgerlig intimist" har knappast talat till poeten Gunnar Mascoll Silfverstolpes (1893–1942) fördel när rangordningen gjorts över 1900-talets främsta poeter.

Med sin upptagenhet vid föreställningar, traditioner och värden som inte står speciellt högt i kurs idag har hans poesi känts förlegad och saken har knappast blivit bättre av att han aldrig kom att inkorporera modernismens estetik i sitt författarskap utan förblev rimmen, den fasta metern och de konservativa motivkretsarna trogen under hela sitt liv.

Det hindrar inte att delar av Silfverstolpes författarskap är värda att återvända till, exempelvis hans dikt om prins Eugens målning *Molnet*, vilken inte kom med i diktsamlingen *Hemland* (1940), men som däremot ingår i

hans bok *Prins Eugens konst* från 1935. Den ger uttryck för en nog så sammansatt känsla av existentiell vilshenhet, dödsnärvaro och förhöjd intensitet inför mötet med naturens storslagenhet.

Intressant nog laddar Silfverstolpe sin dikt med kongeniala referenser även till Heidenstams dikt "Om tusen år", tillkommen i samma kulturella kontext som prinsens målning.

Så här lyder diktens första strof: "Hur kom jag hit till denna dal / från sorgsna ungdomsår? / Mjukt böjes stigen. Len och sval / är vinden, där jag går. / De djupa sommarljuden få / min sorg att domna hän / och molnen sväva i det blå / som andarna av trän."

Johan Lundberg

Prins Eugens Molnet.

Foto på Björn Ranelid.

Metallica minut för minut

Tidningarnas övertro på de så kallade "sociala medierna" tar sig alltmer bisarra uttryck. Inte minst inom musikbevakningen. För en tid sedan kunde man på *Svenska Dagbladets* hemsida följa hur nöjesjournalisten Harry Amster livebloggade från Idolstudion. Till vilken nytta, frågar man sig? Alla som är intresserade av TV4:s artistmakeriprogram sitter troligtvis bänkade framför tv-apparaterna. De som mot förmodan skulle vara intresserade av Amsters kommentarer till skeendet läser rimligtvis dessa efter programmets slut. Möjligtvis kan man tänka sig att någon hängiven Idolanhängare, isolerad i ett skogstorp utan tv, försedd med sin bärbara dator och mobilt bredband ser en poäng i att genom Amsters rapporter kunna följa favoritprogrammet, minut för minut. Jag miss-tänker dock att detta är en tämligen smal målgrupp.

I samband med Metallicas spelning på Globen valde *Aftonbladet* att på sin hemsida ta upp greppet med livebloggande. I ännu högre utsträckning påminde skribenten Henrik Ståhls redogörelser om referaten som länge kunnat läsas på sportsidornas "Matchen minut för minut"-funktioner. Denna möjlighet, att på sportsidorna på nätet kunna följa favoritlagens matcher minut för minut har jag själv haft stor glädje av vid många tillfällen då jag av olika anledningar inte kunnat se matcherna vare sig på plats eller kunnat följa dem på tv. Frågan är dock om greppet går att överföra direkt på kulturbevakningen.

När det gäller en fotbollsmatch är det utgången man är intresserad av, det vill säga slutresultatet, men eftersom man som engagerad supporter sitter som på nålar vill man också känna till de avgörande händelser som leder fram till slutresultatet. Konkreta saker som målchanser, skador, utvisningar och hörnor. En konsertupplevelse är något helt annat. Det handlar om en helhetsupplevelse, om musiken som framförs, om stämningen i lokalen, om artistens kontakt med publiken etcetera – allsammans sådant som recensenten, i bästa fall, med fördel ringar in och summerar i efterhand i en recension, med hela konsertupplevelsen i bagaget.

En recensent som istället ägnar hela konserten åt att huka över sin laptop på pressläktaren riskerar troligtvis att gå miste om en del av helhetsupplevelsen, något som också riskerar att gå förlorat när han skall vidarebefordra upplevelsen till nättidningens läsare.

Nej, minut för minut-konceptet lämpar sig för idrottsreferat och möjligtvis för återgivandet av rättegångar men inom kulturbevakningen blir det platt fall.

Musikjournalistiken går en bister framtid till mötes om livebloggandet får visa vägen.

Lars Anders Johansson

Indien – på väg mot ekonomisk framgång

Indien har under de senaste två decennierna genomgått en remarkabel ekonomisk utveckling. Samtidigt är fattigdomen fortfarande stor. Hur blir det i framtiden? Pernilla Ståhl har läst några nya böcker som belyser den frågan.

**INDIA EXPRESS
THE FUTURE OF THE NEW
SUPERPOWER**
DANIEL LAK
Palgrave Macmillan 2008

THE WHITE TIGER
ARAVIND ADIGA
Atlantic Books 2008

**INDIA AFTER GANDHI
THE HISTORY OF THE
WORLD'S LARGEST
DEMOCRACY**
RAMACHANDRA GUHA
Harper 2007

**IN SPITE OF THE GODS
THE STRANGE RISE OF MODERN INDIA**
EDWARD LUCE
Abacus 2007

**BEING INDIAN
THE TRUTH ABOUT WHY
THE 21ST CENTURY WILL BE
INDIA'S**
PAVAN K VARMA
Penguin 2005

Genom flygplansfönstret syns slumkåkar alldeles intill landningsbanan, flera män sitter i lervällingen utanför skjulen och utträttar sina be-

hov, ett barn leker med en trasig petflaska vid en dyggevattensamling, så nära att jag, i det bekväma flygplanet, nästan kan möta hans blick. Det är svårt, när landets fattigdom är så stor, och dess klyftor så skriande och påtagliga, att tro på titeln på boken jag har framför mig, *The Truth about Why the 21st Century Will Be India's*, sanningen om varför det 21:a århundradet kommer att tillhöra Indien. Lika främmande kändes inte tanken dagen innan när jag strosade genom stadens affärskvarter, eller när jag tittade på en fantastisk manifestation mot terrorismen, vid India Gate alldeles nära det sönderskjutna hotellet Taj Mahal. Det var en proffsig artistgala som förmedlade bilden av ett glamoröst, modernt och tolerant Indien, och som fick svenskagalar att framstå som dammiga och gammelmodiga.

Sedan Manmohan Singh, som nu är premiärminister, inledde avregleringen av ekonomin för snart 20 år sedan, 1991, har landet genomgått en remarkabel utveckling. Som följd av finanskrisen har tillväxten matats av något, men de senas-

te fem åren har ekonomin vuxit med i genomsnitt 8,8 procent per år. Bangalore och Hyderabad har blivit namn på kartan, och IT-företag som Infosys, Wipro och TCS är världskända. Indiska filmer från Bollywood har blivit populära utanför lands-

Bangalore och Hyderabad har blivit namn på kartan, och IT-företag som Infosys, Wipro och TCS är världskända. Indiska filmer från Bollywood har blivit populära utanför landsgränsen, och det regnar priser över indisk skönlitteratur.

gränsen, och det regnar priser över indisk skönlitteratur.

Det indiska ekonomiska miraklet förklaras i ny facklitteratur ofta med tre förkortningar: Y2K, IIT och BPO. Minns ni skräckscenariot inför millennieskiftet, då stater och företag bävade inför ett totalt datorhavari? Hotet kom från den så kallade millenniebuggen Y2K, och det var brist på personer i väst med nödvändiga kunskaper i det äldre programspråket Cobol. Men i Indien, vars regering var besatt av tanken att stå på egna ben och först på 1980-talet börjat utforska datorbehandling, fanns en mängd programmerare med kunskaper i Cobol.

Indien utnyttjade skickligt sin komparativa fördel: indiska ingenjörer konsulterades av utländska företag för att hantera riskerna med Y2K, och exportintäkterna strömmade in till landet. Millenniebuggen visade sig vara en myt, ett hjärnspeke av enorma proportioner, men den var startskottet för Indiens inträde på IT-scenen.

I Indien fanns också en stor mängd välutbildade och engelsktalande ingenjörer, examinerade från renommerade tek-

Bland detta nummers recensioner: *Indiens ekonomiska framtid, språkets ursprung, Pessoa, Shakespeare och Hjalmar Bergman. Dessutom Olof Rudbecks stora bok om all världens växter.*

Elefantguden Ganesha är det materiella välståndets gud. Här firas han vid en festival i Mumbai.

FOTO: FRÉDÉRIC SOLTAN/SYGMA/CORBIS/SCANPIX

niska högskolor, IIT, Indian Institutes of Technology. I Silicon Valley är var och varannan expert en IIT:an. Det var också indiernas goda engelskkunskaper, i kombination med låga lönekostnader, som fick företag i väst att förlägga allt större delar av sin verksamhet i landet. *Business process outsourcing*, BPO, är en blomstrande industri. När amerikanska försäkringstagare eller bankkunder ringer för att

klaga hos kundtjänst är det Bharat med arbetsnamnet "Bobby" eller Saraswati med arbetsnamnet "Sue" i Bangalore eller i Calcutta som de talar med. Utmattningsdepression har, för övrigt, blivit ett stort problem för de anställda vid Indiens *call centers*.

Även om Indiens medelklass växer så det knakar, går fattigdomsbekämpning-

en långsamt. År 1981 levde, enligt Världsbanken, 420 miljoner människor, eller 60 procent av befolkningen, under fattigdomsgränsen. År 2005 var siffrorna 456 miljoner människor, eller 42 procent av befolkningen. Runt 40 procent av världens kroniskt undernärda barn, 60 miljoner, bor i Indien. Vilka möjligheter finns för Indiens fattiga att förbättra sina livsvillkor? Finns det en indisk

motsvarighet till *the american dream*, eller står gamla hierarkiska strukturer i vägen?

I den sydindiska staden Chennai, tidigare Madras, arbetar Ram som *press wallah*. Han står på trottoar och stryker skjortor och pressar kostymer till kvarterets tjänstemän och kontorsarbetare. Det är ett ganska vanligt jobb i Indien. Men Ram har brutit med traditionen som »

säger att hans yrke ska gå i arv till söner. Han lånade pengar av människor i grannskapet och lät sin båda pojkar gå på datorkurs. Med idogt extraarbete betalade han av skulden. "De har redan jobb, i riktiga kontor där de har kläder som dessa", berättar en nöjd fader och pekar på sina söner iklädda välstrukturerade skjortor och byxor med knivskarpa pressveck. Berättelsen om Ram återfinns i en nyutgiven bok av BBC-korrespondenten Daniel Lak, *India Express. The Future of the New Superpower*. Daniel Lak skriver att Ram (han presenteras oprofssigt utan efternamn) representerar Indiens inträdande på världsscenen: Rams historia handlar om en *underdog* som, trots att han har större utmaningar än medfödda talanger, lyckas att realisera sin dröm.

Laks berättelse om det moderna Indien får läsaren möta en mängd av dess företrädare – alltifrån rättsfångaren Sadnade Palande som bor i Mumbai gigantiska slumområde Dharavi, till affärsmannen Raman Roy som skapat 35 000 nya jobb inom IT-sektorn, och läskastiga politiska aktivisten Nathi Devi. Lak förmedlar en bild av ett land som förvisso brottas med en mängd problem – fattigdom, korruption, kvinnoförnedring – men som definitivt är på väg att axla rollen som en ny ekonomisk supermakt. Ett land där rättsfångaren Sadnade Palande i Mumbai, liksom Ram, kan förverkliga sin dröm om ett större hus och skolgång för barnen så att de slipper trampa i sina fäders fotspår. Lak skriver att han är beredd på att bli kritiserad för att vara alltför optimistisk om Indiens framtid. För en utomstående kan Indiens roll som global kunskapsekonomi och blivande supermakt komma som något av en märklig överraskning, påpekar Lak. Han exemplifierar med undertiteln på en annan ny Indienskildring, Edward Luce's *In Spite of the Gods. The Strange Rise of Modern India*. Även för en Indien-veteran som Luce kan det vara svårt att inse Indiens snabba omvandling, hävdar Lak, som menar att en

korrekt analys också försvåras genom västliga stereotyper om landet. Här har Daniel Lak säkert en poäng, men hans egen rosenskimrande analys hade kanske också mått bra av några fler hårdsmälta fakta.

Som Edward Luce konstaterar i sin bok arbetar mindre än 7 procent av Indiens 470 miljoner starka arbetsföra befolkning i den formella ekonomin. Av de 35 miljonerna är 21 miljoner statligt anställda. Övriga 14 miljoner arbetar i den privata formella sektorn. Av dessa är bara drygt en miljon, eller 0,25 procent av Indiens totala arbetskraft, anställda inom IT-sektorn. "Mjukvaru-boomen bidrar till Indiens självförtroende och till en bättre betalningsbalans gentemot resten av världen, men landets IT-sektor är inte och kommer troligen aldrig att vara svaret för landets arbetshungrande massor", skriver Luce. Det är, poängterar han, en utveckling av jordbruket och tillverkningsindustrin som kan ge dessa människor en möjlighet att förbättra sina livsvillkor.

Edward Luce är precis som Daniel Lak journalist. Under många år rapporterade han för *Financial Times* från Indien. Luce är en driven skribent och läsaren får, liksom i Laks bok, möta en mängd olika representanter för det moderna Indien. I båda böckerna varvas intervju-material med personliga iakttagelser och hårda fakta. Lak menar att landet har blivit en global supermakt på grund av sin religion, sitt kastväsende, och sin politik, och inte trots detta – en tes han tyvärr utvecklar dåligt. Luce är mer återhållsam i sin entusiasm. Titeln på hans bok, *In Spite of the Gods*, trots gudarna, säger något om det. Han ägnar stort utrymme åt korruptionen, fattigdomen och hindunationalismen. Även om Luce cynism ibland slår över och blir plågsamt lik kolonialherrens fnysande över smuts, stank och inkompetens hos de lokala ledarna, vägs det upp av hans genuina medkänsla och initierade kunskaper om landet. Daniel Laks *India Express* och Edward Luce's *In Spite of the Gods*

har, trots allt, mycket gemensamt. Det handlar om två rapport skrivna och mycket initierade reportageböcker av utomstående betraktare. Att läsa dem parallellt ger en god inblick i samtidens Indien.

Den indiske diplomaten och

Det verkliga indiska reptricket är, menar Varma, indiernas förmåga att även i de mest hopplösa omständigheter ändå framhärda att det finns hopp om något bättre.

historikern Pavan K Varma ser också på sitt land med viss distans, och helt utan skyggglappar. Den utbredda fattigdomen är Indiens Akilleshäla, konstaterar Varma i *Being Indian. The Truth about Why the 21st Century Will Be India's*. Varma, som tidigare skrivit om den växande indiska medelklassen i hyllade *The Great Indian Middle Class*, försöker här fånga något slags karaktärsdrag hos sina landsmän som både ska förklara varför landets framtid kan bli dyster och varför den kan bli alldeles strålande.

Varma konstaterar krasst att det är indiernas generella okänslighet inför utslagning som till stor del bär ansvar för och förklarar den utbredda fattigdomen. "Indier är misstänksamma mot altruism, de bryr sig inte om de fattiga, och arbetar bäst när de får följa sin egen nytta", hävdar Varma, som beskriver den typiska indiern som en slags *economic man* som fått entreprenörskapet med modersmjölken. Att skildra nationella särdrag är givetvis vanskligt men Varma lyckas genom sin uppriktighet, sin optimism

och gedigna research att föra ett tankeväckande resonemang om indierna som ett slags materialistiska pragmatiker. Att Indien sedan självständigheten 1947 haft ett parlamentariskt system som lever och frodas förklarar han exempelvis med att demokratin av väljarna uppfattas som ett sätt att förbättra sin ekonomiska situation.

Pavan K Varma slår hål på myten om andlighet som något speciellt utmärkande för Indien. En av de gudastatyer som oftast syns i affärer och i hemmen är den populära Ganesha. "Elefantguden Ganesha har korpulenta figur, med sin fylliga och välfödda mage, har ingenting att göra med den själförsakande asketism som ofta förknippas med indisk andlighet", skriver Varma. Ganesha är det materiella välståndets gud. Varma menar att det är denna strävan efter att nå materiellt välstånd som Indien måste bejaka som den drivkraft som kan minska fattigdomen.

"Fattigdomen minskade mest dramatiskt efter liberaliseringen av ekonomin på 1990-talet, vilket ytterligare bevisar att i Indien är det enbart en expansion av den ekonomiska kakan, och inte statliga ingrepp för att omfördela välståndet, som gynnar de fattiga", skriver Pavan K. Varma. En förutsättning för att det ska lyckas är dock, understryker han, att den utbredda korruptionen bekämpas mer effektivt än idag. Det återstår att se om den nya ledning som indierna ska välja i vårens parlamentsval tar nödvändiga krafttag mot korruptionen.

Det verkliga indiska reptricket är, menar Varma, indiernas förmåga att även i de mest hopplösa omständigheter ändå framhärda att det finns hopp om något bättre. "Rep-tricket" har uppmärksamats de senaste åren, i flera skrifter och böcker. Sluminvånarna ses inte längre bara som offer, utan som kreativa och hårt arbetande entreprenörer. *Dharavi. Documenting Informalities*, utgiven av Kungliga konsthögskolan i Stockholm i samarbete

med The Society for the Promotion of Area Resource Centres i Mumbai, utmanar exempelvis den gängse bilden av slumområdet som en tröstlöshetens plats. Här lyfts Dharavis innovativa arkitektur, starka gräsrotsrörelser och småföretagare fram.

När jag reser runt i Indien i januari i år är tidningarna fyllda med artiklar om den nu flerfaldigt Oscarsbelönade *Slumdog Millionaire* av regissören Danny Boyle. Filmen har också nyligen haft premiär i Sverige. Flera indiska recenser hyllar den, men många är också kritiska. Filmen är alltför orealistisk, det är en västerländsk tolkning av vårt samhälle, heter det. Varför ska vi kallas för *dogs*, hundar, undrar med all rätt arga sluminvånare.

Filmen diskuteras också flitigt på många indiska bloggar. Åsikterna går isär. Det är väl bra att visa en mer realistisk bild av slummen än den som Bollywood-filmerna ger, är en ståndpunkt. En bloggare ondgör sig över att denna västliga filmproduktion visar upp en bild av det fattiga och smutsiga Indien.

Någon smickrande bild av Indien ger inte heller vinnaren av Booker-priset i höstas, Aravind Adiga. Hans briljanta debutbok *The White Tiger* är en oglamorös skildring av det indiska ekonomiska miraklet. Adiga beskriver ett Indien fast i gamla hierarkiska sedvänjor, där det är svårt att fastställa vad som är konsekvensen av samhällets villkor och vad som är fri vilja. Tematiken i Adigas skildring av chauffören Balram Halwai som kallblodigt mördar sin arbetsgivare för onekligen tankarna till den afroamerikanske författaren Richard Wrights bok *Native Son*, som kom 1940 och som handlade om klass och ras i dåtidens USA.

Aravind Adiga, som själv tillhör den välutbildade indiska medelklassen, berättar i brittiska *Guardian* varför han började utforska villkoren för alla dem som kör rickshaws, serverar mat och städar i husen. "Mina vänner som kom till Indien brukade alltid säga till mig att de var så förvånade över att

det var så liten kriminalitet där, och då började jag fundera över varför det var så." Huvudpersonen i boken, Balram Halwai, ger svaret: "En handfull män i det här landet har tränat de övriga 99,9 procent – även om de är lika starka, talangfulla och intelligenta som de – att leva i evig trälldom." I *Guardian* konstaterade Aravind Adiga: "Om vi hade varit i Indien nu, skulle det stå tjänstefolk i hörnen och jag skulle inte märka dem. Sådant är mitt samhälle, så stor är klyftan."

Jag läser att Aravind Adiga inte tror sig vara uppskattad i Indien och säger sig knappt våga åka tillbaks till hemstaden Mumbai (tidigare Bombay). Det är förhoppningsvis en överdriven beskrivning. Varenda bokhandel jag ser har Aravind Adigas roman i skyltfönstret. Kanske är de samhällskritiska skildringarna utmärkande för ett land som befinner sig i brytpunkten mellan det gamla och det nya, och med ambitioner att bli en ekonomisk och politisk stormakt?

Aravind Adiga säger sig också vilja vara en nutidens Balzac och sätta strålkastarljuset på de brutala orättvisorna i dagens Indien. Som författaren Ramachandra Guha skriver i sitt mästerverk om Indiens moderna historia, *India After Gandhi*, representerar det självständiga Indien både Europas förflutna och dess framtid. Indien upplever nu alla de våldsamma konflikter som hänger samman med modernisering, industrialisering och urbanisering. Men Indien representerar också Europas framtid: redan för femtio år sedan förverkligade landet Europas dröm om att skapa en flerspråkig, multireligiös och multi-etnisk politisk-ekonomisk gemenskap.

Så, kommer det 21:a århundradet att tillhöra Indien? Ett bra svar finns kanske i Edward Lucases bok: "Indien går inte på autopilot mot framgång, men det krävs en inkompetent pilot för att krascha planet." Flygplanet lyfter, och Mumbais alla ljus lyser upp natten. Det ser ut som en sagolik dröm.

Pernilla Ståhl

Förlorad fauna kartlagd

BLOMBOKEN

BILDER UR OLOF RUDBECKS STORA BOTANISKA VERK

KARIN MARTINSSON

SVENGUNNAR RYMAN

Prisma 2008

Det finns ett par ödesdigra eldsvådor i svensk kulturhistoria. När Tre Kronor härjades 1697 försvann mycket av rikets samlade arkiv, men Uppsalas brand 1702 var nästan lika gruvlig. Tre fjärdedelar av staden lades i aska, domkyrkan brann ur, och mycket av familjen Rudbecks samlade mödor gick upp i rök.

Runt om i Europa hade 1600-talet tagit steget in i moderniteten och vetenskapen. Så var det också i den svenska utkannten. Häromåret gav Gunnar Eriksson ut sin biografi över Olof Rudbeck. Rudbeck var son till den stridbare Västerås-biskopen Johannes Rudbeckius, som under åren efter Gustav II Adolfs död vid Lützen började samla och artikulera de ofrälseståndens krigströtthet. Omedelbart efter sin återkomst 1636 manövrerade Axel Oxenstierna ut Rudbeckius – en machiavelisk övning i den högre skolan – och biskopen drog sig tillbaka, en politiskt och snart också fysiskt bruten man. Men när sonen skulle söka sig ut i världen, så var det med kanslern – och drottning Kristina – som viktig mecenat. Så pass vidsynt kunde tiden vara, när det var ont om folk att bemanna den nya stormakten med.

Olof började sina studier i det gymnasium som fadern grundat i Västerås, fortsatte till Uppsala och därifrån till Leiden i Holland. Han fascinerades av medicinen, i synnerhet anatomin. När han obducerade djur upptäckte han små körtlar, som utsöndrade en mjölkaktig saft. Rudbeck blev en av flera forskare som ungefär samtidigt upptäckte lymfkärnen (och drogs in i en bitvis bitter polemik om vem som var först).

Då var han 22 år. Han återvände till Uppsala, och lyckades ef-

ter en del turer få tjänst vid universitetet – först en adjunktur, så småningom en professur. Han gifte sig med sin värdinnas dotter, och kom på så vis in i stadens borgerliga kretsar. Han började anlägga en trädgård, till stöd för undervisningen i botanik, till stor del på egen bekostnad.

Borgarmägen Rudbeck blev själv borgare, vid sidan av professuren – han sökte burkap och etablerade sig som företagare i staden. Han organiserade postjakten till Stockholm och blev byggmästare, både av byggnader som han själv initierade – Gustavianum och anatomiska teatern är bestående vittnesbörd – men också för andras räkning, på slottet och åt adelsmän runt om i landet. Rudbeck hade mycket för händer, men blev ändå inte förmögen – gungorna och karusellerna snurrade i en tidvis hisnande fart, och

Rudbeck blev en av flera forskare som ungefär samtidigt upptäckte lymfkärnen (och drogs in i en bitvis bitter polemik om vem som var först).

när han dog var han ungefär lika pank som en gång fadern.

Rudbeck var en väldig mångsysslare. Inte ens musiken lämnade han ifred – kvar finns bara hans klagovisa över Oxenstierna, men av den att döma är förlusten av noterna inte oöverkomlig. Det eftervärlden minns är framför allt *Atlantican*, det herostratiskt ryktbara försöket att förlägga världens uppkomst och mitt till Sverige, enkannerligen Uppsala. Hur kunde en skolad naturvetare ge sig ut på sådana fantastier?

>>

Giftsallat, bondpion och pumpa ur Olof Rudbecks *Blomboken*.

FOTO: UPPSALA UNIVERSITETSBIOTEK

Atlantica var inte en samlad framställning av avslutade rön, utan en rapport underhand om pågående forskning. Fastän eftervärlden kan konstatera att han hade så fel, så påvisade Eriksson att detta inte var lika självklart för samtiden. Visst fanns det skeptiker även i Uppsala, men runt om i Europa gav sig högst respektabla vetenskapsmän i kast med liknande framställningar för sina egna länders del. Newton var inte främmande för att ge sig in i liknande spekulationer när det gällde hebreernas betydelse för världen. Hur märkliga syften Rudbeck än hade med sitt arbete, så var han ändå i långa stycken trogen sin naturvetenskap, både när det gällde de analytiska strukturerna och själva metoden. Som en av de första använde han jordlagrens tjocklek för att datera fynd som han hade gjort vid utgrävningar.

Men det som kunde ha blivit lika märkvärdigt var *Campus Elysii* (Glysisvald, Elyseums fält). Mot slutet av 1670-talet gav sig Rudbeck i kast med

botaniken. Redan biskopen hade anlagt en trädgård för undervisningens skull, men sonen ha-

”

Han föresatte sig att utarbete ett planschverk över världens alla kända växter.

de långt högre mål. Han föresatte sig att utarbete ett planschverk över världens alla kända växter. Han skaffade andra botanikers planschverk och byggde upp ett stort herbarium, han samlade mängder av örter och lökar i sin egen trädgård, han skickade ut studenter på exkursioner härs och tvärs, med sonen Olofs (den yngre) resa till Lappland som den mest spektakulära. Och så tog han itu med arbetet.

Blomboken blev ett makalöst projekt. Så kallades den redan när det begav sig, och nu är det titeln på Karin Martinssons och Svengunnar Rymans bok om och med Rudbecks mödor. Han satte hopar av studenter i arbete på att teckna och måla. Sammanlagt blev det flera tusen bilder, varav Martinsson och Ryman valt ut drygt 500 planscher.

Många avbildades efter levandeförlagor, andragångerna hade man herbarier till stöd, men ibland fick man nöja sig med svartvita planscher ur andra verk och gissa sig till färgerna med stöd i växternas namn. Somt blev svindlande vackert, annat är ganska medelmåttigt – och en del är tämligen säreget, en röd flugsvamp som knappast är av denna världen.

Det var många inblandade. Martinsson och Ryman dechiffrerar planschernas många olika signaturer: släktingar, andra professorers barn, trädgårdsmästare Holtzboms söner lika väl som bröderna Gyllenborg, Olof, Jacob men framför allt Carl, i sinom tid hattar-

nas förste kanslipresident under frihetstiden.

Allra flitigast var hans egna barn. Sonen Olof hyllas av författarna som den skickligaste, i synnerhet sedan han förkovrat sig i Holland, men hans systers stöd honom inte långt efter. Näst efter Olof d.y. kommer min anmoder Wendela med 397 teckningar, medan hennes blivande man Peter Nobelius står för 114. På en plansch är signaturen WR försedd med en brudkrona, kanske den förste Nobels uppvaktning av sin käresta.

Det handlade inte bara om att teckna och måla. Minst lika viktigt var det att skära ut formarna, längs med träets fibrer för att få de långa gräsen rätt. Men snidarna var inte lika många som tecknarna, och arbetade i stor utsträckning med betalt per styck.

Det allra mesta brann upp 1702 – större delen av de redan tryckta banden, underlagen, de utskurna tryckstockarna och många planscher. Men något räddades ändå. Det är spill-

rorna som Martinsson och Ryman samlat till en av de vackraste böckerna på länge, nästan i klass med Coeckelberghs 1980-talsutgåvor av Olof Rudbeck den yngres *Fogelbok* och *Iter Lapponicum*, sprungna ur samma miljö.

Martinsson och Ryman skriver små essäer om varje blomma, om användningen, i läkekonst och jordbruk, Rudbecks noteringar om hur han skaffat dem, och vad det blivit av växterna sedan dess – sammetstagetes har krympt från halvmeterhöga till nästan krypande låga sorter. Här finns både de svenska namn som Rudbeck använder, dagens benämningar och de latinska namnen. Läsaren grips av ett våldsamt habegär, till blommor som en gång fanns i varje trädgård, men som sedan länge gått ur den allmänna handeln. Tänk att få dra upp vit krollilja, afton- och morgonstjärna – men var ska jag få tag i dem?

Inte minst för den yngre Olof blev branden en katastrof. Det var på *Blomboken* han hade sat-

sat mycket av sin kraft, det var denna som skulle etablera honom i det internationella forskarsamfundet. Han hämtade sig aldrig riktigt, sadlade om till att hitta släktskap mellan samiskan och hebreiskan, men det ville aldrig riktigt bli något.

Fast i *Blomboken* levde fröet till något mer, påpekar Martinsson och Ryman. Den nya utgåvan följer indelningen i ursprungsverket, där sparrisen hamnade bland barrväxterna, matlök och purjohuller om bulter med hyacinter och tulpaner, och med den stackars potatisen (som Rudbeck kallar peruviansk natskatta) utan knöl. Det var en röra som skulle inspirera till nya tag.

När den unge Linnaeus kom till Uppsala lät Olof d.y. honom bli demonstrator i trädgården och informator för sina tre yngsta söner. Smälningen fick använda professorsnors botaniska bibliotek, och Rudbeck visade honom sina "foglar". Så småningom blev det informatorn som gjorde något åt den elyseiska röran...

Gunnar Wetterberg

Samarbete var språkets ursprung

ORIGINS OF COMMUNICATION

MICHAEL TOMASELLO

MIT Press 2008

Forskning om språkets evolution är för närvarande ett mycket livaktigt område. Bidragen kommer inte bara från lingvistik utan också från hjärnforskning, psykologi, kognitionsvetenskap, antropologi och arkeologi. Michael Tomasello, en av förgrundsgestalterna inom området, har sammanfattat sin forskning om apors och barns kommunikation i sin nya bok *Origins of Communication*. Han lyfter fram tre grundläggande motiv för att kommunicera: Jag vill att du skall göra något (begärande); jag vill att du skall veta något (informering); och jag vill att du skall känna något (deltagande). Apor kan begära med sina gester, till exempel tigga mat, men de verkar inte använda de båda andra formerna av kommunikation. Tomasello argumenterar för att de tre typerna uppstått tidigt under människans evolution och de är centrala för vad barn uttrycker. Hans teori tar sin utgångspunkt i att informering och deltagande förutsätter en avancerad inlevelseförmåga och kommunikativt samarbete.

Enligt Tomasello har evolutionen av det mänskliga språket börjat med gester. Det finns ansatser till denna form av kommunikation hos de stora aporna. Märkligt nog har man nästan aldrig observerat pekande hos vilda apor. De kan lära sig det i fångenskap, särskilt när de blir belönade med att få det de pekar på. Apornas bristande förståelse av pekande är desto märkligare eftersom människans barn verkar ha en inneboende förmåga att peka som inte behöver tränas. När barn pekar gör de det till en början för att de vill ha något, men snart blir syftet att informera den som ser på om något intressant föremål eller någon spännande händelse. De apor som lärt sig peka in-

formerar aldrig utan vill bara att man skall ge dem det de pekar på.

Nästa stadium i kommunikationens utveckling är, enligt Tomasello, att mima. Man använder då tecken (eller ljud) som på något sätt liknar det de står för – de är vad man kallar ikoniska. Det sista stadiet är det talade språket där de ikoniska tecknen ersatts med symboler – ord som är godtyckligt valda och inte behöver likna sin betydelse.

En styrka med Tomasellos teori är att han inte ser språ-

”

Skvallret kan alltså ha haft en central roll i evolutionen av det mänskliga samarbetet och därmed för uppkomsten av samhällen och kulturer.

ket som en separat enhet utan kopplar samman det med annan kognitiv och social utveckling. Han utgår från att det finns en kontinuitet från apornas minimala kommunikation med gester, med via de tidiga människornas mimande fram till den moderna människans talade språk med dess grammatiska struktur. Han betonar också samarbetets betydelse för den mänskliga kommunikationens uppkomst. Människan verkar vara det enda djur som kan forma gemensamma avsikter: Jag vill att vi gör något tillsammans och du vill att vi gör det tillsammans. Vikten av gemensamma avsikter blir tydlig när man studerar barns språkinläring. Det visar sig att de lär sig mest effektivt genom att delta i olika former av samarbete.

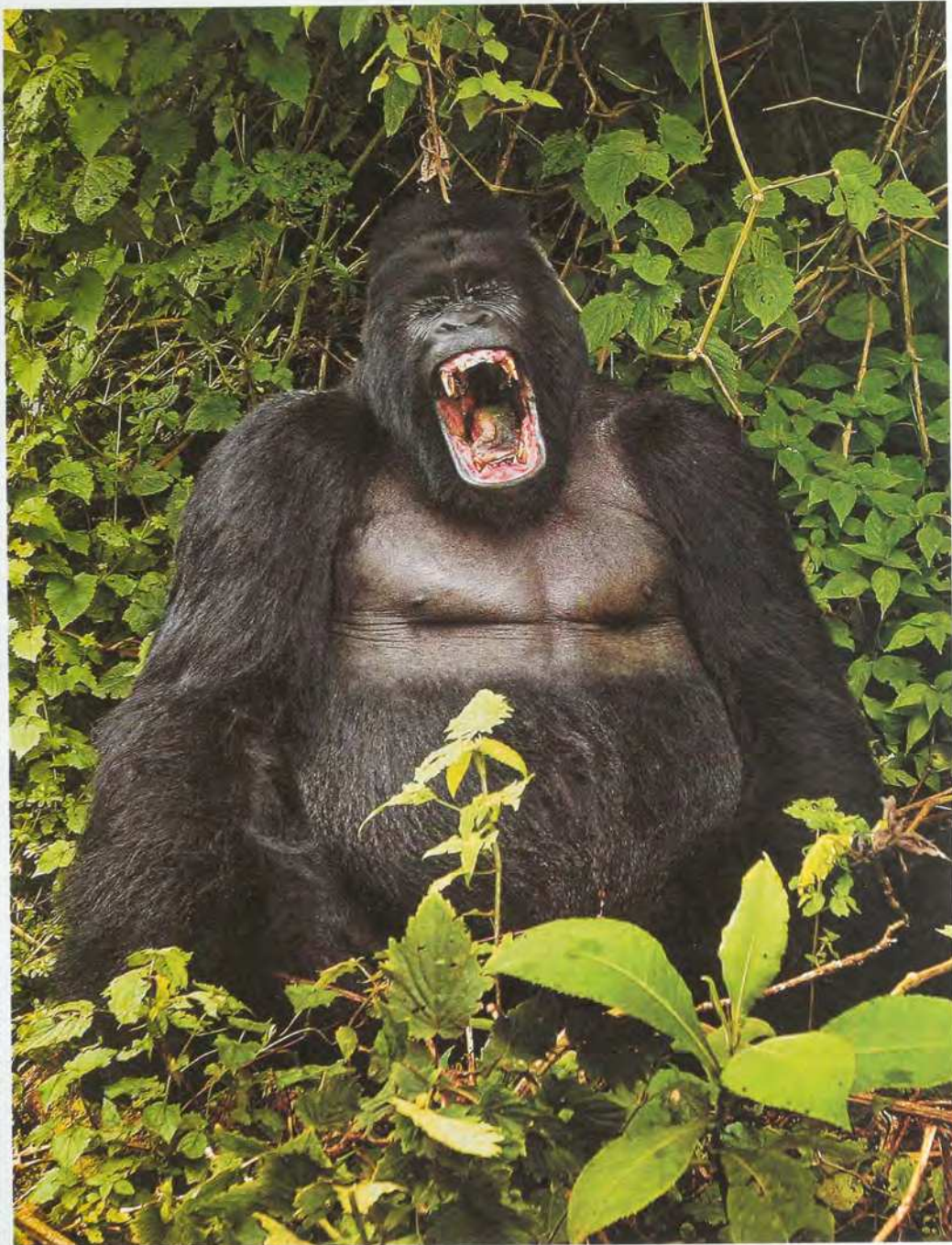
Djurens kommunikation bestäms av det som händer i omgivningen, men det mänskliga språket är frikopplat från här >>

och nu. Vår kommunikation bygger på att man i samtalet konstruerar en gemensam tankevärld. Det första steget i barnens utveckling av en sådan gemensamhet är att man delar en känsla med någon annan – man får en emotionell samstämmighet. Nästa steg är att man gemensamt uppmärksammar något i omgivningen: Jag ser föremålet, du ser det, jag ser att du ser och du ser att jag ser. När vi väl uppnått en sådan delad uppmärksamhet kan vi dela emotioner eller information om föremålet och vi kan samarbeta kring det.

Den gemensamma tankevärlden är grundläggande för många former av mänsklig interaktion, inte bara den språkliga. När barn i tvåårsåldern börja låtsasleka tränar de på att bygga upp en gemensam värld – i detta fall en fantasivärld. I leken skapar man samarbetsmål. Man kan exempelvis komma överens om att bygga ett hus åt dockorna. I leken, liksom i samtalet, tar man olika roller. Hos djuren finns bara rudiment till detta i deras leksignaler. Vår förmåga att bygga gemensamma världar visar sig bland annat genom att människans barn har betydligt lättare för att imitera andras beteenden än vad aporna har. Imitation gör att olika erfarenheter kan delas mellan individer och generationer.

Även om Tomasellos teori kopplar samman språk med tänkande och samarbete har den ett par fundamentala luckor. En är att den inte förklarar varför vi använder symboler och inte bara signaler eller mimad kommunikation. Den främsta anledningen är att för att kunna kommunicera om framtida mål räcker det inte med signaler eller pekande eftersom målen inte är närvarande i omgivningen. För att beskriva ett mål och koordinera samarbetet som skall leda fram till det krävs symbolisk kommunikation (tecknad eller talad).

En annan lucka är att han inte förklarar vilka evolutionära krafter som legat bakom uppkomsten av de samsarbetsformer hos tidiga människor som hans kommunikationsteori förutsätter. Ett allmänt kriterium på en teori om språkets uppkomst är att den inte bara talar om varför människan har ett språk utan också förklarar varför det inte uppstått hos våra närmaste släktingar bland aporna. Tomasellos teori klarar knappast detta "aptest". I boken intresserar han sig över huvud taget inte för de nya rönerna från arkeologi och antropologi som ger ledtrådar till hur människans samarbete har utvecklats. Det finns exempelvis 400 000 år gamla fynd av spjut

Vad vill apan? Kommunikationssvårigheter i djungeln.

FOTO: JEROME DELAY/SCANPIX

och hästskelett från Schöningen i Tyskland som visar på ett avancerat jaktsamarbete mellan människorna. Människan är sannerligen den samarbetande apan. Något i de tidiga människornas ekologi måste ha drivit fram samarbetet. Schimpanser, gorillor och orangutanger är i stort sett skogslevande, medan de tidiga människorna troligen anpassade sig till ett savannliknande landskap och till ett liv där animalisk föda blev allt viktigare. Vi trivs bäst i öppna landskap.

Denna livsform kräver nya former av samarbete, framför allt om framtida mål. Schimpanser jagar tillsammans ibland, men det finns inga tecken på att de planerar jakten. De är också ovilliga att dela föda med varandra, medan detta förekommer i alla mänskliga samhällen.

Risken med alla former av samarbete är att man blir utnyttjad: Jag gör min del av jobbet, men du åker bara snål-skjuts på mitt bidrag. När man skall samarbeta med någon

Risken med alla former av samarbete är att man blir utnyttjad: Jag gör min del av jobbet, men du åker bara snål-skjuts på mitt bidrag. När man skall samarbeta med någon

är det därför viktigt att ha tillit till varandra. Detta kan man skapa tillsammans med personer man känner eller har samarbetat med förr. Inom teorin om samarbete kallas detta reciprok altruism: Jag kliar dig på ryggen så kliar du mig. Men när människosamhällena blev större var det fördelaktigt att ibland kunna samarbeta med individer man inte känner sen tidigare. I de teoretiska analyserna talar man om indirekt reciprocitet: Jag hjälper dig som är främling nu, med hopp om att någon annan skall hjälpa mig när jag är i nöd. Den barmhärtige samariten är det klassiska exemplet på sådant samarbete. Frågan är hur man kan förklara förekomsten av indirekt reciprocitet ur ett evolutionärt perspektiv. De modeller som lagts fram, bland annat av spelteoretikerna Martin Nowak och Karl Sigmund, bygger på att man går efter individernas rykte. En person som du inte känner men som har gott rykte kan du samarbeta med eftersom du kan förvänta dig att du inte blir lurad. Modellerna visar att med ryktets hjälp kan indirekt reciprocitet fungera på ett sätt som i längden är gynnsamt för alla.

Problemet med ryktet som verktyg för samarbete är att det kräver att man kan kommunicera om personer som inte är närvarande och om deras egenskaper. Detta förutsätter just ett språk som bygger på symboler. Skvallret kan alltså ha haft en central roll i evolutionen av det mänskliga samarbetet och därmed för uppkomsten av samhällen och kulturer.

Teorin om att språkets funktion för ryktesspridning för att underlätta samarbete om framtida mål bygger på att de tidiga människorna hade den inlevelseförmåga och den medvetenhet om tiden som krävs för att avancerat samarbete skall bli möjligt.

Eftersom schimpansernas färdigheter inom dessa områden inte är tillräckliga för de nya samarbetsformerna finns det inte heller någon evolutionär grund för att de skall ha ett symboliskt språk.

Peter Gärdenfors

Pessoas poetiska persongalleri

FERNANDO PESSOA:

VOICES OF A NOMADIC SOUL

ZBIGNIEW KOTOWICZ

Shearsman Books & The Menard Press 2008

Alltid omsorgsfullt klädd i mörk kostym, skjorta med hög stärke, slips eller fluga och hatt. Liten, välansad mustasch. Runda glasögon. Lång, smal, oansenlig. Till det yttre kan Fernando Pessoa inte ha framstått som annat än den beskedlige bokhållare som han på ett plan var. Kanske lite för fortjust i vinet, så till den grad att det kostade honom livet vid 47 års ålder; men några större skandaler förledde denna kärlek honom inte till. Under sin livstid känd som författaren till en nationalistisk diktsamling; misslyckad i affärslivet, misslyckad privat. Tag en promenad runt Stureplan vid lunchtid och du kommer att möta hela flockar av män av samma typ. Kostymer som skall se dyrare ut än de är, ett självsäkert småleende som försöker signalera att dess bärare är lite mer framgångsrik än vad egentligen är fallet. Han bär idag kontaktlinser snarare än glasögon, mustaschen är bortrakad och hatten har ersatts av en väl tilltagen klick frisyr. Och den nationalistiska poesin har fått ge plats åt någon mer tidsenlig hobby: single malt-whisky kanske, eller golf. Men nog är det samma fysionomiska typ som den där mustaschpyrde drakuten som kunde ses kedjeröka på Lissabons barer för ett knappt sekel sedan.

En skillnad finns där förvisso, och den är nog så viktig. Fernando Pessoa var ingen genomsnittlig misslyckad bokhållare. Även om hans huvudsakliga syssla var att översätta affärsdokument så utförde han vid sidan om en helt annan gärning. Vid sin död lämnade Pessoa en koffert med manuskript efter sig. En stor mängd manuskript: 27 543 dokument, mer exakt. Av vitt skilda slag: Pessoa skapade

ett poetiskt universum bestående av en rad olika författarskap som tematiskt och stilistiskt såväl som genremässigt ser helt olika ut. Om denne gestalt har psykoanalytikern och medicinhistorikern Zbigniew Kotowicz skrivit en mycket läsvärd liten introduktion: *Fernando Pessoa: Voices of a Nomadic Soul*. Den gavs ursprungligen ut 1996, men kommer nu i en uppdaterad utgåva. För även om Pessoa är död sedan länge – han levde mellan 1888 och 1935 – så håller filologerna ännu på och försöker få hans kvarlätnskap i utgivningsdugligt skick.

Under sin livstid var Pessoa framför allt känd för diktsamlingen *Mensagem* ("Medelande"), som han publicerade i eget namn och som förlänade honom ett gott anseende hos Salazars regim. Men han gav också ut dikter under andra namn: som Alberto Caeiro gav han ut en serie naturlyriska dikter (enkelt tillgängliga i Margareta Morins och Lars Axelsons översättningar utgivna av det lilla förlaget Pontes). Som Ricardo Reis gav han ut en helt annan typ av klassicistisk lyrik;

Vid sin död lämnade Pessoa en koffert med manuskript efter sig. En stor mängd manuskript: 27 543 dokument, mer exakt.

som Álvaro de Campos gav han ut programmatiskt modernistisk fri vers.

Kotowicz påpekar att man i Pessoa samtids var tämligen klar över vem som låg bakom också dessa diktares alster. Pessoa är naturligtvis långt från den förste att skriva under antaget namn, men det finns en skillnad mellan hur dessa heteronymer fungerar och vanli-

ga pseudonyma författarskap. Särskilt har man efter hans död kunnat konstatera att i alla fall de viktigare av heteronymerna är personligheter med helt egna skrivsätt, ideal och biografier. Dikterna och en del tidsningsartiklar som Pessoa gav ut i eget namn har en i våra ögon politiskt suspekt prägel: en auktoritär tendens, samtidigt som de är djupt präglade av mystiska idéer. Modernisten Álvaro de Campos står för ett helt annat, progressivt ideal, och svärmararen Alberto Caeiro för ytterligare ett. Det är alltså inte bara så att Pessoa diktat under antaget namn: han diktade först en författare (tids nog ganska många författare) som diktade på ett sätt som skilde sig påtagligt från hur han diktade själv. I Kotowicz framställning blir det tydligt att författarskapet i eget namn snarast är det minst intressanta som Pessoa ägnade sig åt.

Om Pessoa liv konstaterar Kotowicz att det finns mycket som kunde intressera en psykoanalytiker, men att det är svårt att hitta material till en intressant biografi. Men trots att han själv är psykoanalytiker har Kotowicz motståndstället frestelsen att låta något tema fungera som en enkel nyckel till författarskapet.

Varken modersrelationen (Pessoa flyttade i trettioårsåldern hem till modern som blivit änka för andra gången och levde under hennes tak till hennes död), det kärlekslösa liv han levde (ett kortvarigt förhållande till en kvinna känner forskningen till, ett förhållande som sedan flammade upp en andra gång, också nu kortvarigt) eller de många dödsfallen i hans liv (bland annat förlorade han sin far vid fem års ålder) används för att förklara Pessoa's särart. Det gör inte heller det närmast tvångsmässiga skrivandet – utöver dikter på tre språk skrev han bland annat filosofiska traktater, aforismer, noveller, kritik, översättningar och en guidebok över Lissabon. Istället ger Kotowicz en textnära presentation av hur det egna författarskapet och de tre viktigaste heteronymerna förhåller

>>

Pessoa tar sig någonting stärkande.

sig till varandra, samt av aforismsamlingen *Orons bok* (också den utgiven av Pontes i översättning av Morin/Axelsson). Dessutom får vi en sparsmakad presentation av det andliga klimatet i Portugal strax efter sekelskiftet 1900, där läsaren vid sidan av de modernistiska kretsar kring tidskriften *Orpheu* där Pessoa rörde sig särskilt får stifta bekantskap med den nationalistisk-mystiska rörelsen Sebastianismen.

I sin diskussion av Pessoa tillmäter Kotowicz *Orons bok* en särställning. Den är ett projekt (en bok blev det först på 80-talet, nästan femtio år efter Pessoa's död) som Pessoa arbetade med redan innan idén till heteronymerna kom till honom och som han fortsatte arbeta med hela livet. Dessutom är det ett verk som visserligen har en namngiven författare, Bernardo Soares, men som ändå står i långt mer intimt förhållande till Pessoa själv än de andra heteronymerna. Och som det är en aforismsamling av klassiskt snitt där författaren i korta avsnitt använder händelser ur sitt eget liv för att dryfta frågor av allmänmänsklig art blir boken till en form av intellektuellt testamente.

Avslutningsvis ger Kotowicz en skiss över Pessoa's postuma betydelse, och visar hur han gett upphov till en receptions historia som inte är mindre säregen än författarskapet (-skapen) självt. Inte minst är Kotowicz uppenbart fascinerad av hur heteronymerna fått ett eget liv

som i ett fall varat utöver Pessoa's eget. Det rör sig om Ricardo Reis, den klassicistiske diktaren och sorgsne epikuren, som Nobelpristagaren José Saramago i en roman från 1984 låter återvända till Lissabon från sin exil i Brasilien när han får höra talas om Pessoa's död 1935. I Kotowicz ögon blir det till en bekräftelse på hur mycket starkare närvarande personen Pessoa är i den portugisiska litteraturen än någon annan diktare är i sitt lands tradition.

Kotowicz roas och fascinerar uppenbart av Pessoa's lek med heteronymerna. Mer än en gång beskriver han den som en form av "författarens död" och "postmodernism" trettio år innan dessa termer myntats. Kanske finns bokens begräsning just här. För även om det finns en spännande dialektik mellan Pessoa och de tre viktigaste heteronymerna, och även om *Orons bok* vore en stark kandidat om jag finge välja en bok att ta med mig till en öde ö så kommer man inte ifrån att Kotowicz valt ut just de verk som bekräftar hans läsning. Valde man exempelvis *En stoikers fostran* som ingång, en form av estetiskt antimanifest där en Baron de Teive skriver om varför han inte kan skriva och varför detta får honom att ta sitt liv, så skulle diskussionen av Ricardo Reis sorgsna dikter och besvärjandet av ledan i *Orons bok* snarare understryka Pessoa's släktskap med författare som Leopardi och Baudelaire än peka fram mot postmodernismen.

Tobias Dahlkvist

Samhället som skapade sonetterna

THE WORLD OF
SHAKESPEARE'S SONNETS

ROBERT MATZ
McFarland & Company, Inc.
Publishers 2008

Vad gjorde den som hamnade i diplomatisk knipa under den engelska renässansen? Vad skulle den engelska hovmannen och författaren Francis Bacon ta sig till när hans beskyddare Essex hamnat i onåd hos drottningen och hon var på väg till Bacon hösten 1599? Godset där drottningen skulle dinera var en gåva från Essex till Bacon. Kort sagt: Bacon var beroende av dem båda för sin politiska tillvaro. I den situationen författade Bacon en elegant sonett, som i sin konstfullhet blidkade Elizabeths känslor om inte mot Essex, så åtminstone mot Bacon.

Robert Matz berättar denna episod i sin bok *The World of Shakespeare's Sonnets* för att belysa sonettens ställning under det elizabethanska 1590-talet. En väl vald dikt kunde ha politisk betydelse, i ett klimat som värdesatte spiritualitet och elegans. Det var i detta klimat Shakespeares sonetter kom till. Sekundärlitteraturen har alltför ofta handlat om vem den eventuella förebilden kan ha varit till den unge man som Shakespeare besjunger som en urbild för själva skönheten. Men vad hjälper det om vi hade ett namn men inte förstod det samhälle som format både skalden och hans beskyddare?

Litteraturhistorikern Robert Matz vill närma sig sonettcykeln genom att studera den kontext där sonetterna skapades. Vad betydde manlig vänskap under denna era? Vad hade diktning för ställning under denna tid? Hur uttryckte man sig i skrift? Den engelske renässansaristokraten hade färre tillfällen att visa sina färdigheter i krig än sina anfäder, och det blev lika viktigt att kunna fyra av en sonett som att ge sig ut på slag-

fältet. Sir Philip Sidney var den ideale ädlingen, hovman, diplomat, ambassadör och sonettskrivare. Hans kärlekssonetter *Astrophil and Stella*, som utkom postumt sedan han dött av ett muskötskott i strid, väckte sonettfebern. Mindre högvälborna män som Shakespeare hade allt att vinna på en litterär karriär. Genom att söka sig till en adlig mecenat kunde en ofrälse skapa sig ett namn i ett hierarkiskt samhälle.

Det var ett samhälle där utbildningen skapade en språklig förmåga som vi har svårt att föreställa oss. *The grammar school* gav utbildning till pojkar i 8-14-årsåldern. Eleverna drillades i latin tills de virtuost kunde översätta Ovidius,

”

Mindre högvälborna män som Shakespeare hade allt att vinna på en litterär karriär. Genom att söka sig till en adlig mecenat kunde en ofrälse skapa sig ett namn i ett hierarkiskt samhälle.

Horatius. Vergilius och Cicero. Det var i en sådan skola Shakespeare var elev under en tid, då drottningen kunde improvisera på talat latin. Manualer gavs ut i retorik, där 130 olika sätt att tacka för ett brev beskrevs. Om man tycker stilen i sonetterna är översvällande kan man minnas fraser som: "May I perish if I ever met with anything in my whole life more agreeable than your letter".

Men den ambitiösa litteratören stötte på hinder i sin verksamhet. Att visa sig ambitiös var ingen dygd. Idealet var att vara född gentleman. Att sträva upp-

En nyupptäckt målning som av många experter anses vara det enda Shakespeare-porträttet som gjorts under hans livstid.

FOTO: JOHNNY GREEN/SCANPIX

åt var emot den gudomliga plan som ansågs ligga bakom samhällsbygget. Människor var exempelvis förbjudna att bära kläder ovanför sin rang. Sammet och guldbroderier var inte för populasen och lagar reglerade den elizabethanska glamour. Att göra karriär i denna reglerade värld förutsatte stor skicklighet och inte minst förbindelser med rätt person. Att bli beskyddad av en inflytelserik adelsman var det näst bästa, om man inte kunde ståta med egen nobel börd. Att meritera sig med sin litterära förmåga var ett sätt att vinna detta beskydd. Vänskap och lojalitet mellan män fick stor betydelse.

En ofta dryftad fråga har varit förhållandet mellan sonetternas diktjag och den unge ädling han besjunger. Är det frågan om en homosexuell re-

lation? Matz menar att sonetterna skrevs innan homosexualitet var ett begrepp. En människa var inte homosexuell som identitet, men kunde utföra homosexuella handlingar. Sodomi var straffbart men kunde också inbegripa olika grova, och inte nödvändigtvis homosexuella handlingar, och utdömdes sällan. Kyrkan var allmänt sexualfientlig. Manlig vänskap och lojalitet sågs som en dygd, som ett arv från riddartiden. Det kunde rentav hända att två män begravdes i samma grav som tecken på en vänskap bortom döden, och två män kunde till och med dela säng utan att det behövde betyda ett sexuellt förhållande. Matz kan väl lika litet som någon annan besvara frågan om arten av den relation som präglade Shakespeare och hans vän. Jag kan dock tycka att han något okomplicerat utgår från att sonetternas perso-

na och Shakespeare är identiska. Det vet vi faktiskt inte heller någonting om.

Matz skriver mindre engagerat om sonettjagets förhållande till den svarta älskarinnan som är temat i de 26 avslutande sonetterna. Här följer Shakespeare ett mer givet mönster för tiden när mannen förknippas med dygdersomtrofasthet och rättframhet, medan kvinnan tecknas som svekfull, mörk och föränderlig. Tonen till den svarta kvinnan är överlag mindre romantisk, mindre idealiserande. Man skickar inte en bukett rosor tillsammans med sonett 129 till sin älskade: "Th' expense of spirit in a waste of shame", men däremot går det bra med 116: "Let me not to the marriage of true minds/ admit impediments". Matz visar roande hur även vår tid har haft bekymmer med att de mer romantiska sonetterna skrivits till en man.

Ett omslag till sonetterna från 1967–2004 visar Tizians rödblonda Venus från Urbino, försiktigtvis täckt av ett lakan, en veritabel motsats till både den unge ädlingen och den svarta älskarinnan. I filmen *Shakespeare in Love* reciterar Ralph Fiennes den berömda artonde sonetten riktad till en man: "Shall I compare thee to a summer's day" till Gwyneth Paltrow. Sonettcykeln har både avsexualiserats och tvärtats från en romantisk homoeroticism. Genom tiderna har man alltid försökt anpassa dess innehåll till det aktuella samhällets kärlekskoder, istället för att försöka förstå den elizabethanska renässansens mönster.

Robert Matz är knappast någon känslig dikttolkare, men hans bild av det elizabethanska samhället är tankeväckande. Han lyfter fram den tid, den retoriska tradition och inte minst de ekonomiska villkor som Shakespeares sonetter skapades i. Att vända blicken mot strukturer istället för mot personer visar sig här vara en produktiv metod, men löser naturligtvis inte alla frågor som ställts kring den gåtfulla sonettcykeln, som i år firar sitt 400-årsjubileum.

Eva Ström

Adelsvendetta inte borgerlig revolution

KÄRLEK OCH KRIG

REVOLUTIONEN 1809

ANDERS ISAKSSON

Albert Bonniers förlag 2009

I inför 200-årsminnet av 1809 års omvälvning, då Sverige blev geografiskt rumphugget och fick vidkännas ett abrupt regimskifte, sägs att det är den viktigaste vändpunkten i vår historia. Vilken var den sensmoral som drogs härav, för att anknyta till ett begrepp som historikern Johan Östling använt i en färsk avhandling om ett vida större krigsslut och regimförändring, nazismens fall. Då blev följden, att Sverige distanserade sig inte bara från vidrig nazism utan även från de värdigare former av tysk kultur som influerat Sverige. Även systemskiftet 1809 kastade sin skugga framåt. Revanschismen gentemot Ryssland levde kvar men ebbade ut till förmån för anpasslig småstatsrealism, med en agenda av fred och neutralitet. Förlusten av det finska territoriet framkallade ett behov av ett tidensligt nationalstatsbygge. Plötsligt hade en mångkulturell statsbildning blivit homogen, med bara samer och tornedalingar som "störande" avvikare. Den nation som sträckt sig från Älvsborgs fästning i väst mot sina gränsbastioner i nordost, Viborg, Olofsborg och Kajaneborg, förvandlades till det långsmala bernadotteska Lillsverige mellan Smygehuk och Karesuando. Kartbilden, effektivt inpräglad i undervisning och väderleksrapporter, har blivit så självklar att den framstår som naturgiven.

För norrbottningen Anders Isaksson, den nyss bortgångne journalisten, författaren och samhällsdebattören, blev händelserna 1809 i övre Norrlands kustland tidigt självupplevd historia. I förordet till sin bok *Kärlek och krig. Revolutionen 1809* erinrar han om besök vid "ryssgravar" och slagfältet i Sävar och Ratan, liksom Pit-

>>

sund nära hans barndomshem. Ändå vetter hans framställning bakåt mot 1700-talet, som han ägnat "en mångårig men sporadisk läsning". Hemvant rör

För Adlersparre uppstod en spänning mellan den politiska ambitionen och det privata livet. Skickligt kretsar Isaksson mellan polerna.

han sig i adelsmiljöer och officersjuntor, på jakt efter konspirationens mönster. Uppgårelsen med det gustavianska enväldet var ju förestavad av adelns förödmjukelser. Åtskilligt av vendetta vilade över statsvälvningen 1809. I denna bok liksom i sina tidigare, där han kartlagt nutida finans- och politisk adel, med vaket öga för tendenserna till refeodalisering, visar Isaksson sin förmåga att avslöja smygande korruption, som ligger där latent. Han företräder en realistisk historiesyn, där egenintressen väger tyngre än ideologisk och retorisk fernissa. Det är den sensmoral som kan utläsas mellan raderna.

Boken är briljant formulerad men snårig, vilket är förklarligt med tanke på den komplexa materia som hantearas. Käll- och litteraturförteckningen är digra. Av samtidsmaterialet har merparten hämtats ur dokumentsamlingar, memorarer, brev och dagböcker, med det inslag av rykten och skvaler som där ryms och varmed texten kan tryffas. För maktspels atmosfär äger Isaksson utpräglad sinne. Till detta kommer hans kännedom om huvudstadsmiljön, gata för gata på nedre Normalm, som bildar maktens geografiska nav, då som nu.

Åskådligt skildras de dramatiska höjdpunkterna. En peripeti utgjorde 13 mars 1809, ett svenskt Idus Martiae, med fängslandet och avsättningen av kung Gustaf IV Adolf. Den ledande aktören var general Adelcreutz, med gott renommé efter sina militära framgångar i Österbotten.

Sammansvärjningens auktoritative ledare var överste-löjtnanten Georg Adlersparre, tydligt smittad av den adelsradikalism det kungliga enväldet genererat. Han stod bakom den upprorsproklamation, som spridits vid årets början. Utifrån sin placering vid värmlandsavdelningen av Västra armén satte han sina trupper på tre tusen män i rörelse för att liera sig med revolutionsmakarna i huvudstaden. Adelcreutz, Adlersparres rival, fick en tidsfrist, då den senares trupper anlände till huvudstaden drygt en vecka efter statsvälvningen.

Genom närvaron av dem, som han lät inkvartera i Westmanska huset vid Adolf Fredriks kyrka, markerade han sin styrkeposition. Under fyra månader fanns en stat i staten, med Adlersparre i rollen som militärdespot. Han ingick också i den provisoriska regeringen, senare i statsrådet. Genom sin uppväxt i jämtländsk storsjöbygd och genom sin kommandering till Värmland hade han klara norsksympatier. Han verkade för Norges anslutning till Sverige och såg i tronföljaren Karl August ett passande redskap. Med dennes plötsliga död vid en skånsk husarövning förändrades läget. Adlersparre, vars radikalism tydligt modererats, kom 1810 att dra sig tillbaka från den innersta maktsfären och huvudstadslivet. Det visade sig finnas ytterligare skäl till att han föredrog en annan livsriktning.

För Adlersparres position innebar det ett avbräck att han inte invaldes i det utskott som under några hektiska veckor utarbetade den nya konstitutionen. För tidigare generationers statsvetare var 1809 års grundlag ett centralt forskningsfält, med ständig polemik om tolkningen. Dagens polito-

loger, med sin prioritering av opinionsmätning, har låtit författningshistorien ligga i träda. Därför har regeringsformen, en gång så genomtröskad, inte på djupet behandlats sedan Rolf Karlbom på 1960-talet gjorde en bred kartläggning av allt material, inhemskt som utländskt, som kan ha påverkat beslutsfattarna.

En ännu äldre generation kunde följa hur Fredrik Lagerroth med utgångspunkt i

Uppgårelsen med det gustavianska enväldet var ju förestavad av adelns förödmjukelser. Åtskilligt av vendetta vilade över statsvälvningen 1809.

medeltida statsrätt navigerade sig fram genom allskonns konstitutionella vindlingar för att landa i den parlamentariska demokrati som var hans ideal, då kontroversiellt, idag politiskt korrekt. På köpet fick adeln sin äreräddning, eftersom den, länge ensam, vågade trotsa kungamakten. Nu har det ankommit på Isaksson att analysera turerna fram till konstitutionens antagande 6 juni, ett skäl till varför vår nationaldag firas då. Isaksson antyder, att det kanske inte är korrekt datum, eftersom det på grund av tvister kring jordprivilegier dröjde till slutet av månaden innan bondeståndets talman undertecknade aktstycket.

I centrum för framställningen står Adlersparre. Här kan Isaksson luta sig mot tidigare forskning, främst Mats Hemströms relativt färsk avhandling *Marschen mot makten* och en äldre av lundahistorikern Birger Sjövall. Det betonas att Adlersparre hade litterära in-

tressen och var förtrogen med upplysningstidens föreställningsvärld. På dikters fält hade han tävlat med Thomas Thorild, men kommit till korta. Större framgång hade han nått som redaktör för *Läsning i blandade ämnen*, vars innehåll under dessa censurers tider kunde vara så känsligt att tidskriften kallades *Läsning i brännbara ämnen*.

Åt 1809 med dess politiska dramatik förlämnar Isaksson ett romantiskt skimmer, då stort utrymme ges den kärleksaffär som Adlersparre inledde efter avmarschen från Karlstad. Vid en inkvartering på Gustafsvik, säte för en medlem av släkten Linroth, träffade den snart femtioårige Adlersparre en av husets döttrar, den tjugofemåriga Louise, med stora konsekvenser för dem båda. Bekantskapen hade varat åtta timmar, då Adlersparre skickade sitt friarbrev. Louise svarade ja, till synes tveklöst.

För Adlersparre uppstod en spänning mellan den politiska ambitionen och det privata livet. Skickligt kretsar Isaksson mellan polerna. Här beskrivs bröllopet i Kristinehamns kyrka, bosättningen på närbelägna Gustafsvik och ett till synes lyckligt familjeliv, välsignat med fyra barn. Adlersparre kunde återgå till de litterära sysselsättningar han tidigare omhuldat. För en tid behöll han en plats i det offentliga livet, som landshövding i Mariestad.

Uppgårelsen med det gustavianska enväldet var ju förestavad av adelns förödmjukelser. Åtskilligt av vendetta vilade över statsvälvningen 1809. I Isakssons bok ryms inte heller något avstamp i riktning mot 1800-talets framväxande handels- och industrikapitalism, infrastruktursbyggnad i form av kanaler och järnvägar, eller framväxande associationsväsende, småningom folkrörelser.

Istället får 1700-talets ridarhusfejder sin fortsättning in på det nya seklet. Än har *l'ancien régime* inte lättat, men ett framtidstecken är böndernas tredska.

Bert Mårald

Bergmans brev berör

BREV, 1

1897–1908

HJALMAR BERGMAN

Albert Bonniers Förlag 2009

Tack först och främst kära lilla Pappabuppe för de myckna myckna myckna pengarna jag fick igår!!”

Brevet var länge en egen litterär genre. Ända fram till 1960-talet utgavs rentav med viss regelbundenhet böcker där författare låtsades att de skrivit brev till varandra eller världen i allmänhet och lade fram sina högst opersonliga tankar – typ ”Nio brev om romanen”. Genren har sedan dess i det närmaste försvunnit, ungefär som postkontoren.

Sedan finns en fallande skala ända ned till de alldeles äkta privatbrev vars avsändare är så intressant i sig att varje vykort har legitimt läsvärde för en lysen eftervärld eller åtminstone för flitiga forskare. Ett mellanläge är brev där man kan miss-tänka att avsändaren egentligen i lika hög grad skriver till eftervärlden som till adressaten – från Paulus och Cicero fram till Tegnér eller Strindberg. Brev har sparats, kopierats och i senare tid utgivits av trycket.

Det är inte alldeles säkert att de litterärt medvetna breven är de roligaste att läsa. De någorlunda privata från en lagom berusad avsändare berättar ofta mer om livet i dåtiden och människans villkor i alla tider.

Ovanstående citat tillhör uppenbart de sistnämnda. Det är den blivande författaren Hjalmar Bergman som den tredje mars 1902, 18 år gammal, skriver hem till föräldrarna från Rom. Resten av brevet innehåller en ganska roande beskrivning av den skröplige påven Leo XIII:s framträdande vid en jubileumsmässa, dit Bergman inbjudits av den säregne vinhandlaren, markisen och påvliga kammarherren Lagergren. Samt meddelanden om den förestående hemresan.

Överhuvudtaget är den nyss

utgivna volymen *Hjalmar Bergman, Brev I, 1897–1908* påtagligt olitterär – i god mening. Det är meddelanden från en mycket ung man som ännu inte vet att han ska bli en mycket stor författare. Det är en mycket ovanlig människa som fortfarande – till skillnad från alla mycket vanliga personer med konstnärsdrömmar vi mött – arbetar frenetiskt på att försöka vara på vanliga människors vis.

Störst utrymme i den tjocka volymen har de över 100 sidorna brev från just den första Italienresan. Turistprosa och tack för pengar, men också en inblick i villkoren för en högborgerlig bildningsresenär i ett mycket annorlunda Europa för drygt ett sekel sedan. Bergman är lika ointresserad av politik och vardagsliv som en modern kulturturist, men han visar iallafall en hälsosam vanvördnad inför många av de pliktskyldigt betittade konstverken i Florens och Rom.

Under denna och senare Florens-resor inhämtas också miljö och fakta till experimentromanen om Savonarola samt, fast det knappast framkommer i breven, till Wadköping – bankirernas, kapitalistsläkternas och intrigernas Florens förflyttat till Bergslagen.

Författaren i vardande kommer till tals i några brev angående debutboken, läsdramat *Maria Jesu moder* (1905). De är ställda till den berömde skådespelaren August Lindberg som 1908 skulle bli Bergmans svärfar. Vi kan här se hur Bergman, om nu någon trots något annat, trots den tidstypiska leken med Jesus och madonnamotiv, var helt icke-troende.

Vi kan också i ett tidigare brev se hur Bonniers lät författaren själv betala tryckningen, precis som den stackars lektorn i *Markurells i Wadköping* fick göra. Fast egentligen var det den förmögne pappan Claes Bergman som fick betala, precis som han betalade de kostsamma utlandsresorna och senare, när Bergman äntligen gifte sig med Stina Lindberg, parets bosättning och uppehälle.

Endast så var den unge este-

tens experimentella och sparsmakade författarskap möjligt. Det är efter faderns fränfalle, under en senare period, som Bergman förvandlas till verklig yrkesförfattare och under brödskrivande blir en stor och betydande konstnär.

Han flyr än en gång utomlands, under smädelser mot den svenska kultureliten och lätt rasistiska ironier kring sin och Stinas blivande svägerfamilj Bonniers.

Nu betyder inte detta att livet som skrivande rentier alltid var bekymmersfritt. Bonniers refuserar den första romanen, *Solivo*, och avråder dessutom i för självkänslan förödande ordalag denna gång även från att låta bekosta tryckningen själv: ”Er far får aldrig igen något af dessa pengar.”

I brev till Stina några dagar senare sammanfattar Bergman läget: ”Sommaren har gått gräsligt. Har haft neuralgi i fem fulla veckor neuralgi med dukar och kloral. Är bra nu men har inte kunnat göra ett jota. Af och an om nätterna och fåna om dagarna.” Han flyr än en gång utomlands, under smädelser mot den svenska kultureliten och lätt rasistiska ironier kring sin och Stinas blivande svägerfamilj Bonniers.

Den vanligaste adressaten blir i allt högre grad Stina. I ett brev från Florens, samlingens mest överhettat poetiska, sä-

ger avsändaren: ”Om du vore här skulle jag kyssa dig /.../ Jag skulle trycka mina läppar mot ditt bröst. Och då jag funnit ditt hjärta, skulle jag kyssa. Mina händer skulle glida ned öfver dina skuldror. Jag skulle trycka mitt hjärta mot ditt. Och jag skulle kyssa.”

Mycket lite kan i de tidiga brev anas av den homosexuallitet som tillsammans med alkohol och droger skulle göra de sista åren av Bergmans 47-åriga liv till en tragedi. Det är osäkert om han ens själv anade den. Vid sitt första Florensbesök tycker han ”Sodomas” målningar är vackra och njuter av anblicken av vackra korgossar i domen. Men det verkar högst oskyldigt och ingår i tidens allmänna estetmode.

Däremot innehåller brevet ovan en ytterst gåtfull fras: ”Kanske skulle jag tro att du vore den döda som jag glömt och aldrig glömmet!” Vem? Tydligt är Stina ändå införstådd.

Riktigt hälsosam verkar inte den dominerande, närmast kvävande kärlek och omtanke som skribenten redan här ägnar fästmon. Hur det går framöver får vi veta i nästa del, den här volymen slutar vid bröllopet.

Att vi ändå till den grad kan följa Bergmans och otaliga andras liv i dåtiden från dag till dag är fascinerande. Från mellankrigstiden och fram till senaste sekelskifte har emellertid den privata vardagsbrevskrivningen gradvis trängts undan av telefonerandet för att till slut försvinna. Vi vet avsevärt mindre om Sven Delblancs privatliv än om Strindbergs eller Hjalmar Bergmans – till förfång också för vår bild av tidens liv i allmänhet.

Men onekligen har det ju på allra senaste tid hänt en del på området. E-posten skiljer sig i bästa fall ytterst lite från de brev och brevlappar som ingår i en sådan här volym. Jag vet givetvis inte alls i vilken grad den sparas av privatpersoner eller i vad mån den trots allt finns kvar i anslutning till servrar och distributörer. Men onekligen öppnas här nya möjligheter. Med eller utan hjälp av FRA.

Göran Hägg

Multikulturalismen hotar individens rätt

Den brittiske författaren Kenan Malik's bok om rasbegreppets historia är nödvändig i en tid när intoleransen göds i multikulturalismens namn. Andreas Malms tjocka bok om islamofobi bekräftar dessvärre riktigheten i Malik's teser.

STRANGE FRUIT
WHY BOTH SIDES ARE WRONG
IN THE RACE DEBATE

KENAN MALIK
Oneworld 2008

HATET MOT MUSLIMER
ANDREAS MALM
Atlas 2009

I ett tal som han höll under urbefolkningarnas år 1992 sade den dåvarande generalsekretären i FN, Boutros Boutros-Ghali: "Vi håller på att upptäcka de 'nya mänskliga rättigheterna', vilka inkluderar, först och främst, kulturella rättigheter." Och han tillade: "Vi kan rentav säga att det inte kan finnas några mänskliga rättigheter om inte kulturell autenticitet bevaras." De flesta instämmer kanske i det behjärtansvärda i att skydda utsatta urbefolkningar och marginella folkgrupper. Att det låg varmt om hjärtat för Boutros-Ghali, som själv tillhörde den rätt trängda koptiska minoriteten i Egypten, var tydligt. Respekten för minoritetsrättigheter är avgjort av största betydelse. Konsekvenserna blir tydligare och mera problematiska när detta skydd förs över till större och mera sammansatta grupper.

Etnifieringen av de mänskliga rättigheterna är detsamma som upphävandet av dem. Detta blir särskilt tydligt i Kairodeklarationen om mänskliga rättigheter i islam, som i den religiösa och kulturella toleransens namn helt enkelt underkänner exempelvis yttrandefrihet, rätten att konvertera

och kvinnors jämställdhet som mänskliga rättigheter.

Postmodernistisk och postkolonial teoribildning har bidragit till att luckra upp respekten för individens rätt till sitt eget liv och samvete. Konstaterandet att vi alla lever i en viss kultur, att det språk och den civilisation på och inom vilka vi uttrycker oss kan vara mångskiftande och bygga på olika mer eller mindre åldriga traditioner har gått från att vara rent beskrivande till att bli föreskrivande: din kultur är din identitet. De mest extrema teoretikerna underkänner rentav möjligheten till oberoende vetenskaplig forskning. Allt, även kärnfysik och matematik, sägs vara kulturellt bundet. Men vad är kultur? Till vilken kultur hör en kurd född i Sverige av föräldrar som är ateister? Registreras hon bland landets muslimska invandrare av andra generationen? Har en 70-årig svensk man mera gemensamt med en etniskt svensk tonåring som lyssnar på hiphop än vad denna tonåring har med jämnåriga invandrarkillar, som lyssnar på samma musik? Kulturer har aldrig varit avskilda, enskilda, rena och separata. Också de mest ursprungliga kulturerna är från början kontaminerade av möten, korsningar, överlappningar och förändring över tiden.

De som vill separera och skydda vissa kulturer, vare sig det är på Samoa eller i Quebec, i namn av religion eller språk eller mera diffus etnicitet, kommer bara att kväva

dessa kulturers livsgnista. Hela idén med multikulturalism är förfelad, eftersom den bygger just på tanken att grupper ska ha rätt till något som aldrig funnits, alltså separata traditioner, språk, tro och så vidare – det är frågan om en mera sofistikerad form av apartheid – men tanken på att "bekämpa" multikulturalismen med hänvisning till någon inhemsk, äkta ursprungskultur är lika förfelad den. Intressant nog är det via multikulturalismen som nationalismen åter gjorts möjlig – och grunden till dessa idéer om kulturers unicitet bidrar till att återupprätta idéer om mänsk-

Etnifieringen av de mänskliga rättigheterna är detsamma som upphävandet av dem.

liga raser som reellt förekommande. Vänstern och postkolonialismen öppnar för rasismen – och de mera traditionellt rasistiska grupperna på högerkanten tackar och tar emot.

Kopplingen mellan multikulturalism och rasism görs elegant och övertygande i den brittiske författaren Kenan Malik's bok *Strange Fruit. Why Both Sides are Wrong in the Race Debate*. Kenan Malik, som föddes

i Indien och växte upp i Manchester, har studerat neurobiologi, vetenskapsfilosofi och historia. Han var tidigare verksam som forskare i experimentell psykologi, men är sedan flera år en av Storbritanniens mest betydelsefulla debattörer och en konsekvent kritiker av den multikulturella indelningen av människor i olika etniska grupper. I sin ungdom var han en hängiven marxist och deltog i dåtidens antirasistiska arbete, men när Rushdieaffären satte fart 1989 upptäckte han, som då ännu var i 20-årsåldern, att något gått allvarligt fel i den antirasistiska diskursen: att de som förut slagits för allas lika rätt, trots eventuella utseendemässiga och konfessionella olikheter, plötsligt började kräva särslagstiftningar för sina egna intressen. Kenan Malik tillhör dem som skarpast kritiserat begreppet "islamofobi".

Hans bok är mycket tydlig då den pedagogiskt går igenom själva rasbegreppets historiska ursprung. Hur den linneanska taxonomin bidrog till att man kunde kartlägga mänskliga skillnader och dela in oss i rasgrupper efter utseendemässiga karaktäristika. Malik beskriver de sekellånga debatterna kring hur pass statiska dessa raser är – om miljön skapar dem, så att afrikaner som flyttar till Europa efter hand blir utseendemässigt alltmer europeiska, eller om det rentav är så att helt olika skapelser ligger bakom de olika rasernas upphov, så att exempelvis östasiater och afrikaner över huvud taget inte tillhör samma art som vi. Som ursprung till dagens multikulturalism och vurm för bevarande, alltså i praktiken separation, av olika kulturer identifierar Malik Herders romantiska syn på etnicitet: mänskligheten har inte en gemensam medfödd identitet, utan vi är alla kulturellt betingade. Endast i sann kultur kan sanna människor utvecklas. Sant och äkta betyder oblandat, och helst helt oberört av moderniteten. Det är i linje med sådana uppfattningar som Australiens aboriginer kan göra anspråk på kängurun som deras egen "intel-

Andreas Malm.

lectual property" – vilket skedde i en rättegång mot flygbolaget Qantas användning av den som sin logotyp häromåret – och indianer i USA kan kräva att vissa forskningsprojekt helt avbryts av hänsyn till att deras traditioner är likvärdiga med modern vetenskap.

Boken innehåller flera bisarra exempel på hur särslagstiftningar skapar problem i samvaron mellan människor. Samtidigt är den Indienfödde antisisten Malik inte blind för att det också förekommer diskriminering. En del av excesserna i särslagstiftningar är reaktioner på flera århundraden av förtryck och diskriminering. Detta är också problem som inte försvinner bara för att man från en dag till en annan bestämmer sig för att vara färgblind.

I dag vet vi att variationerna i det mänskliga genomet är så små att det är omöjligt att på vetenskaplig grund hålla fast vid de traditionella raskategorierna. Intressant nog är Malik samtidigt rasrealist i den bemärkelsen att han visst menar att det finns etniskt och genetiskt urskiljbara grupper och att indelningen kan vara fruktbar exempelvis när det gäller medicinsk forskning. Men är begreppet "ras" verkligen användbart i det sammanhanget? Malik är mycket noga med att påpeka att varhelst vi ser skillnader, gäller det att vi frågar oss för vad de är betydelsefulla, och i vilket sammanhang. En ljushyllt britt behöver en annan solskydds-fak-

tor än en indier, exempelvis. Laktosintolerans är vanligare i vissa etniska grupper än i andra. Beroende på vilka parametrar som tillmätts betydelse skulle man kunna dela in mänskligheten i flera tusen eller miljontals olika raser – vilket emellertid skulle bli extremt opraktiskt. Malik menar att det kan vara fruktbart att i exempelvis medicinsk forskning praktiskt använda sig av de indelningar vi gör av mänskligheten i olika grupper, men att göra det i fullt medvetande om att indelningarna är först och främst sociala, snarare än naturliga.

Maliks bok är en sällsynt intelligent hyllning till upplysningen som mänsklighetens gemensamma arvedel. Han smular sönder vidskeplighet och fördomar och framhåller vikten av att vi alla behandlas lika trots våra olikheter, inte olika av hänsyn till dem. I denna tid då intoleransens representanter flyttar fram sina positioner med hänvisning till postmodern och postkolonial teori och rasismen göds i multikulturalismens namn är Kenan Malik en av de viktigaste försvararna av förnuftet, likheten inför lagen och de mänskliga rättigheterna.

Det är symptomatiskt att den glasklare antirasisten och begreppskritikern Kenan Malik inte tillhör dem som tas upp i Andreas Malms nya bok *Hatet mot muslimer*. Här handlar det om att tydliggöra islamofobi, alltså det irrationella hatet eller motviljan mot islam och muslimer, som olyckligtvis också ingår i de kluster av fördomar som bidrar till att deformera våra världsbilder. Det är ett viktigt ämne – även om jag, likt Malik, har invändningar mot själva termen "islamofobi". Dessvärre klarar inte Malm att resonera över sina nästan 700 sidor på ett sätt som bidrar till fortsatt debatt. Men fortsatt debatt är kanske inte vad han vill ha? En tydlig känsla som jag personligen får vid läsningen av hans bok är att han hellre än att föra ett utvecklande samtal vill täppa till truten på alla som inte håller med honom. Underteck-

nad debatterade själv om islamofobi-begreppet med honom i DN i fjol, något Malm förbigår med tystnad, eftersom han inte verkar kunna argumentera i sak mot min uppfattning den gången. Det skulle inte vara värt att nämna, om det inte vore för att Malm dels refererar andra delar av den debatten, dels hänvisar till en essä jag skrev om islamisk imperialism – dock utan tyngre argument mot riktigheten i den texten heller.

Detta är kännetecknande för Malms argumentation, vilken han själv beskrivit, men då med omvända förtecken: "En favoritteknik hos islamofober är att leta upp en muslimsk ledare, företrädesvis någon ultraextrem islamist, som sagt eller gjort något vansinnigt, hålla fram honom och säga: Se! Se!" Exakt så uppträder Malm själv, fast mot "högern" och "liberalerna" som glatt packas ihop med fascister och serbnationalister. De nyanserade, de som komplicerar situationen, de som vill föra ett konstruktivt samtal bortom stereotyper och slagord intresserar inte Malm, utan enbart de grövsta och det absurdaste. Islam ska bedömas utifrån höjdpunkterna i sin historia – västerlandet, och särskilt "liberalismen", utifrån sina mörkaste stunder och sina största misslyckanden.

Det är viktiga saker Malm behandlar, och det vore välbehövligt med ett vidare grepp om ämnet också utifrån svenska erfarenheter. Dessvärre förspiller han chanserna, först och främst genom sin demagogiska ensidighet, men nästan ännu mer genom sin stil: en bok som är 700 sidor tjock, och vars huvudsakliga innehåll är referat av vad andra skrivit och sagt är inte mer än ett halvfabrikat. Sannolikt är det bristen på konstruktivitet och substans i den övergripande tesen som gjort att boken har fått svälla upp så osannolikt mycket. Att läsa Malm är som att lyssna till en malande besserwisser som hela tiden sitter och kommenterar och förklarar allt som händer på TV eller varenda nyhet i morgontidningen.

Några viktiga iakttagelser

gör han: Islamofobins syn på islam som något oföränderligt motsvaras exakt av de fanatiskaste islamisternas syn på sin egen religion som evigt oföränderlig – de framhåller rentav gärna samma element, som påståendena att religion och politik är oskiljaktiga i islam, eller vikten av sharia.

En annan, och om möjligt än viktigare sak, är ifrågasättandet av hur vi egentligen kategoriserar muslimer i våra västerländska samhällen. Här är han på en linje som ligger nära både min och Maliks, och som måste mynna ut i konstatandet att det är orimligt att just denna, extremt heterogena, invandrargrupp ska betecknas med en religiös samlingsetikett – något ingen annan grupp, vare den naturlig eller konstruerad, är utsatt för. Av exempelvis alla de iranier jag mött i mitt liv har knappast någon varit religiös – på vilka grunder räknas de som "muslimer" i invandrarstatistiken? Detta är ett bruk som måste upphöra, det är i grunden lika orimligt som att exempelvis latinamerikaner skulle kategoriseras som "katolska invandrare".

Andreas Malm använder sina intellektuella verktyg så genomskinligt instrumentellt att han dock lyckas göra sin bok helt tändlös. Samtidigt som han komplicerar och fragmentiserar bilden av islam så till den grad att själva religionen knappt verkar existera, skriver han fram en massivt racistisk västvärld. Där gottar sig liberaler och fascister tillsammans i hat och fördomar, vilka Malm – helt utan kontakt med verkliga historiska händelser – påstår fortplantats ända sedan senantiken och in i våra dagar.

De enda som kommer att ta till sig detta verk är de som redan står på samma barrikader som han – alla andra gör klokast i att hellre läsa exempelvis Malik, som ger en lika komplex som klart intelligent bild av samtidens skeenden och *the clash of prejudices*, baserat på egna kunskaper och erfarenheter, inte på tusentals halvsmälta läsefrukter.

Torbjörn Elensky

Besattheten av jämlikhet döljer givetvis bara en nymakthungrig överhet som vill ersätta den gamla. Den har lyckats. Undantaget var striden mot löntagarfonder. Idén att konfiskera allt och ge det till "arbetarna", som världens mest semestrade och sjukskrivna folk skämtsamt kallas, föll i ett sällsynt försvar för dem som inte går köksvägen.

Det är, rent empiriskt, sällan en bra idé att låta tjänstefolket styra och ställa. Resultatet blir bara kiv och split, bristande hyfs och moraliskt förfall. Nu, ett kvartssekel efter löntagarfonderna, är vi ändå där.

De förmögenheter, i gemen mun "bonusar", som tjänstemän anser sig behöva för att kunna utföra ett genomsnittligt arbete, utgör inget annat än individuella löntagarfonder. Det är som om de ägande klasserna, efter att ha nedkämpat kravet på att ge stallpojken nycklarna till vinkällaren, frivilligt givit desamma till den försupne butlern.

Vid sidan av Amerika, som alltid ett dåligt inflytande, måste världslitteraturen hållas ansvarig. Den är full av lockelser till överdriven familjaritet med lägre klasser: Singoalla, lady Chatterley och fröken Julie är bara tre exempel. Som romantiska fantasier är sådant gott och väl, men när fantasierna blir förmögenhetsöverföringar, står vi inför ren omdömeslöshet. Det finns bara ett sätt att återställa ordningen, om inte de romantiska svärmerierna så till den grad korruperat de ägande klasserna att de inte längre kan skilja på sina verkliga jämlikar och vanliga, fräcka bokhållare.

Det är aldrig ett nöje att tvingas visa tjänstefolket dess rätta plats, men det är ingen ursäkt. Det heter noblesse oblige, inte noblesse oublie.

FÖRGRÄMDA RÖSTER HAR antytt att kronprinsessans val av gemål är ytterligare ett exempel på omdömeslös Chatterlysk romantik. Herr Daniel Westling, knorras det, härstammar från Ockelbo och har växt upp i ett parhus. Vid sidan av att många av de knorrande har slotten fulla av odugliga, champagnesprutande, betitlade söner, som de hade hoppats att få gifta bort, har de fel i sak.

Idén att inget av rang kan komma från Ockelbo är gripen ur luften. Svante Stockselius, chef för det västerländska kulturarvet genom Eurovisions-schlagerfestivalen, härstammar från Ockelbo. Det är heller inte ovanligt att betydande män bor enkelt: filosofen Diogenes bodde i en tunna och hans kollega Herakleitos i en gödselstack. Därtill kommer nya, intressanta historiska rön.

Västgötaskolan, som på lösa grunder försökte flytta Sveriges vagga västerut, hörs inte läng-

re av. Gästrikeskolan växer sig dock allt starkare bland välinformerade svenskar. Idag råder knappast något tvivel om att Ockelbo är en moderniserad form av "Gamla Uppsala" och att Yggdrasil stod i Wij Trädgårdar, strax utanför staden. Mora stenar, där våra kungar valdes, flyttades antagligen till Uppsala av Olaus Magnus bror, ärkebiskopen och historieförfalskaren Johannes. Stenarna verkar ursprungligen ha funnits vid Bölsbacken, mindre än 600 meter från herr Daniel Westlings barndomshem på Smältvägen.

Sammantaget är ledtrådarna entydiga, även om "forskare" naturligtvis kommer att gömma allt som talar för Gästrikeskolan i det berömda "giftskåpet" på Carolina Redeviva: herr Daniel Westling är i själva verket prins av Ynglingaätten. Sannolikt av den gren som blev kvar i "Gamla Uppsala", Ockelbo, när Olof Trätälja utvandrade till Värmland.

DET KOM SOM EN överraskning för många att Benedictus XVI inte är odelat positiv till den sexuella revolutionen. Tanken att sexuella handlingar inte bara är en fråga om mekanisk nötning och lämpliga accessoarer, utan i normalfallet bör ha något att göra med känslolivet, är för moderna människor obegriplig. Vissa fördriver helt enkelt tiden med golf, andra med samlag.

Påvens påstående att kondomer inte alltid är svaret, oavsett frågan, fördömdes följaktligen av i stort sett alla. Det finns bara en svaghet i kritiker-nas resonemang: att köns-sjukdomar på många håll ökar, trots att vi - särskilt

Bonusar är inget annat än individuella löntagarfonder

om vi är i skolåldern - vadar genom drivor av "gratis" kondomer. Problemet är den "männsliga faktorn". De som valt samlag som rekreation har inte tid med formaliteter som att sätta på sig kondomen, eller att presentera sig för varandra, innan de skrider till handling. Det vore moralism att ha synpunkter på det, men det borde ändå finnas en praktisk lösning, förenlig med den sexuella revolutionens ideal.

Mitt förslag är att Carl Bildt, en av de första att kritisera påven, tillsammans med RFSU och FN utarbetar en global plan av samma snitt som de framgångsrika vaccinationskampanjerna. Varje nyfött barn över hela jorden bör, så snart det anlant, sprutlackeras med snabbtorkande latexlösning från strax under näsan och nedåt.

Det kan verka drastiskt, men betänk det fänsfulla alternativet: att sex åter kopplas till kärlek, eller till och med äktenskap.

*Till dig som är intresserad
av historia...*

**PROVA
3 NUMMER
FÖR BARA
49:-**

Populär Historia är Sveriges ledande historiska magasin och tar dig med på hundratals äventyr varje år!

Populär Historia har över 170.000 läsare varje månad. Tidningen ger dig spännande och fascinerande läsning om dramatiska ögonblick och betydelsefulla historiska händelser. Den innehåller nyheter, intervjuer och bevakning av historia på TV och film.

Du som är historieintresserad hittar allt du vill ha i Populär Historia!

Populär Historia är ett måste för dig som vill förstå din omvärld. Här får du artiklar som belyser och förklarar bakgrunden till dagsaktuella händelser. Artiklarna skrivs av Sveriges bästa historiker och vetenskapsjournalister. Resultatet är en seriös och elegant månadstidning.

Nu kan du testa 3 nummer för bara 49 kr!
(Ordinarie pris: 171 kr)

Teckna din provprenumeration på www.prenservice.se - ange kod: 052-052199

Eller kontakta vår prenumerationservice på tel: 0770-45 71 52, e-post: kundtjanst@titeldata.se

B Sverige porto betalt

AVSÄNDARE: PRESSDATA AB

Box 610
832 23 FRÖSEN

KUNGLIGA BIBLIOTEKET
FÖR FÖRSÄKRINGSVERKSAMHET

Box 5039
10241 STOCKHOLM

305300
10240

LOKAL
AXE/2009/3

**Finanskris?!
"Det här
måste vi
prata om"**

**Torsdagar
KL 21.00-**

Ekonomiklubben med Martin Ådahl

Ordförande i klubben är Martin Ådahl, chef för tankesmedjan FORES. Ständiga medlemmar är Cecilia Hermansson, chefekonomen på Swedbank, Villy Bergström, före detta vice riksbankschef och Andreas Bergh, doktor i nationalekonomi.

AXESS TV

www.axess.se